

การผังเมืองและออกแบบชุมชนเมือง

The Analysis Theory of Spatial and Temporal Relations of A Street Market in Bangkok

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางพื้นที่และช่วงเวลาของการค้าขายบนทาง
สัญจรในกรุงเทพมหานคร

Anon Chaimanee¹ and Louie Sieh, Ph.D.²

อนณ ชัยมณี¹ และ ดร. ลุย ซีห์²

Faculty of Architecture, Chiang Mai University, Thailand¹

Welsh School of Architecture, Cardiff University, UK²

E-mail: anon.ch@cmu.ac.th¹, siehL@cardiff.ac.uk²

Abstract

The trading activities along the pas-sageway of Bangkokian has contributed the uniqueness and place identity for the Bangkok Street for a very long time. It expresses lively atmosphere from social practices with animate movement of people. On the other hand, this situation creates lots of problems in terms of urban environments such as inconvenience for pedestrians, complication of space usage between street venders and passersby. Therefore, this research is to explore the way to manipulate the Bangkok street market for revising problems in terms of urban environment but still preserving the distinctive characters of the place. The framework of the research refers two main theories which are directly related to social activities of Bangkok people; 1) Urban Rhythms and 2) Rhythm Analysis. Then, the mentioned theories are developed as the Encounter Analysis which is complemented by types of relations and the nature of encounter. The first one is to discover relationship between space and time of users in Bangkok street market. The second one is to identify each relationship that represents whether as problematic or beneficial for the place by considering the situation of encounter. All factors are considered and the research finally offers the design proposals both in physical and temporal approaches. The proposals would fully preserve distinctive characters of the place with better ambience and more manageable uses of space and time in the passageway of Bangkok street market.

บทคัดย่อ

การค้าขายบนพื้นที่สาธารณะในกรุงเทพมหานครตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้ถนน ทางเท้า และบริเวณโดยรอบมีความหลากหลายตามกิจกรรมที่ปรับเปลี่ยนตลอดทุกช่วงเวลา ซึ่งส่งผลต่อ คุณลักษณะเฉพาะและความมีชีวิตชีวาของพื้นที่ แต่ในทางกลับกันกิจกรรมดังกล่าวก็ส่งผลเสียต่อสภาพแวดล้อมเมือง (Urban Environment) เช่นเดียวกัน เช่น การทับซ้อนระหว่างพื้นที่ค้าขายและทางสัญจร ความแออัดของผู้คนและยานพาหนะ เป็นต้น ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงจัดทำขึ้นเพื่อศึกษาวิเคราะห์ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้งานกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่สาธารณะของกรุงเทพมหานครโดยอ้างอิงทฤษฎีหลักสองทฤษฎีคือ 1) ทฤษฎีจังหวะของเมือง (Urban Rhythms) และ 2) ทฤษฎีการวิเคราะห์ความสอดคล้อง (Rhythm Analysis) ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของผู้ใช้ทางสัญจรในกรุงเทพมหานคร โดยงานวิจัยจะพัฒนาสองทฤษฎีดังกล่าวมาเป็นหลักการการวิเคราะห์การเผชิญหน้า (Encounter Analysis) ระหว่างกลุ่มผู้ใช้งานว่ามีผลกระทบต่อกัน ในทางพื้นที่ (Spatial Relations) หรือช่วงเวลา (Temporal Relations) และมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในเชิงบวกหรือเชิงลบ บทสรุปของงานวิจัยจะได้วิธีการจัดการการค้าขายและการสัญจรบนพื้นที่สาธารณะทั้งในแง่การจัดสรรช่วงเวลา (Temporal Manipulation) และการออกแบบทางกายภาพ (Physical Design) ที่มีการใช้สอยพื้นที่ที่ดียิ่งขึ้น และยังคงรักษากิจกรรมและวิถีชีวิตเดิมซึ่งแสดงออกถึงเอกลักษณ์ของพื้นที่ให้คงอยู่

Keywords (คำสำคัญ): Urban Rhythm (ทฤษฎีจังหวะของเมือง), Rhythm Analysis (ทฤษฎีการวิเคราะห์จังหวะ), Urban Environment (สภาพแวดล้อมเมือง), Encounter Analysis (การวิเคราะห์การเผชิญหน้า), Spatial and Temporal Relations (ความสัมพันธ์ทางช่วงเวลาและพื้นที่)

1. Introduction

The research was started from the query about the current characteristic and situation of the street market in Bangkok, which simultaneously contains negative and positive aspects. In general, pavements are the common area for the congregations of shoppers and street vendors with a variety of trading, storing, and retailing instead of only walkable area. (Sernsuksakul & Suksakulchai 2011). Without restricted control, many problems usually arise in terms of urban environment; untidy street-scenery, inconvenience for

pedestrians, the complication of space administration and so on. On the other hand, street market contains uniqueness and sense of place which are the attractive ambience of the city for international tourists and even for locals. Moreover, it serves variety of purchases for people and effectively elevates local business.

As positive and negative circumstances which are existed in Bangkok street market as discussed in above paragraph, the research aims to create the specific urban analysis for the street market in Bangkok. This analysis

would fundamentally supports the proper design method to preserve essential character of the place and also address some of the problems in terms of urban environment.

2. Research methodologies

Firstly, literature reviews are necessary to find out the factors which simultaneously contribute the distinctive character of Bangkok street market and uncomfortable environment. Secondly, exploring the theories which could be applied to mentioned constituents in terms of "urban design". Finally, creating the analysis method for Bangkok street market.

2.1 *Background of the place identity and urban environment of Bangkok Street Market*

According to general character of Bangkok as discussed in the introduction, the background of the place uniqueness is necessarily explored. It is the fundamental knowledge to understand how the essential character and urban problems currently belong to the street markets in Bangkok. These would be the proper approach to create design principle which is enable to preserve characters of the Bangkok street market as well as revise problems in it. Bangkok urban landscape has been unmanageably processed by historic geography and traditional living for a very long time before official planning was regulated. The early settlement of Bangkokians both in transport infrastructure and commercial

expansion based on the river and canal system. The main waterways were freely used as the transport arteries with the trading activities on the water (Askew, 2002, p.30). Askew (2002) stated that, in 1911, Salvatore Besso, an Italian visiting Bangkok, described this capital city as "Venice of the far East" (p. 41). After 1960, the majority of canals in Bangkok were filled and replace by the road construction (Askew, 2002, p. 54). The previous ecology had been spontaneously developed to the present; the older water routes determined the road layout and urban landscape of the modern Bangkok (Askew, 2002, p.30). Furthermore, the independently everyday practices in the past reflected to the present; spatial manipulation and temporal activities along the passageway and public spaces characterize today's Bangkok cityscape (Askew, 2002, p.15). Consequently, the space usages are disordered and the manipulation of them are naturally created and varied by the condition of time. In conclusion, the interactively social practices along the passageway are the background of 'distinctive character' of the Bangkok. It is noticeable that the uniqueness of Bangkok street market is always engaged with independent movement and liberal usage through the public space.

2.2 *Rhythm Analysis and Urban Rhythms*

It is clearly seen that the specific character of Bangkok urban place; spaces are varied by timeline of social practices,

correspond to the many theories of "Rhythms". The relationship between time and space are presented as a definition of rhythm. Lefebvre (2004) disclosed that "(E) verywhere where there is interaction between a place, a time, and an expenditure of energy, there is rhythm" (p.1 5). Wunderlich (2005) found that rhythms in a spatial context involve interactions between people, and interaction between people and spaces, which react to displaced objects and the morphology of the spaces (p. 92). Therefore, rhythm of everyday lives vary the urban space; the spontaneous actions as walking patterns of shoppers, the congregations of street vendors, the rush hour of commuters and the lifestyles of locals. Likewise, the timetabled activities also influence the uses of public space such as openings and closing of shops, transport schedules and office hours as well as the progressive rhythms through the day and night (Edenser, 2006, p. 4). All rhythms affect to the character and people's perception of the place. Wunderlich (2008) discovered that there are seven categories of rhythms which usually happen in public space and also characterize urban places. They represent as the form of social, cultural, natural, sound, smell, and dynamic and static spatial rhythms (p. 103-4). According to literature review's findings about place identity of Bangkok, there are two rhythms are obviously existed to reveal distinctiveness of Bangkok Street

Market which are social rhythm and spatial rhythm. Firstly, Social rhythms are particular social and spatial events/activities/practices, with specific durations, taking place repeatedly over the day or daily, weekly, monthly, seasonally or yearly (Wunderlich 2005). Examples in Bangkok street market are various such as people at the bus stop for going to school, workplace for early in the morning and late evening, tourist or visiting groups always stopping at the in similar area along the street, people are gathering around the shops at noon time and along the street at night time, shops opening and closing at pre-cise times, street vendors locating their stalls in particular space and so on. Secondly, spatial rhythms are dynamic rhythms such as movements, direction of circulation, intensities of flows of people or cars with particular speed and frequency, such as the fast or slow rate of people walking or passing, the amount of people during different period of time, groups of people stopping at zebra crossing, instability of people at the similar speed and direction for recognized pe-riods of time (Wunderlich 2005, p. 105). It is clearly seen that mentioned rhythms control the progressive exercise of people which express the specific characteristic of the place, meanwhile, they also make trouble for urban structure as well. Therefore, the specific analysis of Bangkok street market should be related with the relations of users in the area both in space and time.

2.3 Encounter Analysis

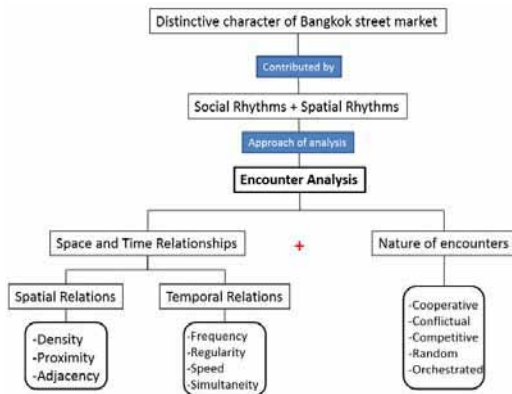

Figure 1. Diagram of Relationship between Rhythm analysis and Encounter analysis

As above content, the approach of analysis focuses on the two constituent aspects of the place ‘ambience’: spatial and temporal; they are key elements to contribute uniqueness as well as problems for the street market in Bangkok. In addition, the way of people interaction with space and time for environmental creation are needed to be considered. They therefore identify indicative relations of rhythms which represent in any case as negative (conflicted, problematic, competitive) or positive (cooperative, beneficial, attractive). From my perspective, I would combine them together and name the analysis method as the ‘Encounter analysis’. In conclusion, this analysis would be the important step for leading the regeneration of urban spaces which is not considered only the physical design but also time manipulation to enrich the experiential quality of urban space as very comprehensively.

Figure 2. Diagram of comparison between general urban design and special one with temporal manipulation

2.4 Framework of encounter analysis

As discussed in above content, the analysis should be contributed by three main parts.

2.4.1 *Spatial relations*, to consider influences of the space to another one(s). Analysed factors are about the space measure; to identify how the space affects to others, and how much amount of people in given space is “acceptable”, “too much” or “too few” in terms of ambience of the street.

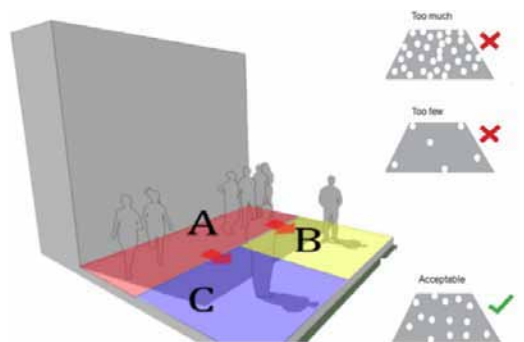

Figure 3. The analysed factors of spatial relations

2.4.2 *Temporal relations*, this relationship is about the sequences of events which happened in the space. To analyse how the period of time lead the activity to happen.

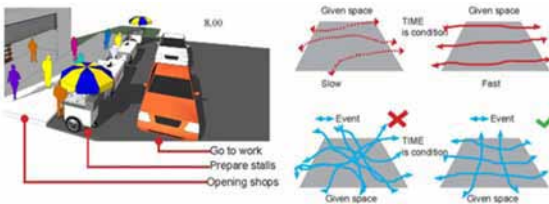

Figure 4. Analysed factors of temporal relations

2.4.3 Nature of encounter; is the important factor which can generate the ambience of the place. It can represent indicative relations of rhythms which would express as positive (beneficial, attractive) or negative (problematic, competitive) aspects. Therefore, this factor could indicate design proposals for whether remaining or revising urban environment of the place.

In conclusion, the first two parts of the analysis framework assist to separate the design strategies whether to be physical or temporal design. While the last one is to decide to remain or revise the circumstance in each relation.

2.5 Site selection

Selected site must contains all attributes which relate to the research approaches. Distinctiveness of the place should be represented both in physical elements and intangible features. It should also contains diversity of formal and temporal activities. Moreover, daily living of locals which represents characteristic of the place should be existed in the area. All characteristics as discussed are fully contained in the biggest Bangkok street market which is called Yaowarat Road.

Although, this area is attractive in terms of diversity and lively environment, this area lack of good public space for people, the uses of the space and sidewalks are disordered by unstable time management. Therefore, this site is suitable for research interest which is about spatial manipulation in terms of relationship between urban design and rhythm of the space.

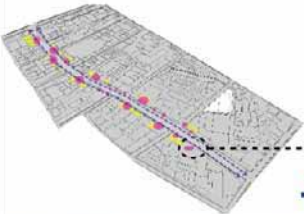

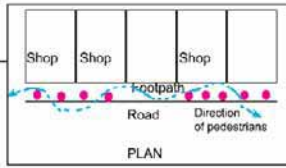
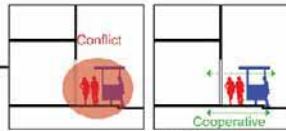
Figure 5. Good and bad ambience of the study site (Yaowarat Road)

3. Research Findings

The analysis is separated by the period of time which contains different activities that vary urban spaces. During one era of time, involvements of users are the factors for considering relationship of them both in space and time. Additionally, type of each user's confrontation needs to be identified as whether positive or negative for guiding design proposals.

Example: Encounter analysis from 9 o'clock in the morning to 5 o'clock in the afternoon (see table 1). Description of situation: During noon time, some part of the footpath turns into the location of many types of temporary stalls and pushcarts for selling things as drinks, roasted chestnut, lotteries

Table 1. Example of encounter analysis (9.00am-5.00 pm)

DESCRIPTION OF ENCOUNTER	SPATIAL RELATIONS	TEMPORAL RELATIONS
 <p>Involvement 1. Passersby 2. Street vendors 3. Shoppers</p> <p>● Street vendors ■ Pedestrian Routes</p> <p>Nature of Encounter 4</p>	 <p>PLAN</p> <p>SECTION HIGH DENSITY</p>	<p>09.00-17.00 (8 HOURS)</p> <p>Temporal relation: people need to go to shops when they are opened (afternoon)-street vendors sell the drink during that period of time.</p> <p>HIGH FREQUENCY</p>
	Cooperative, Confictual	Simultaneous, Cooperative

■ Negative encounter(Revised, Improved)
■ Positive encounter(Preserved)

and magazines. There are more street vendors and people at around popular shops than other spaces. These situations act as barriers for people who transit through the street. are actively sold. Magazines' stalls are dropped leisurely by Thai pedestrians as well as lotteries sellers.

Involvements: 1) passersby, 2) street vendors, 3) shoppers. *Spatial relations:* On footpath, shoppers and street vendors meet each other's for active trading activities.

While location of stalls obstruct fluidity of pedestrians.

Therefore, nature of encounter for spatial relations on sidewalk are identified into two aspects; cooperative (street vendors and shops) and conflicted (street vendors and passersby).

Temporal relations: People need to go to the shops while they are opening (during

noon time). Likewise, drinks, lotteries, magazines are considerably sold in the same period of time. In other words, opening time of shops encourage selling rate of street vendors. It is obviously seen as cooperative relationship in terms of nature of encounter.

4. Research Conclusion

According to all research, we can understand fundamentally about the contributed factors for distinctiveness of Bangkok street market. They are the relationships between space uses and timeline of everyday practices or "spatial and temporal relations" respectively. These relations not only express the unique character of street market in Bangkok but they also generate many problems in terms of urban structure.

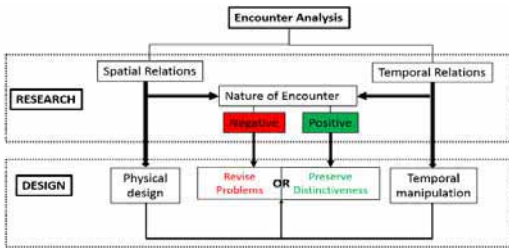

Figure 6. Diagram of relationship between encounter analysis and design strategies of Bangkok street market.

Therefore, the proper design strategy for Bangkok street market needs to consider about the relationship of social activities on public area both in space and time. Consequently, the data collection and analysis considered spatial and temporal relationships in the selected site. They are necessary to propose the design principle both in physical design and time manipulation (programming). Furthermore, the “Nature of encounter” is another factor for indicating each situation that needs to be whether rearranged or remained in the site. The nature of encounter which contains overlapped uses of space and time between two or three activities with no benefits or acts negatively to each other’s such as conflicted, competitiveness, problems. These are considered as negative encounter. On the other hand, the relationship between two activities which are beneficial to each other’s to be considered as positive encounter. Finally, after recording these relationships and categorising them, we can then consider ways of manipulating them both in physical and temporal aspects to achieve a more desirable quality of street ambience.

References

- Askew, M. (2002). *Bangkok: Place, practice and representation*. London: Routledge.
- Van Roy, E. (2007). *Sampheng: Bangkok’s Chinatown Inside Out*. Bangkok: Asian Studies Institute of Chulalongkorn University.
- Wunderlich, F. M. (2005). *Walking & rhythmicity: sensing urban space*. London: Wates house.
- Wunderlich, F. M. (2008). Symphonies of urban places: Urban rhythms as traces of time in Space. A Study of ‘Urban Rhythms’. *Journal of KOHT ja PAIK/PLACE and LOCATION Studies in Environmental Aesthetics and Semiotics VI*. VI, 92-111.
- Lefebvre, H. (2004). *Rhythmanalysis space, time and everyday life*. Trowbridge, Wiltshire: The Cromwell Press.
- Edenser, T. (2010). *Geographies of rhythms: Introduction: thinking about rhythms and space*. Surrey, England: Ashgates Publishing.
- Sernsuksakul, S. & Suksakulchai, P. (2011). *Make/Do: Street vendors & Bangkok urban space*. Retrieved January 3, 2013 from <http://designinquiry.net/>.

กลไกสถาบันเพื่อควมรวมการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ
ในการวางแผนพัฒนาเมือง: กรณีศึกษาอำเภอพระสมุทรเจดีย์
จังหวัดสมุทรปราการ

Institutional Arrangement to Support Mainstreaming Climate Change
Adaptation into Urban Development Policy and Plan:
A Case Study of Phra Samut Chedi District, Samutprakarn Province

คุณวุฒิ อังครตันพิชัย

Khunnawud Aungkarattanapichai

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

E-mail: oaykhunnawud@yahoo.com

บทคัดย่อ

การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศโลกมีอิทธิพลทำให้ชุมชนเมืองชายฝั่งตกอยู่ในสภาวะเสี่ยง โดยมีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดการกัดเซาะชายฝั่งที่รุนแรงมากขึ้น ส่งผลให้เกิดแนวโน้มความรุนแรงอันจะทำให้ความเสียหายในระดับท้องถิ่นที่มากเพิ่มสูงขึ้น ในขณะที่ความอ่อนไหวหรือความไวจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมและสภาพแวดล้อมเป็นเสมือนปัจจัยเร่งให้ชุมชนมีความไวหรือความอ่อนไหวต่อความเสี่ยงที่ได้รับผลกระทบเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเช่นกัน การเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้สถานะความเสี่ยงของชุมชนเมืองชายฝั่งเปลี่ยนไป แต่การดำเนินการเพื่อรับมือกับความเสี่ยงดังกล่าวนั้นยังไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจากในปัจจุบันมีช่องว่างระหว่างกลไกการวางแผนระดับท้องถิ่นกับนโยบายภาครัฐ ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบันทำให้สถาบันในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในพื้นที่ศึกษาไม่สามารถสนองต่อการปรับตัวและรับมือกับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ ดังนั้นการวางแผนกลไกสถาบันที่เหมาะสมเพื่อควมรวมการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศในการวางแผนพัฒนาเมือง โดยมี 3 แนวทาง ได้แก่ 1) ผสานความร่วมมือระหว่างองค์กรของภาครัฐ 2) ปรับปรุงยุทธศาสตร์ และ 3) วางแผนการจัดตั้งหน่วยงานส่วนกลางภายใต้การกำกับดูแลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยมีหน้าที่และอำนาจในการจัดการเชิงพื้นที่ที่เหมาะสมจะทำให้ชุมชนสามารถควมรวมประเด็นการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศในการวางแผนพัฒนาเมืองในระยะยาว

Abstract

Global climate change has already had observable effects on the local climate environment in the coastal urban area where exposed with risk of climate related risk impact. The study area has been driven by the sensitivity as urban development policy which might lead the socioeconomic and environmental change. Risk profile of coastal urban community will be changed by climate and non-climate risk which affected to this study area. Nowadays, there are some gaps between local and central government in term of local policy for climate change adaptation. The findings indicated that institutional arrangement of this study area was as follows 3 adaptive pathways 1) Local government should have position to act and potential to cooperate between organizations. 2) Local government should improve their longer-term climate change adaptation strategies such as financial support for local capacity building to those risk area. And 3) established the local agency/organisation under the local administration for coping with future risk management especially in spatial development scales. These can also help to overcome the limited conceptualisation of climate change adaptation which continues to be framed as a primarily technical rather than a social political and urban planning agenda and also support mainstreaming climate change adaptation into urban development policy and plan.

คำสำคัญ (Keywords): สถานะความเสี่ยง (Risk Profile), การปรับตัวภายใต้การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ (Climate Change Adaptation), กลไกสถาบัน (Institutional Arrangement)

1. บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศโลกมีอิทธิพลทำให้ชุมชนเมืองชายฝั่งตกอยู่ในสภาวะเสี่ยง โดยมีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดการกัดเซาะชายฝั่งที่รุนแรงมากขึ้น ส่งผลให้เกิดแนวโน้มความรุนแรงของอันจะทำให้ความเสียหายในระดับท้องถิ่นที่มากขึ้นสูงขึ้นไป ในขณะที่เดียวกันความอ่อนไหวหรือความไวจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม และสภาพแวดล้อมเป็นเสมือนปัจจัยเร่งให้ชุมชนมีความไวหรือความอ่อนไหวต่อความเสี่ยงเพิ่มขึ้น การเปลี่ยนแปลงทั้ง 2 ประการนี้ จะทำให้สถานะความเสี่ยง (risk profile) ของชุมชนเมืองชายฝั่ง

เปลี่ยนไป ทั้งนี้ ในปัจจุบัน โครงสร้างสถาบันของท้องถิ่นในพื้นที่ศึกษา การดำเนินการเพื่อรับมือกับความเสี่ยงดังกล่าวนั้นยังไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรมเนื่องจากในปัจจุบันมีช่องว่างระหว่างกลไกการวางแผนระดับท้องถิ่นกับนโยบายภาครัฐ ทำให้สถาบันในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในพื้นที่ศึกษาไม่สามารถสนองต่อการปรับตัวและรับมือกับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ จึงเป็นเรื่องที่ท้าทาย เนื่องจากพื้นที่ศึกษาเป็นพื้นที่ที่มีแนวโน้มได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศและการพัฒนาเมืองสูง ดังนั้นการวางแผนกลไกสถาบันที่เหมาะสมเพื่อควรวม

การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศในการวางแผนพัฒนาเมือง โดยวางแผนแนวทางการจัดการจากหน่วยงานส่วนกลางภายใต้การกำกับดูแลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยมีหน้าที่และอำนาจในการจัดการเชิงพื้นที่ที่เหมาะสมจะทำให้ชุมชนสามารถรวบรวมประเด็นการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศลงในการวางแผนพัฒนาเมืองในระยะยาวได้

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1) เพื่อทบทวนการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่มีผลให้ภาวะเสี่ยงของเมืองชายฝั่งเปลี่ยนแปลงไปในอนาคต

2) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ความสัมพันธ์และช่องว่างระหว่างกลไกการวางแผนระดับท้องถิ่นของชุมชนเมืองชายฝั่ง กับนโยบายภาครัฐ โดยผ่านสถาบันท้องถิ่นที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในพื้นที่ศึกษา

3) เสนอกลไกสถาบัน (institutional arrangement) เพื่อรวบรวมการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศในการวางแผนพัฒนาเมือง

1.3 สมมติฐานของการวิจัย

ความอ่อนไหวหรือความไวต่อผลกระทบหรือความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ (sensitivity) ของเมืองชายฝั่งเป็นเสมือนปัจจัยเร่งทำให้เมืองชายฝั่งได้รับผลกระทบที่เร็วขึ้น ทำให้สถานะความเสี่ยง (risk profile) ของพื้นที่ศึกษาเปลี่ยนไป รวมถึงโครงสร้างในปัจจุบันไม่สามารถสนองต่อการปรับตัวและรับมือกับแนวโน้มที่ชุมชนเมืองชายฝั่งจะเผชิญกับภาวะเสี่ยงของผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศและการพัฒนาของเมือง ทำให้ชุมชนเมืองชายฝั่งเกิดความเสี่ยงในระยะยาว

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

1) ขอบเขตด้านเนื้อหา จะทำการศึกษาในเรื่องของกลไกสถาบันเพื่อรวบรวมการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศในการวางแผนพัฒนาเมือง โดยอาศัยแนวคิดด้านการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ และแนวคิดความสัมพันธ์ของโครงสร้างสถาบันกับการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ

2) ขอบเขตพื้นที่ศึกษา ทำการศึกษาพื้นที่ครอบคลุมเทศบาลตำบลพระสมุทรเจดีย์และเทศบาลตำบลแหลมฟ้าผ่า เนื่องจากทั้ง 2 เทศบาลมีความเป็นเมืองชายฝั่งที่มีความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศและการพัฒนาเมืองที่สูงภายใต้เขตการปกครองของอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ

1.5 วิธีการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ระเบียบวิธีการวิจัยที่ใช้ในการศึกษาเป็นแบบผสม (mixed methods) ประกอบด้วยระเบียบวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) และระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการศึกษาเอกสาร แนวคิดทฤษฎี รายงานการวิจัยจากแหล่งข้อมูลต่างๆ รวมถึงการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ทั้งภาครัฐและภาคประชาชนโดยผู้นำชุมชนที่เกี่ยวข้อง ผ่านแบบสอบถามสำหรับผู้เชี่ยวชาญ เป็นผู้ให้คำนำหน้าความสำคัญในแต่ละตัวชี้วัดความเปราะบางของท้องถิ่น ด้วยกระบวนการการตัดสินใจลำดับชั้นเชิงวิเคราะห์ (Analytical Hierarchy Process: AHP) โดยใช้แบบสอบถามแบบ Pairwise Analysis เป็นเครื่องมือวิจัย ควบคู่ไปกับการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participant observation) ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จะวิเคราะห์ตามแนวคิดและทฤษฎีสรุปผลการศึกษาตามประเด็นการวิจัยและนำ

กลไกสถาบันเพื่อควรวมการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศในการวางแผนพัฒนาเมือง: กรณีศึกษาอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ คุณวุฒิ อังครัตนพิชัย

เสนอ โดยการศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นไปที่อำนาจการรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

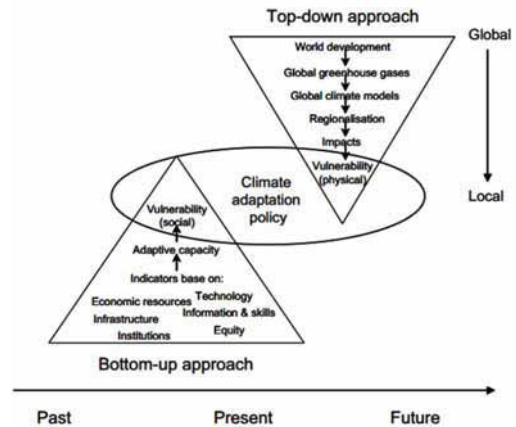
2. แนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดความเสี่ยงภายใต้การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศและการพัฒนาเมือง

การศึกษาความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงระดับน้ำทะเลที่มีแนวโน้มสูงขึ้นโดยงานวิจัยชิ้นนี้ได้ศึกษาผ่านผลจากงานวิจัยเรื่อง Mean Sea Level Rises in the Gulf of Thailand ของ รศ. ดร. อธิติ ตรีสิริสัตยวงศ์ พบว่า ระดับน้ำทะเลสูงขึ้นมากกว่าค่าเฉลี่ยของโลก โดยมีค่าปีละ 4 มิลลิเมตร ทางด้านเหนือของอ่าวไทย และเนื่องด้วยอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศที่เร่งรุนแรงมากขึ้น จึงคาดว่า การเพิ่มระดับน้ำทะเลเป็นปีละ 10 มิลลิเมตร ซึ่งจะทำให้การกัดเซาะชายฝั่งในพื้นที่ศึกษารุนแรงมากขึ้น (Trisirisatayawong et al, 2011) กอรปกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมอันเนื่องมาจากการกลายเป็นเมืองของพื้นที่ศึกษาซึ่งเป็นพื้นที่ในปริมณฑลของกรุงเทพมหานคร โดยสภาวะการณ์ปัจจุบันของการกลายเป็นเมืองและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคมของพื้นที่ศึกษากำลังอยู่ในสภาวะของการกลายเป็นเมือง และการขยายตัวของพื้นที่เมืองและสิ่งปลูกสร้างในเขตชานเมืองในพื้นที่ลุ่มต่ำอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง (พันธทิพย์ จงไกรยศ, 2551) หากไม่มีกลไกหรือแนวทางใด ๆ เพื่อการปรับตัวและรับมือของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว อาจส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงในเชิงลบต่อชุมชนเมืองชายฝั่งของพื้นที่ได้ในอนาคต

2.2 แนวคิดความสัมพันธ์ของโครงสร้างเชิงสถาบันกับการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ

แนวคิดนี้ได้วิเคราะห์ความสัมพันธ์และช่องว่างระหว่างกลไกการวางแผนระดับท้องถิ่นของชุมชนเมืองชายฝั่ง กับนโยบายภาครัฐ โดยผ่านสถาบันท้องถิ่นที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในพื้นที่ศึกษาภายใต้กรอบแนวคิด Top-down และ Bottom-up โดยทั้ง 2 มิตินี้มีส่วนเชื่อมกันโดยอาศัยกลไกระดับนโยบายเป็นหลัก

(ที่มา: Dessai & Hulme, 2004)

รูปที่ 1 แสดงกรอบแนวคิด Top-down และ Bottom-up เพื่อใช้ในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ

นโยบายดังกล่าวได้กำหนดให้เพื่อเป็นแผนและนโยบายในการปรับตัวต่อภูมิอากาศ (climate adaptation policy) ซึ่งการขับเคลื่อนกลไกในระดับนโยบายจึงเป็นสิ่งที่ท้าทายสำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ เนื่องจากในปัจจุบันแผนหรือนโยบายสำหรับการปรับตัวเพื่อรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศของท้องถิ่นในประเทศไทยไม่สามารถสนองตอบกับนโยบายดังกล่าว เนื่องจากมีช่อง

ว่างระดับปฏิบัติระหว่างนโยบายภาครัฐส่วนกลางกับส่วนท้องถิ่นทำให้หน่วยงานในท้องถิ่นขาดอำนาจการจัดการเชิงพื้นที่เพื่อรับมือกับปัจจัยเสี่ยงแบบองค์รวม (Carmin et al., 2013) รวมทั้งขาดการบังคับตามกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างเข้มงวดในพื้นที่ลุ่มต่ำ และเสี่ยงต่อการกัดเซาะจากระดับน้ำทะเลที่เพิ่มขึ้นลงที่มีแนวโน้มดีขึ้นเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ ขาดงบประมาณสนับสนุนในด้านการปรับตัวและรับมือกับผลกระทบจากความเสี่งที่มีแนวโน้มการเกิดผลกระทบสูงและรุนแรงมากขึ้น และขาดความตระหนักรู้และการรับมือกับผลกระทบจากความเสี่งที่จะกระทบกับชุมชนเมืองชายฝั่งในระยะยาว จึงนำมาซึ่งการอาศัยแนวคิดนี้มาเพื่อศึกษาและวิเคราะห์ความสัมพันธ์และช่องว่างระหว่างชุมชนเมืองชายฝั่ง กับนโยบายภาครัฐ โดยผ่านสถาบันท้องถิ่นที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในพื้นที่ศึกษา

โครงข่ายความสัมพันธ์ของโครงสร้างเชิงสถาบัน (The Web of Institutionalisation) เป็นอีกประเด็นแนวคิดที่ในงานวิจัยชิ้นนี้ได้หยิบยกประเด็นบางประเด็นภายใต้กลุ่มมิติบางกลุ่มมาอธิบายโครงข่ายความสัมพันธ์ของโครงสร้างสถาบันกับการปรับตัวเพื่อรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศของสถาบัน ได้แก่ ประเด็นเรื่องงบประมาณ/ทรัพยากรสนับสนุน (resource) ประเด็นนโยบายและการวางแผน (policy and planning) และประเด็นอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของหน่วยงาน (mainstream location of responsibility) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์กรอบนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการรับมือต่อผลกระทบความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศในระยะยาว

(ที่มา: ผู้วิจัยดัดแปลงจาก Caren Levy, 1999)

รูปที่ 2 โครงข่ายความสัมพันธ์ของโครงสร้างสถาบันระดับท้องถิ่นภายใต้การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ

3. ผลการศึกษา

จากการวิเคราะห์ข้อมูลของสถาบันที่ออกนโยบายและแผนของภาครัฐและท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศและกระบวนการการตัดสินใจลำดับชั้นเชิงวิเคราะห์จากผู้ให้ข้อมูลหลักจากหน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่น และชุมชนชายฝั่ง พบว่า การจัดการพื้นที่เสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศและการพัฒนาเมืองยังมีช่องว่างระหว่างกลไกการวางแผนระดับท้องถิ่น กับนโยบายภาครัฐ ทำให้สถาบันในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในพื้นที่ศึกษาไม่สามารถสนองตอบต่อการปรับตัวและรับมือกับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ จึงจำเป็นต้องมีการวางแผนกลไกสถาบันเพื่อควมรวมการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศในการวางแผนพัฒนาเมืองเข้าไปไว้ในแผนพัฒนา ข้อกำหนดหรือเทศบัญญัติของเทศบาล เพื่อให้อำนาจท้องถิ่นในการควบคุมและจัดการกับพื้นที่เสี่ยงได้โดยตรง

ผลจากการวางแผนกลไกสถาบันเพื่อควมรวมการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศในการวางแผนพัฒนาเมือง โดยวางแผนการจัดตั้งหน่วยงานส่วนกลางภายใต้การกำกับดูแลของ

กลไกสถาบันเพื่อควมรวมการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศในการวางแผนพัฒนาเมือง: กรณีศึกษาอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ คุณวุฒิ อังครัตนพิชัย

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อสามารถเชื่อมต่อการจัดการเชิงพื้นที่และการวางแผนพัฒนาเมืองในระยะยาวได้สามารถสรุปได้ 3 ประเด็นดังนี้

1. ผลานความร่วมมือระหว่างองค์กรของภาครัฐ ได้แก่ กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง และสำนักงานโยธาธิการและผังเมือง จังหวัดสมุทรปราการเพื่อเพิ่มศักยภาพทั้งระดับนโยบายและการปฏิบัติในมิติการปรับตัวเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศที่จะทำให้สถานะความเสี่ยงของพื้นที่ศึกษาเปลี่ยนแปลงไปในระยะยาว

2. ปรับปรุงยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับกลไกเชิงสถาบันที่เชื่อมต่อการจัดการเชิงพื้นที่และการวางแผนพัฒนาเมืองเพื่อให้ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ในระยะยาวโดยการให้อำนาจท้องถิ่นในการออกแผนหรือเทศบัญญัติเพื่อรับมือกับผลกระทบจากแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศที่มีต่อชุมชนเมืองชายฝั่งโดยการสนับสนุนจากส่วนกลาง

3. จัดตั้งหน่วยงานส่วนกลางภายใต้การกำกับดูแลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อเป็นเสมือนเหมือนหน่วยงานประสานระหว่างภาครัฐและท้องถิ่นเพื่อเป็นกรอบการกำหนดแผนพัฒนาท้องถิ่นที่ควมรวมประเด็นเรื่องการปรับตัวเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศในระยะยาว

ภาครัฐควรสนับสนุนผ่านหน่วยงานส่วนกลางที่ตั้งขึ้นภายใต้การกำกับดูแลของ อปท. ให้มีการออกเทศบัญญัติ ข้อบัญญัติท้องถิ่น เพื่อเป็นกลไกการสร้างกติกาสังคมของชุมชนเมืองชายฝั่งเพื่อ

เชื่อมให้การดำเนินการปรับตัวทั้งในระดับชุมชนและระดับท้องถิ่น รวมทั้งจัดการงบประมาณด้านการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ โดยการจัดตั้งหรือพัฒนาคลังทางการเงินสำหรับสนับสนุน การปรับตัวต่อผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยมีหน้าที่และอำนาจในการจัดการเชิงพื้นที่ที่เหมาะสมจะทำให้ชุมชนสามารถควมรวมประเด็นการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศลงในการวางแผนพัฒนาเมืองในระยะยาว

รายการอ้างอิง

- พันธ์ทิพย์ จงไกรย. (2551). *การกลายเป็นเมืองและการเปลี่ยนแปลงแบบรูป การตั้งถิ่นฐานในเขตชานเมืองของกรุงเทพมหานคร. คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*
- Levy, C. (1999). The web of institutionalisation, UNEP and UCL.
- Carmin, J. Dodman, D. & Chu, E. (2013). Urban climate adaptation and leadership: from conceptual understanding to practical action. *OECD Regional Development working Papers*, 26, 48.
- Dessai, S. & Hulme, M. (2004). Top-down and “Bottom-up” approaches used to inform adaptation to climate Change. Utrecht.
- Tririsatayawong, I., Naeije, M., Simons, W. & Fenoglio-Marc, L. (2011). Sea level change in the Gulf of Thailand from GPS-corrected tide gauge data and multi-satellite altimetry. *Global and Planetary Change*, 76, 137-151.

การวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบสถานี (Transit Oriented Development) ตามเส้นทางโครงข่ายระบบรถไฟฟ้าขนส่งมวลชน
ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

Suitability Analysis of Transit Oriented Development (TOD) in the Proximity of Mass Transit Station Area Development in Bangkok and its Vicinity

พงศธร กลิ่นโสภณ¹, ปาวินี เอี่ยมตระกูล² และ ภูริเชษฐ์ กฤตยานุกุล³

Phongsaton Glinsopon¹, Pawinee Iamtrakul, Ph.D.² and Puriched Kritayanukul³

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

E-mail: pug.phongsaton@gmail.com¹, iamtrakul@gmail.com², neuprc@gmail.com³

บทคัดย่อ

การขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็วส่งผลให้การคมนาคมขนส่งมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเมืองซึ่งจำเป็นต้องมีการบูรณาการในการวางแผนการพัฒนาพื้นที่โดยรอบสถานีให้เกิดประสิทธิภาพในการเชื่อมต่อในทุกรูปแบบของการเดินทางให้สามารถเป็นทางเลือกในการบรรเทาปัญหาจราจรติดขัดในปัจจุบัน งานวิจัยนี้ได้ทำการวิเคราะห์ปัจจัยทางกายภาพของพื้นที่รอบสถานีในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยใช้เกณฑ์ในการประเมินความเหมาะสมทางพื้นที่อันประกอบด้วย ระยะห่างจากสถานีรถไฟฟ้า ลักษณะของเส้นทางรถไฟฟ้าที่พาดผ่าน ขนาดแปลงที่ดิน กรรมสิทธิ์ในที่ดิน ราคาที่ดิน ข้อกำหนดการใช้ที่ดิน สถานะของที่ดิน สภาพพื้นที่ กรรมสิทธิ์ในโครงการ ความสามารถในการพัฒนาโครงการในอนาคต และระยะห่างจากศูนย์กลางกิจกรรมอื่น ๆ รวมทั้งระยะเวลาที่รถไฟฟ้าเปิดให้บริการ โดยใช้เทคนิคการให้ค่าคะแนนเกณฑ์และปัจจัยในการวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบสถานี ผลการศึกษาทราบถึงพื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบสถานี 10 สายในอนาคตตามเส้นทางโครงข่ายระบบรถไฟฟ้าและสามารถเป็นแนวทางในการสนับสนุนการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบสถานีให้มีประสิทธิภาพ ศักยภาพในการใช้ประโยชน์ที่ดินพื้นที่บริเวณรอบสถานีและเกิดทิศทางในการพัฒนาเมืองตามเส้นทางโครงข่ายระบบรถไฟฟ้าขนส่งมวลชนในอนาคตเพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบสถานี

Abstract

The rapid urbanization resulting in an enhancing of transportation role for facilitate the development of transit station area which required an integrated planning approach to be

การวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบสถานี (Transit Oriented Development) ตามเส้นทางโครงข่ายระบบรถไฟฟ้าขนส่งมวลชนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล
พงศธร กลิ่นโสมณ, ดร. ภาวินี เอี่ยมตระกูล และ ภูริเชษฐ์ กฤตยานุกูล

effectively connected all modes of travel. This development would be an alternative means of transportation to alleviate traffic congestion at present. This research attempted to analyze the physical factors of the station area in several aspects by considering: distance from station, characteristics of rail passes, plot size, land ownership, land prices, land use regulation, status of the land, condition area, ownership of the project, projects development potential in the future and distance from the activity center including period the train service. Using the rating criteria and analyzed the potential development area around the station, the result of study could demonstrate the potential areas for development around the stations of 10 line project along the rapid transit system network. The finding can be adopted to support the area development around the station as an integrated rapid transit system for the future in complying with the suitable land use development.

คำสำคัญ (Keywords): การพัฒนาพื้นที่รอบสถานีขนส่งมวลชน (Transit Oriented Development: TOD), ระบบขนส่งมวลชนแบบรางกรุงเทพมหานคร (Bangkok Mass Transit System: BTS), การวิเคราะห์ความเหมาะสมเชิงพื้นที่ (Suitability Analysis)

1. บทนำ

เนื่องด้วยวิถีชีวิตของคนเมืองปัจจุบัน มีความเร่งรีบ มีการแข่งขันที่สูง ประชาชนต้องอาศัยการเดินทางที่รวดเร็วเพื่อแข่งกับเวลา ดังนั้นการคมนาคมจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญของการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน โครงข่ายระบบรถไฟฟ้าขนส่งมวลชน โดยเฉพาะรถไฟฟ้า (BTS) ถือได้ว่าเป็นทางเลือกที่นิยมมากที่สุดในปัจจุบัน ซึ่งยังเป็นการตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในการเชื่อมต่อพื้นที่แหล่งงานและที่อยู่อาศัย ทำให้บริเวณที่อยู่ตามแนวรถไฟฟ้ามีทั้งที่อยู่อาศัย แหล่งงานและพื้นที่พาณิชยกรรม ดังนั้นแนวโน้มในอนาคตจึงทำให้พื้นที่ตามแนวโครงข่ายนั้นมีราคาที่สูงขึ้น นักธุรกิจและนักลงทุนหาทรัพย์สินต่าง ๆ จับจองเพื่อการพัฒนาศักยภาพพื้นที่บริเวณรอบสถานีตามเส้นทางแนวรถไฟฟ้าให้คุ้มกับศักยภาพที่มีไม่ว่าจะเป็นรูปแบบ

พาณิชยกรรม หรือที่พักอาศัย เป็นต้น โดยงานวิจัยนี้ได้ทำการศึกษาด้านการวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบสถานี เช่น ปัจจัยในการให้คะแนน (ระยะห่างจากสถานีรถไฟฟ้า ลักษณะของเส้นทางรถไฟฟ้าที่พาดผ่าน ข้อกำหนดในการใช้ที่ดิน เป็นต้น) ตลอดจนการให้ค่าคะแนนและเกณฑ์การให้คะแนนของแต่ละปัจจัย ข้อดีคือทราบถึงค่าปัจจัยที่มีความสำคัญที่แตกต่างกันตามค่าคะแนนในการศึกษานี้ได้ ทำการเลือกพื้นที่กรุงเทพและปริมณฑล ซึ่งพื้นที่ทั้งหมดอยู่ในขอบเขตของโครงข่ายระบบรถไฟฟ้า 10 สาย ที่เป็นโครงการในอนาคต ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละปัจจัยที่มีการให้ค่าคะแนน จะถูกนำไปสู่การวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบสถานีรวมถึงจัดลำดับพื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาบริเวณรอบสถานี

2. วัตถุประสงค์

1. รวบรวมปัจจัยในการให้ค่าคะแนนที่มีผลต่อศักยภาพการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบสถานี
2. วิเคราะห์เกณฑ์ค่าคะแนนน้ำหนักของแต่ละปัจจัยที่มีผลต่อศักยภาพการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบสถานี
3. สรุปผลและจัดลำดับพื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบสถานี

3. กรอบงานวิจัย

1. ทบทวนปัจจัยที่ใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบสถานีตามแนวโครงการ 10 สาย ดังนี้ สายสีเขียวอ่อน (พารานก-สมุทรปราการ), สายสีม่วง (บางใหญ่-ราษฎร์บูรณะ), สายสีชมพู (ปากเกร็ด-สุวินทวงศ์), สายสีแดงอ่อน (ตลิ่งชัน-สุวรรณภูมิ), สายสีน้ำเงิน (วงแหวนรอบในและช่วงท่าพระ-บางแค), สายสีแดงเข้ม (รังสิต-มหาชัย), สายสีเขียวเข้ม (สะพานใหม่-บางหว้า), สายสีส้ม (บางกะปิ-บางบำหรุ), สายสีเหลือง (ลาดพร้าว-สำโรง) และสายสีฟ้า (ดินแดง-สาทร)
2. การกำหนดเกณฑ์ในแต่ละปัจจัยเพื่อความน่าเชื่อถือในการวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบสถานี
3. การให้ค่าน้ำหนักคะแนนของแต่ละปัจจัยในการวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบสถานี
4. ประเมินศักยภาพพื้นที่บริเวณรอบสถานีตามเส้นทางโครงข่ายระบบรถไฟฟ้าขนส่งมวลชนกรุงเทพมหานครและปริมณฑล 10 สาย ในอนาคต
5. สรุปผลวิเคราะห์และจัดลำดับพื้นที่ที่มีศักยภาพสูงสุดในการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบสถานี

4. ทบทวนวรรณกรรม

แนวทางการพัฒนาพื้นที่รอบสถานีขนส่งมวลชน (TOD) เป็นการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบสถานีรัศมี 500 เมตร เพื่อให้พื้นที่บริเวณรอบสถานีมีศักยภาพและก่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ของพื้นที่บริเวณรอบสถานี ทั้งนี้สิ่งที่ทำให้เกิดการพัฒนาพื้นที่รอบสถานี เพราะผลกระทบจากความแออัดและความวุ่นวายที่เกิดจากการเพิ่มขึ้นของกิจกรรมมนุษย์ ทำให้ต้องมีการจัดการและมีการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบสถานี ทั้งนี้การพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบสถานีเป็นการวางแผนบูรณาการการใช้ที่ดินและการดำเนินการขนส่งเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพ โดยแนวคิดการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบสถานีเป็นแนวคิดที่ได้รับการวิจัยอย่างกว้างขวางและเป็นกลยุทธ์สำหรับการวางแผนพื้นที่บริเวณรอบสถานี (Cervero, 1994) อย่างไรก็ตาม การนำแนวคิดการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบสถานีและการส่งเสริมจะมีประสิทธิภาพมากที่สุดก็ต่อเมื่อมีทรัพยากรที่จำกัดและมีการวางแผนการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบสถานีอย่างครอบคลุมและก่อให้เกิดความสมดุลระหว่าง 3 ปัจจัยคือ ประสิทธิภาพ สภาพแวดล้อมและความเที่ยงตรง (Transportation and Growth) Management [TGM], 2003) โดยขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่แสดงให้เห็นว่าลักษณะบางอย่างของสภาพแวดล้อมที่สร้างขึ้น เช่น ความน่าสนใจของสถานที่อาจมีผลต่อพฤติกรรมการเดินทางของผู้คน แนวทางการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบสถานีที่มีประสิทธิภาพควรพิจารณาจากการเชื่อมโยงวัตถุประสงค์ที่แตกต่างภายในพื้นที่บริเวณรอบสถานีเพื่อกระตุ้นให้เกิดการเชื่อมต่อการเดินทางสาธารณะตลอดจนการเข้าถึงในด้านของการเดินทาง ระยะทางและเวลาในการเดินทางแสดงให้เห็นว่าอาจจะได้รับอรรถิพลจากสภาพแวดล้อม

การวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบสถานี (Transit Oriented Development) ตามเส้นทางโครงข่ายระบบรถไฟฟ้าขนส่งมวลชนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล พงศธร กลิ่นโสมณ, ดร. ภาวินี เอี่ยมตระกูล และ ภูริเชษฐ์ กฤตยานุกูล

ที่สร้างขึ้น เช่น ความหลากหลายของรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน เครือข่ายถนน เป็นต้น (Iamtrakul, 2013)

5. ผลการศึกษา

5.1 การวิเคราะห์เกณฑ์และค่าคะแนนน้ำหนักของแต่ละปัจจัยที่มีผลต่อศักยภาพการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบสถานี

สิ่งที่จะทำให้ปัจจัยสามารถนำมากำหนดพื้นที่เพื่อให้ตรงตามวัตถุประสงค์การพัฒนาตามหลักการ TOD คือ เกณฑ์ในการประเมินปัจจัยโดยจะมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับคุณลักษณะของปัจจัย และความต้องการของผลประเมินในพื้นที่ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ปัจจัยและเกณฑ์ในการวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบสถานี

ปัจจัย	เกณฑ์การประเมิน
ระยะห่างจากสถานีรถไฟฟ้า สถานีรถไฟ	1. น้อยกว่า 500 เมตร(ระยะเดิน) 2. 500-3,000 เมตร(ใช้จักรยานได้) 3. มากกว่า 3,000 เมตร
เส้นทางรถที่พาดผ่าน	1. ผ่าน 2 เส้นทางขึ้นไป มีสถานีเชื่อมต่อ 2. ผ่าน 2 เส้นทาง ไม่มีสถานีเชื่อมต่อ 3. ผ่าน 1 เส้นทาง ไม่มีสถานีเชื่อมต่อ
ขนาดแปลงที่ดิน	1. มากกว่า 100 ไร่ 2. 50 - 99 ไร่ 3. น้อยกว่า 49 ไร่
กรรมสิทธิ์ที่ดิน	1. เป็นของ กคช. 2. เป็นของ รฟม. 3. เป็นของ เอกชน

ราคาที่ดิน	1. ไม่เสียค่าใช้จ่าย 2. ต่ำกว่า 50,000 บาท/ตร.ว. 3. สูงกว่า 50,000 บาท/ตร.ว.
ข้อกำหนดการใช้ที่ดิน	1. สร้างเพื่อการพาณิชย์และที่อยู่อาศัยได้ 2. สร้างที่อยู่อาศัยได้เท่านั้น 3. ไม่สามารถสร้างที่อยู่อาศัยได้
สถานะของที่ดิน	1. สร้างโครงการได้เต็มพื้นที่ 2. สร้างโครงการได้บางส่วนของพื้นที่ 3. สร้างโครงการบนพื้นที่ไม่ได้
สภาพพื้นที่	1. มีการถมที่และสาธารณูปโภคพร้อม 2. มีการถมที่และไม่มีสาธารณูปโภค 3. ไม่มีการถมที่และไม่มีสาธารณูปโภค
กรรมสิทธิ์โครงการ	1. ผู้ซื้อสามารถซื้อขายได้ 2. ผู้ซื้อสามารถเช่าซื้อระยะยาวได้ 3. ผู้ซื้อสามารถเช่าได้อย่างเดียว
การพัฒนาโครงการในอนาคต	1. สามารถขยายโครงการได้รอบด้าน 2. สามารถขยายโครงการได้ด้านเดียว 3. ไม่สามารถขยายโครงการได้
ระยะห่างจากศูนย์ธุรกิจ	1. น้อยกว่า 500 เมตร (ระยะเดิน) 2. 500 - 3,000 เมตร (ใช้จักรยานได้) 3. มากกว่า 3,000 เมตร
ปีที่รถไฟฟ้าเปิดให้บริการ	1. เปิดให้บริการในปี พ.ศ. 2557-2559 2. เปิดให้บริการในปี พ.ศ. 2562 3. เปิดให้บริการในปี พ.ศ. 2572

5.2 การวิเคราะห์ค่าน้ำหนักของแต่ละปัจจัยที่มีผลต่อศักยภาพการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบสถานี

จากการกำหนดปัจจัยและเกณฑ์ในการวิเคราะห์ทำให้ได้แนวทางในการคัดเลือกพื้นที่ที่มีศักยภาพของโครงการระบบรถไฟฟ้า 10 สาย

ในอนาคต แต่ยังเป็นการประเมินในเชิงคุณภาพ และเพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือที่สุด จึงได้มีการกำหนดค่าน้ำหนักในการประเมินปัจจัยเป็นเชิงปริมาณเพื่อให้แนวทางการคัดเลือกมีความแม่นยำสูงสุด และเกิดความผิดพลาดในการประเมินน้อยที่สุด โดยค่าน้ำหนักในการประเมินปัจจัยได้มีการแบ่งเป็น 3 ระดับ เพื่อให้มีความสอดคล้องกับเกณฑ์ในการประเมินที่ได้มีการกำหนดเป็น 3 เกณฑ์ในแต่ละปัจจัย โดยค่าน้ำหนักทั้ง 3 ระดับเรียงตามลำดับจากมากไปน้อยดังนี้

- ค่าน้ำหนักเท่ากับ 3 หมายถึง เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพสูงสุด
- ค่าน้ำหนักเท่ากับ 2 หมายถึง เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพปานกลาง
- ค่าน้ำหนักเท่ากับ 1 หมายถึง เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพต่ำที่สุด

5.3 ผลการวิเคราะห์การจัดลำดับด้วยค่าน้ำหนักที่มีศักยภาพการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบสถานี

จากการให้ค่าคะแนนการประเมินศักยภาพของปัจจัยต่าง ๆ ในแต่ละพื้นที่ตามแนวเส้นทางโครงการของระบบรถไฟฟ้า 10 สายในอนาคต เป็นการให้ค่าน้ำหนักจากการประเมินปัจจัยจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 50 คน มาทำการให้คะแนนกับพื้นที่ของ กคช. และ รฟม. ซึ่งพื้นที่ที่มีศักยภาพจากการประเมินปัจจัยทั้งหมดที่มีคะแนนรวมสูงที่สุดจะเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพสูงสุด การจัดลำดับจากค่าคะแนนเป็นการจัดลำดับในเชิงปริมาณ และจะได้พื้นที่ที่มีศักยภาพในเบื้องต้นโดยเรียงลำดับพื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบสถานีจากค่าคะแนนมากที่สุดไปน้อยสุดดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลค่าน้ำหนักของแต่ละพื้นที่

พื้นที่	รวม (1คะแนน)
การเคหะร่มเกล้า ลาดกระบัง	0.861
ลำลูกกา คลองสอง	0.805
ถนนตรงประภา	0.777
ประชาชนวิเศษ 2 นนทบุรี	0.75
ถนนบางขุนเทียน 3	0.75
รังสิต คลองสี่	0.75
การเคหะบางพลี	0.722
รังสิต คลองสิบ	0.722
บางป่อ	0.722
ปทุมธานี (ลำไทร)	0.666
ถนนประชาพัฒนา	0.666
การเคหะบางปู	0.666
แสมดำ	0.666
กระทุ่มแบน	0.666
วัดพระเงิน บางใหญ่	0.638
นิคมอุตสาหกรรมสมุทรสาคร	0.638
ไร่ชิ่ง	0.611
กระทุ่มล้ม	0.611
พระพรสวรรค์	0.611
วัดนครขึ้นชุม พุทธมณฑลสาย 4	0.583

จากการวิเคราะห์ พบว่า พื้นที่ที่มีค่าน้ำหนักคะแนนศักยภาพสูงสุดในการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบสถานีคือ การเคหะร่มเกล้า ลาดกระบัง มีขนาดพื้นที่ประมาณ 340.42 ไร่ มีระยะห่างจากสถานีรถไฟฟ้า Airport Rail Link สถานีทับช้าง ประมาณ 4.5 กิโลเมตรและห่างจากสถานีรถไฟฟ้าสายสีส้ม สถานีน้อมเกล้า ประมาณ 4.0 กิโลเมตร ลักษณะของเส้นทางรถไฟฟ้าวัดผ่าน มีจำนวน 2 สาย ได้แก่ Airport Rail Link และ

การวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบสถานี (Transit Oriented Development) ตามเส้นทางโครงข่ายระบบรถไฟฟ้าขนส่งมวลชนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล
พงศธร กลิ่นโสมณ, ดร. ภาวินี เอี่ยมตระกูล และ ภูริเชษฐ กฤตยานุกูล

สายสีส้ม โดยระยะห่างจาก CBD ศูนย์กลางทางด้านพาณิชย์กรรมที่อยู่ใกล้พื้นที่ที่สุด คือ ย่านนิคมลาดกระบังที่มีทั้งศูนย์การค้าและตลาดขนาดใหญ่ ซึ่งอยู่ห่างจากพื้นที่ประมาณ 3.0 กิโลเมตรตลอดจนการเข้าถึงสะดวก

จากสภาพแวดล้อมทั้งหมดบริเวณรอบพื้นที่ พบว่า ทิศทางการพัฒนาพื้นที่โครงการในอนาคตอาจเป็นรูปแบบที่อยู่อาศัยที่ตอบสนองต่อคนวัยทำงานรุ่นใหม่และอาจมีพื้นที่พาณิชย์กรรมที่สามารถรองรับระบบกิจกรรมของคนในพื้นที่ตลอดเวลาเพื่อตอบสนองต่อพฤติกรรมการทำงานและการอยู่อาศัยในพื้นที่ ส่วนพื้นที่ที่มีศักยภาพน้อยสุดในการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบสถานี ได้แก่ วัฒนธรรมชื่นชม พุทธมณฑลสาย 4 ลักษณะของเส้นทางรถไฟฟ้าย่านที่พาดผ่าน มีจำนวน 1 สาย ได้แก่ สายสีชมพู โดยระยะห่างจาก CBD ศูนย์กลางทางด้านพาณิชย์กรรมที่อยู่ใกล้พื้นที่ที่สุด คือ ย่านนิคมสีมณฑลอุตสาหกรรมและตลาด ซึ่งอยู่ห่างจากพื้นที่ประมาณ 10.0 กิโลเมตรตลอดจนการเข้าถึงสะดวก ได้แก่ ถนนกระทุ่มล้ม 9 ถนนกระทุ่มล้ม 10 จากสภาพแวดล้อมทั้งหมดบริเวณรอบพื้นที่ พบว่า บทบาทของพื้นที่ในปัจจุบันคือ ด้านการศึกษา ด้านศาสนสถาน และด้านที่อยู่อาศัยหลากหลายประเภท ตลอดจนอยู่รัศมีใกล้กับพื้นที่แหล่งงานอุตสาหกรรมจึงทำให้กิจกรรมบริเวณรอบพื้นที่มีลักษณะชบเซา ดังนั้นทิศทางการพัฒนาพื้นที่โครงการในอนาคตอาจเป็นพื้นที่เปิดโล่ง สวนสาธารณะพักผ่อน หรืออาจมีพื้นที่พาณิชย์กรรมที่สามารถรองรับระบบกิจกรรมของคนในพื้นที่ในบางส่วนและเพื่อรองรับการเติบโตของเส้นทางโครงข่ายระบบรถไฟฟ้าในอนาคตให้สอดคล้องกับการใช้ประโยชน์พื้นที่โดยรอบสถานี

6. บทสรุป

จากการศึกษาวิจัยเรื่องการวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาพื้นที่บริเวณรอบสถานี (Transit Oriented Development) ตามเส้นทางโครงข่ายระบบรถไฟฟ้าขนส่งมวลชนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล พบว่า ปัจจัยหลักในการพัฒนาศักยภาพพื้นที่บริเวณรอบสถานีนั้นต้องคำนึงถึงการใช้ประโยชน์ที่ดิน กิจกรรมบริเวณรอบพื้นที่และองค์ประกอบอื่นๆ ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาศักยภาพพื้นที่บริเวณรอบสถานีให้มีศักยภาพเพิ่มขึ้นเพื่อรองรับการขยายตัวของเมืองและโครงสร้างพื้นฐานอย่างรวดเร็

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนาแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาพื้นที่ตามเส้นทางโครงข่ายระบบรถไฟฟ้าขนส่งมวลชนในกรุงเทพมหานครและพื้นที่ต่อเนื่อง จึงขอขอบคุณการเคหะแห่งชาติที่ให้การสนับสนุนในการเอื้อเพื่อข้อมูลและให้การช่วยเหลือ รวมถึงการให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินโครงการนี้

รายการอ้างอิง

- Cervero, R. (1994). Transit-based housing in california: Evidence on ridership impact. *Transport Policy* 3,174-183.
- lamtrakul, Satichob, Hokao. (2013). Comparing the efficiency of urban components in proximity to transit service area. *Built International Journal of Building, Urban, Interior and Landscape Technology*, 21-34.
- TGM, Transportation and Growth Management. (2003). *Connecting transportation & land use planning: Transit oriented development*. Oregon, US: University of Oregon.

การค้นหามรดกทางวัฒนธรรมผ่านแผนที่ทางวัฒนธรรม

กรณีศึกษา: หมู่บ้านศาลาแดงเหนือ เชียงรากน้อย

An Investigation of Cultural Heritage through the Cultural Mapping:

A Case Study of Saladaeng Nua Village, Chaing Rak Noi

พลอยภัทรา ตระกูลทองเจริญ

Ploypattra Takulthongjaroen

สาขาการจัดการออกแบบภายใน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

E-mail: ploypattra@hotmail.com

บทคัดย่อ

หมู่บ้านศาลาแดงเหนือเป็นหมู่บ้านชาวมอญที่มีวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมเฉพาะควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนการค้นหามรดกทางวัฒนธรรมตามความหมายของคนในหมู่บ้าน โดยใช้แผนที่วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการสร้างการมีส่วนร่วม บนแนวคิดมรดกทางวัฒนธรรม กลุ่มตัวอย่างถูกแบ่งออกตามช่วงอายุ คือ ผู้สูงอายุ วัยกลางคน หนุ่มสาว และเยาวชน เพื่อค้นหาการให้ความสำคัญต่อมรดกทางวัฒนธรรมในแต่ละวัยที่ต่างกัน บนแนวคิดการมีส่วนร่วมนำมาสู่วิธีการถ่ายภาพโดยคนในหมู่บ้านเอง และการเขียนแผนที่ร่วมกันระหว่างชาวบ้านและนักวิจัย อันนำมาซึ่งความเข้าใจต่อมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ตามมุมมองของชาวมอญบ้านศาลาแดงเหนือเป็นสำคัญ

Abstract

The Saladaeng Nua village, where the Mon have their unique culture and architecture should be conserved. The study is aimed to find Mon's cultural heritage from the villagers' perspectives through cultural mapping. It is a tool that helps the community participation to be happened. On the concept of cultural heritage, the elderly, middle-aged, young are selected from different age ranges to give meanings of cultural heritage. On the concept of community participation, it leads to field work methods such as photo elicitation and mapping between villagers and the researcher. These lead to understand tangible and intangible culture heritage on villagers' perspectives.

คำสำคัญ (Keywords): หมู่บ้านศาลาแดงเหนือ (Saladaengnua Village), มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage), การมีส่วนร่วม (Participation), แผนที่วัฒนธรรม(Cultural Mapping), การถ่ายภาพ (Photography)

1. บทนำ

หมู่บ้านศาลาแดงเหนือ เป็นหมู่บ้านชาวมอญที่เข้ามาตั้งฐานริมแม่น้ำแม่เจ้าพระยาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสายน้ำ ไม่ว่าจะเป็นการใช้ชีวิต ความเป็นอยู่ ประเพณี รวมทั้งการประกอบอาชีพการทำมาหากินที่ใช้เรือเป็นพาหนะหลักในการค้าขาย อย่างไรก็ตามตั้งแต่มีนโยบายการพัฒนาประเทศอย่างจริงจังใน พ.ศ. 2504 โดยทางรัฐบาลได้เน้นการพัฒนาการคมนาคมทางบกเป็นสำคัญ การใช้รถยนต์เข้ามาแทนการใช้เรือส่งผลกระทบต่อชุมชนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะที่หมู่บ้านศาลาแดงเหนือที่ทำอาชีพค้าขายทางเรือหลายครอบครัวต้องเปลี่ยนอาชีพไป ปัจจุบันในหมู่บ้านศาลาแดงเหนือนี้ไม่มีการค้าขายทางเรืออีกแล้ว วิถีชีวิตทางน้ำอันเป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้านก็กำลังจะสูญหายไป รวมถึงมรดกทางวัฒนธรรมและสิ่งเก่าแก่ที่มีคุณค่าอีกหลายอย่างก็กำลังถูกหลงลืมไปจากความทรงจำของชาวบ้าน ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นถึงความสำคัญในการค้นหามรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในหมู่บ้านศาลาแดงเหนือ จากมุมมองของคนในหมู่บ้านเอง เพื่อสำรวจความตระหนักถึงมรดกทางวัฒนธรรมดังกล่าวนี้และนำข้อมูลที่ได้มานั้นไปสนับสนุนการพัฒนาวัฒนธรรมของหมู่บ้านในเชิงอนุรักษ์ต่อไป

2. วัตถุประสงค์การศึกษา

เพื่อค้นหามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ และจับต้องไม่ได้ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ในหมู่บ้านศาลาแดงเหนือผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมโดยมีแผนที่วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในงานวิจัย

3. การทบทวนวรรณกรรม

3.1 แนวคิดมรดกทางวัฒนธรรม (ธนากร, 2550)

3.1.1 มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้

คือ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และเครื่องมือเครื่องใช้

3.1.2 มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

คือ ภาษา ขนบธรรมเนียมและประเพณี

3.2 แนวคิดการมีส่วนร่วมในการออกแบบ

(ไพรัตน์, 2527; Toker, 2007)

3.2.1 ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน

มี 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นตอนการค้นหาปัญหา 2) ขั้นตอนการวางแผนการดำเนินงาน 3) ขั้นตอนการปฏิบัติงาน 4) ขั้นตอนการประเมินผลงาน

3.2.2 ระดับการมีส่วนร่วมในการออกแบบ

แบ่งได้เป็น 3 ระดับ ได้แก่ 1) ระดับการมีส่วนร่วมมากคือการมีคนในชุมชนทำงานร่วมกันในทุกขั้นตอน 2) ระดับการมีส่วนร่วมปานกลางคือการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนกับนักวิจัย 3) ระดับการมีส่วนร่วมน้อยคือ การทำงานที่เน้นผู้วิจัยเป็นหลัก

4. วิธีการ

วิธีการที่ใช้ในงานวิจัยมี 2 วิธีการ ได้แก่ วิธีที่ 1 การดึงข้อมูลจากภาพถ่าย (photo elicitation)(Clark-Ibanez, 2004)

วิธีที่ 2 การทำแผนที่วัฒนธรรมร่วมกัน (cultural mapping) (Somesh Kuma, 2002)

5. ขั้นตอนการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 กำหนดกลุ่มตัวอย่างตามช่วงอายุได้แก่ ผู้สูงอายุ (61 ปีขึ้นไป) วัยกลางคน (26-60 ปี) หนุ่มสาว (18-25 ปี) และเยาวชน (12-18ปี)

เพื่อตรวจสอบการให้ความสำคัญต่อมรดกทางวัฒนธรรมที่ต่างกัน

ขั้นตอนที่ 2 เก็บข้อมูลเบื้องต้นภาคสนามด้วยวิธีดึงข้อมูลจากภาพถ่าย โดยการแจ้งหัวข้อ "วิถีมรดกของเรา" และนำกล้องกระดาษ ให้กลุ่มตัวอย่างช่วยถ่ายภาพตามหัวข้อภายในระยะเวลา 1 สัปดาห์

ขั้นตอนที่ 3 นำรูปถ่ายที่ได้ของแต่ละกลุ่มกลับไปสัมภาษณ์เพื่อหาความหมายหรือความสำคัญของภาพนั้นๆ ในมุมมองของผู้ถ่ายภาพ

ขั้นตอนที่ 4 สรุปประเด็นที่ได้จากการถ่ายภาพ จะเป็นข้อมูลเบื้องต้น ที่ช่วยให้ทราบถึงมรดกทางวัฒนธรรมของตัวแทนคนในหมู่บ้าน เพื่อนำไปสู่การทำแผนที่วัฒนธรรม

ขั้นตอนที่ 5 ทดสอบเครื่องมือการทำแผนที่วัฒนธรรมกับนักศึกษาปริญญาโท คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพที่ลงเก็บข้อมูลที่หมู่บ้านศาลาแดงเหนือในวิชาเรียนก่อนลงพื้นที่จริงเพื่อหาข้อปรับปรุงและพัฒนาเครื่องมือให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น โดยจะแจกปากกาสีเป็นสัญลักษณ์ว่าคนใดเป็นคนวาดหรือเขียนสิ่งใดลงในกระดาษเพื่อความสะดวกในการเก็บข้อมูลในการทดสอบเครื่องมือครั้งนี้

ขั้นตอนที่ 6 เก็บข้อมูลโดยการเขียนแผนที่ทางวัฒนธรรมร่วมกับคนในหมู่บ้าน (ขั้นตอนนี้อยู่ในระหว่างการดำเนินการเนื่องจากเงื่อนไขของเวลา ดังนั้นขั้นตอนนี้ยังไม่รวมในการอภิปราย)

6. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยได้ทำการเก็บข้อมูล 2 ขั้นตอน คือ การเก็บข้อมูลเบื้องต้นโดยวิธีการดึงข้อมูลจากภาพถ่าย และการทดสอบเครื่องมือการทำแผนที่วัฒนธรรม ซึ่งมีผลการวิจัยดังนี้

6.1 การเก็บข้อมูลเบื้องต้นโดยการดึงข้อมูลจากภาพถ่าย

จากการเก็บข้อมูลจากภาพถ่ายได้ผลการถ่ายภาพทั้งหมด 4 ชุดจากกลุ่มตัวอย่าง 4 คน ได้แก่ ผู้สูงอายุ วัยกลางคน หนุ่มสาวและเยาวชน ได้ผลดังนี้

ภาพถ่ายชุดที่ 1 ผู้สูงอายุเป็นผู้ถ่ายภาพ แต่เนื่องด้วยมีข้อจำกัดจึงมีผู้ช่วยในการถ่ายภาพ ได้ภาพถ่ายทั้งหมด 28 ภาพ ส่วนมากผู้ถ่ายตั้งใจจะสื่อให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตของชาวบ้านที่ยังคงใช้ชีวิตแบบชาวชนบทอยู่

รูปที่ 1 ภาพถ่ายชุดที่ 1 เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน

ภาพถ่ายชุดที่ 2 วัยกลางคนเป็นผู้ถ่ายภาพ ได้ถ่ายภาพทั้งหมด 24 ภาพ ได้แก่ ภาพบรรยากาศริมแม่น้ำเจ้าพระยาขณะที่เกิดเหตุการณ์น้ำท่วมในตอนกลางวันและตอนกลางคืน

รูปที่ 2 ภาพถ่ายชุดที่ 2 เกี่ยวกับสถานการณ์น้ำท่วม

ภาพถ่ายชุดที่ 3 วัยหนุ่มสาวเป็นผู้ถ่ายภาพ ได้ถ่ายภาพทั้งหมด 25 ภาพ ภาพถ่ายเกี่ยวกับหมู่บ้านอาจสื่อถึงความภาคภูมิใจในหมู่บ้านของตน

รูปที่ 3 ภาพถ่ายชุดที่ 3 เกี่ยวกับหมู่บ้าน

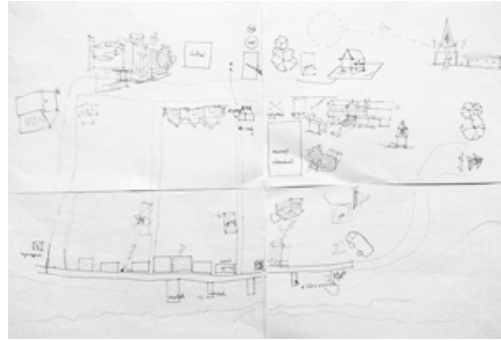
ภาพถ่ายชุดที่ 4 เยาวชนเป็นผู้ถ่ายภาพ ได้ถ่ายภาพทั้งหมด 20 ภาพ เป็นภาพที่ถ่ายในบริเวณวัดสื่อได้ถึงวิถีชีวิตที่มีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวของชาวบ้าน

รูปที่ 4 ภาพถ่ายชุดที่ 4 เกี่ยวกับบริเวณวัด

5.2 การทดสอบเครื่องมือการทำแผนที่วัฒนธรรม

ผู้วิจัยทำการทดสอบเครื่องมือการทำแผนที่วัฒนธรรมในมุมมองของบุคคลภายนอกหมู่บ้านโดยอ้างอิงข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรมจากการเก็บข้อมูลเบื้องต้นและเพื่อหาข้อปรับปรุงนำไปพัฒนาเครื่องมือการทำแผนที่ในงานวิจัยได้ผลการทดสอบโดยนักศึกษาแต่ละคนได้วาดสถานที่ต่าง ๆ ดังนี้

รูปที่ 5 แผนที่ที่วาดโดยกลุ่มทดสอบ

นักศึกษาคนที่ 1: แม่น้ำ ถนนและซอยในหมู่บ้านเพื่อกำหนดขอบเขต บ้านผู้ใหญ่บ้าน ที่จอดรถในวัดเสนาหงส์ ร้านค้า บ้านเก่า 150 ปี (7 สถานที่)

นักศึกษาคนที่ 2: ถนนริมน้ำ, ศาลาริมน้ำ โชนบ้านเก่า โชนบ้านใหม่ พื้นที่สร้างพิพิธภัณฑ์เจดีย์และสนามเด็กเล่น (7 สถานที่)

นักศึกษาคนที่ 3: วัดศาลาแดงเหนือ (จุดศูนย์กลาง) รายละเอียดรอบ ๆ วัด เมรุ โชนบ้านเก่า โชนบ้านใหม่ (5 สถานที่)

นักศึกษาคนที่ 4: กระต๊อบร้าง โรงเก็บเรือดู้กรองน้ำ บ้านเก็บของเก่าและโบสถ์ (5 สถานที่)

นักศึกษาคนที่ 5: ทางเข้าเมือง หอพระไตรปิฎก ต้นไม้และบ้านที่กำลังสร้างอยู่ (4 สถานที่)

นักศึกษาคนที่ 6: บ้าน 1 หลัง (1 สถานที่)

นักศึกษาคนที่ 7: เจดีย์ในวัด (1 สถานที่)

6. อภิปรายผล

6.1 อภิปรายผลวิธีการดึงข้อมูลจากภาพถ่ายตามแนวคิดเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม

6.1.1 มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้อง: ภูมิพระอาจารย์บุญนาค ปทุมโม ศาลาธรรม เสนาหงส์ เจดีย์มอญ ศาลาการเปรียญ ป้ายวัดศาลาแดงเหนือ ศาลาริมน้ำบริเวณวัด หอระฆัง พิพิธภัณฑ์

เรือ หอพระไตรปิฎกอนุสรณ์และจารึกพระอาจารย์
บุญนาค ปทุมโม ที่เก็บอัฐิ บ้านเรือนมอญ เรือ
กระแซงโบราณ ถ้วยโอ

6.1.2 มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ได้แก่
พระบิณฑบาต การทำบุญตักบาตรและการใช้เรือ

6.2 อภิปรายผลวิธีการดึงข้อมูลจากภาพถ่าย ตามแนวคิดการมีส่วนร่วมในการออกแบบ

6.2.1 ขั้นตอนการมีส่วนร่วม จากกลุ่มตัวอย่างคือ
ผู้สูงอายุ วัยกลางคน หนุ่มสาวและเยาวชน มีผล
ดังนี้

ขั้นตอนการค้นหาค้นหาปัญหา: ข้อจำกัดด้าน
เวลาและสถานการณ์น้ำท่วมจึงทำให้ตัวแทนบาง
คนไม่สามารถถ่ายภาพให้ได้ตามที่กำหนดไว้

ขั้นตอนการวางแผนการดำเนินงาน:
วางแผนโดยการให้ผู้ช่วยถ่ายภาพ

ขั้นตอนการปฏิบัติงาน: ถ่ายภาพตาม
หัวข้อ “วิถีชีวิตมอญของเรา”

ขั้นตอนการประเมินผลงาน: การนำรูป
ที่กลุ่มตัวอย่างได้ถ่ายกลับไปสัมภาษณ์ราย
ละเอียดเพิ่มเติม

6.2.2 ระดับการมีส่วนร่วมในการออกแบบ ในวิธี
การดึงข้อมูลจากภาพถ่ายโดยกลุ่มตัวอย่างทั้ง 4
คนอยู่ในระดับการมีส่วนร่วมมาก เพราะตัวแทน
ทั้ง 4 มีการคัดเลือก วางแผนและตัดสินใจเองใน
เกือบทุกขั้นตอนรวมทั้งมีความกระตือรือร้นและ
เอาใจใส่ในกิจกรรมที่จัดขึ้นด้วย

6.3 อภิปรายผลวิธีการทดสอบเครื่องมือการ ทำแผนที่วัฒนธรรม

6.3.1 มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้: ศาลาริม
น้ำ โชนบ้านเก่า โชนบ้านใหม่ พื้นที่สร้าง
พิพิธภัณฑ์เรือ เจดีย์ วัดศาลาแดงเหนือ โรงเก็บ
เรือ หอพระไตรปิฎก

6.3.2 มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ไม่มีการ
เขียนหรือวาดลงในแผนที่

6.4 อภิปรายผลวิธีการทดสอบเครื่องมือการ ทำแผนที่วัฒนธรรมตามแนวคิดการมีส่วนร่วม ในการออกแบบ

6.4.1 ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการออกแบบ
แผนที่วัฒนธรรม

ขั้นตอนการค้นหาค้นหาปัญหา: กลุ่มนักศึกษา
ไม่รู้ว่าจะเริ่มวาดแผนที่โดยเริ่มจากอะไรก่อนและ
ปากกาสีไม่พอ

ขั้นตอนการวางแผนการดำเนินงาน: มี
การวางแผนกันโดยเริ่มจากสิ่งที่เป็นจุดศูนย์กลาง
ของหมู่บ้านก่อนและคนที่ไม่มีปากกาสีจะเป็นผู้
ช่วยแสดงความเห็น

ขั้นตอนการปฏิบัติงาน: วาดสถานที่ต่าง ๆ
ที่ตนนึกถึงและเห็นว่าเป็นสถานที่สำคัญของ
หมู่บ้าน

ขั้นตอนการประเมินผลงาน: หลังจาก
วาดสถานที่ลงบนแผนที่เสร็จแล้ว จึงมีการ
ประเมินผลโดยการทบทวนว่ายังไม่ได้อะไร
ที่ได้อีกหรือไม่ ถ้าไม่ได้วาดสถานที่นั้นจึงมีการ
เพิ่มเติมลงไป

6.4.2 ระดับการมีส่วนร่วมในการออกแบบ ในการ
ร่วมกันทำแผนที่วัฒนธรรม กับกลุ่มนักศึกษาอยู่
ในระดับการมีส่วนร่วมมาก เพราะนักศึกษาได้
ลงมือวาดสถานที่ต่าง ๆ เองรวมทั้งมีการแสดง
ความคิดเห็นกันภายในกลุ่มถือเป็นการแลกเปลี่ยน
ความคิดเห็นซึ่งแสดงได้ถึงการมีส่วนร่วมของทุก
คนที่มาเข้าร่วมกิจกรรมการทดสอบเครื่องมือนี้

7. ข้อสรุปและข้อเสนอแนะ

จากผลอภิปรายเกี่ยวกับมรดกทางวัฒน-
ธรรมด้วยวิธีการทั้ง 2 วิธีจากมุมมองคนใน

หมู่บ้านกับคนภายนอกสรุปได้ว่า การค้นหามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้มีความเห็นตรงกันอยู่ 6 สิ่งด้วยกัน ได้แก่

สถานที่ที่ 1 เจดีย์มอญ สัญลักษณ์ของชาวมอญ

สถานที่ที่ 2 วัดศาลาแดงเหนือ จุดศูนย์กลางของชาวบ้านศาลาแดงเหนือ

สถานที่ที่ 3 ศาลาริมน้ำ สถานที่ที่สื่อถึงบรรยากาศริมแม่น้ำเจ้าพระยาได้เป็นอย่างดี

สถานที่ที่ 4 พิพิธภัณฑ์เรือหรือโรงเก็บเรือแห่งเรียนรู้ของหมู่บ้าน

สถานที่ที่ 5 หอพระไตรปิฎกเป็นโบราณสถานที่ได้รับการบำรุงรักษาให้คงอยู่จนถึงปัจจุบัน

สถานที่ที่ 6 บ้านเรือนมอญ บ้านไม้ยกพื้นสูงเหมาะกับการตั้งถิ่นฐานริมน้ำ

ส่วนข้อเสนอแนะสามารถแบ่งตามวิธีการที่ใช้ในการวิจัยได้ 2 ข้อเสนอแนะ ดังนี้

วิธีการดึงข้อมูลจากภาพถ่าย ปัญหาที่พบในการใช้วิธีคือ ข้อจำกัดทางด้านบุคคล (ผู้สูงอายุไม่มีความสามารถในการใช้กล้องถ่ายรูปจึงต้องมีผู้ช่วยถ่าย) และข้อจำกัดด้านเวลา (สถานการณ์น้ำท่วมทำให้กลุ่มตัวอย่างไม่สะดวกในการทำกิจกรรมที่กำหนดไว้) ข้อเสนอแนะคือ ควรมีเครื่องมือในการเก็บข้อมูลที่สามารรถให้กลุ่มตัวอย่างทุกคนหรือทุกวัยใช้งานได้สะดวกกว่านี้ และควรมีการศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่ที่จะลงภาคสนามอย่างละเอียดเกี่ยวกับสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้น เช่น สถานการณ์น้ำท่วมนี้จะเกิดขึ้นในทุก ๆ ปี ดังนั้นควรสอบถามกับคนในหมู่บ้านก่อนจะลงเก็บข้อมูล

วิธีการทดสอบเครื่องมือการทำแผนที่วัฒนธรรม ร่วมกันเป็นกลุ่ม ควรมีผู้ช่วยในการใช้กล้องบันทึกภาพหรือกล้องวิดีโอเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและสามารถกลับมาย้อนดูได้อีกครั้งเพื่อเก็บรายละเอียดเพิ่มเติมได้ และจากการทดสอบนี้มีผู้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม

เกิน 7 คนที่ได้เตรียมปากกาสีไว้ ดังนั้นควรแจกอุปกรณ์ในการทำกิจกรรมให้ครบถ้วน เช่น การแจกปากกาสีควรแจกให้ครบทุกคน และการใช้แผนที่วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการค้นหามรดกทางวัฒนธรรมนั้นอาจได้ข้อมูลไม่ครบถ้วน คือจากการทดสอบนี้สามารถค้นหามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้เท่านั้น ดังนั้นจึงควรหาเครื่องมือเพิ่มเติมในการค้นหามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ด้วยจึงจะได้ข้อมูลที่สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น เช่น การเขียนปฏิทินชุมชนเพื่อหาเกี่ยวกับประเพณี เป็นต้น

รายการอ้างอิง

- จดหมายข่าวราชบัณฑิตยสถาน ปีที่ 9 ฉบับที่ 93, กุมภาพันธ์ 2542.
- ธนากร ตาระกา. (2550). *แนวทางการออกแบบศูนย์การเรียนรู้ประวัติศาสตร์บนพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมทางวัฒนธรรมลพบุรี*. วิทยานิพนธ์ สถาปัตยกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ไพรัตน์ เดชะรินทร์. (2527). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศักดิ์โสภณการพิมพ์.
- Clark-Ibanez, M. (2004). 'Framing the Social World with Photo Elicitation Interviews'. *American Behavioural Scientist*, 47(12), pp. 1507-1526.
- Kuma, S. (2002). *Methods for Community Participation: A Complete Guide for Practitioners*. New Delhi: Vistaar Publications .
- Token, Z. (2007). Recent Trends in Community Design: the Eminence of Participation". *Design Studies*, 28, pp. 309-323.

แนวทางการจัดการด้านการอนุรักษ์ระหว่างหน่วยงานกับประชาชน ในการประเมินคุณค่าอาคารและสิ่งก่อสร้าง บริเวณพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ Guidelines for Conservation Management between Agencies and Public to Appraise the Significant Buildings in Rattanakosin Area

อมรรัตน์ เทียบอัน¹ และ ดร. ยงธนิศร์ พิมลเสถียร²

Amornrat Theap-Un¹ and Yongtanit Pimonsathean, Ph.D.²

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

E-mail: aumoo_1990@hotmail.com¹, pimonsay@gmail.com²

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการด้านการอนุรักษ์ระหว่างหน่วยงานกับประชาชนในการประเมินคุณค่าอาคารและสิ่งก่อสร้าง บริเวณพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์” ครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงวิวัฒนาการของการกำหนดคุณค่ามรดกวัฒนธรรม สํารวจและเก็บข้อมูลเบื้องต้นอาคารที่มีคุณค่าในพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์เพื่อใช้เป็นบัญชีในการปกป้อง และคุ้มครอง รวมทั้งสำรวจความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการประเมินคุณค่าอาคาร เพื่อให้ทราบถึงช่องว่างของการประเมินคุณค่าอาคารและสามารถนำไปสู่การปรับปรุงแผนอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ยังเป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่าความสำคัญของพื้นที่ เพื่อสร้างการรับรู้สาธารณะอันนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ของทุกภาคส่วน จากการศึกษาพบว่า ช่องว่างของทั้งสองโครงการที่มีความแตกต่างกันคือในเรื่องของกรรมสิทธิ์ของอาคาร เกณฑ์ในเรื่องของอายุสมัยที่ใช้ในการพิจารณาที่ต่างกัน และวิธีการในการประเมินคุณค่าที่มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมที่ต่างกัน จึงนำมาสู่ข้อเสนอแนะเพื่อลดช่องว่างดังกล่าวคือควรมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการประเมินด้วย ส่วนเกณฑ์ในเรื่องของอายุที่แตกต่างกันนั้นควรมีการปรับวิธีการใช้เกณฑ์ในการประเมินคุณค่าอาคาร ซึ่งจะมีประโยชน์ในการประเมินคุณค่าอาคารในชุมชนอื่น ๆ ด้วย

Abstract

The research “Guidelines for conservation management between agencies and the public to appraise the significant buildings in Rattanakosin area “ is a qualitative research. The objective is to study the evolution of defining cultural heritage value. Preliminary surveys of the heritage building in the Rattanakosin area was conducted to take into the coverage, surveys of opinion of stakeholders has also been undertaken to compliment the valuation of the building

that contribute to the effective action plan. Hopefully, the conservation plan will raise public awareness of the importance of the area, leading to the participation among all sectors. From the research, it was found that the property ownership, the age criterion consideration, and value evaluation which provide people for taking part have a difference of two comparative official conservation proposals. All of these problems lead to the recommendation in order to reduce the valuation gap as follows: The organizations should provide platform for people to participate in heritage value assessment. Age criterion should be clearly specified in order to make a consistent understanding. For next value evaluation, the building of community should be further studied.

คำสำคัญ (Keywords): การอนุรักษ์ (Conservation), การประเมินคุณค่า (Appraise), พื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ (Rattanakosin Area)

1. บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

พื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ในปัจจุบันนั้นมีการขยายตัวอย่างรวดเร็วก่อให้เกิดการทำลายอาคารและสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างอาคารที่ตอบสนองผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่มากกว่าโดยมิได้คำนึงถึงความสำคัญและคุณค่าของอาคารที่มีอยู่ส่งผลให้หน่วยงานต่าง ๆ นั้นมองเห็นความสำคัญของการประเมินและจัดทำบัญชีอาคารและสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ โดยได้มีหน่วยงานที่ทำการระบุอาคารที่มีคุณค่าในพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์คือมีการจัดทำบัญชีรายชื่ออาคารที่มีคุณค่าที่จัดทำโดย คณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า ในปี พ.ศ. 2521-2525 นอกจากนี้ยังมีสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้รับมอบหมายจากคณะรัฐมนตรีให้ทำหน้าที่เป็นหน่วยงานหลักในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของประเทศในปี พ.ศ. 2545-2548 ซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลเดนมาร์ก ในการดำเนินโครงการโดยเน้น

การมีส่วนร่วมของชุมชนจากข้อมูลการจัดเก็บรายชื่ออาคารและสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ของทั้งสองแหล่งข้อมูลนั้นได้มีการจัดเก็บข้อมูลของอาคารและสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าที่แตกต่างกันในบางส่วน จึงเกิดเป็นประเด็นคำถามที่ว่าเกณฑ์การประเมินคุณค่าแหล่งมรดกวัฒนธรรมในเรื่องใดบ้างที่หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องและประชาชน ได้ให้ความสำคัญที่แตกต่างกัน

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) ศึกษาวิวัฒนาการของการกำหนดคุณค่าแหล่งมรดกวัฒนธรรม
- 2) สำรวจและเก็บข้อมูลเบื้องต้นอาคารและสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าในพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์เพื่อใช้เป็นบัญชีในการจัดการปกป้องและคุ้มครอง
- 3) สำรวจความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการประเมินคุณค่าอาคาร
- 4) เสนอแนวทางในการระบุอาคารที่มีคุณค่าและความสำคัญอย่างครอบคลุม

1.3 ขอบเขตการวิจัย

1) ขอบเขตด้านเนื้อหา คือ ศึกษาประวัติศาสตร์ ความสำคัญของพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ ทฤษฎี และแนวคิดที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์ โดยเฉพาะคุณค่าแหล่งมรดกวัฒนธรรม โดยในการศึกษาครั้งนี้ไม่นับมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (intangible heritage)

2) ขอบเขตพื้นที่ศึกษา ในการศึกษาจะทำการศึกษาพื้นที่บริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ซึ่งประกอบด้วย 2 บริเวณด้วยกันคือ บริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน และบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก

1.4 วิธีการวิจัย

1) รูปแบบการวิจัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยได้มีการศึกษาหลักการ ข้อจำกัด และแนวทางในการให้คุณค่าเพื่อทำการอนุรักษ์อาคารและสิ่งก่อสร้างที่มีความสำคัญ ทั้งในมุมมองของประชาชน และในมุมมองของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบ เพื่อเสนอแนวทางการประเมินอาคารที่มีคุณค่าอย่างครอบคลุม

2) การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการเก็บข้อมูลได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างสำหรับสัมภาษณ์ เป็นการเลือกแบบเจาะจงโดยกลุ่มตัวอย่างนั้นเป็นหน่วยงาน และตัวแทนชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการแผนที่ชุมชนกรุงรัตนโกสินทร์ และโครงการจัดทำรายการสิ่งก่อสร้างที่ควรอนุรักษ์ และปฏิสังขรณ์ในพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อเตรียมการฉลองครบรอบ 200 ปี ของกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2525 โดยมีรายชื่อหน่วยงาน และชุมชน ดังนี้ กรมศิลปากร สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำนักผังเมืองกรุงเทพมหานคร สำนักงานเขตพระนคร

และตัวแทนชุมชนที่อยู่ในพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ 14 ชุมชน

3) การวิเคราะห์ข้อมูล ในขั้นประมวลผลนั้นใช้การวิเคราะห์ การพรรณนา และการเปรียบเทียบ

2. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1 ประวัติศาสตร์ความเป็นมาและพัฒนาการของกรุงรัตนโกสินทร์

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ถึงปัจจุบัน การก่อสร้างส่วนใหญ่เป็นการก่อสร้างตึกแถว ลักษณะและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเริ่มเปลี่ยนแปลงให้มีความทันสมัย เป็นยุคที่กรุงรัตนโกสินทร์มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ปัญหาที่ตามมาคือ ชุมชนแออัด การจราจร การรुक้า และทำลายโบราณสถาน ตลอดจนสถานที่สำคัญ ส่งผลให้จำเป็นต้องมีการวางแผนการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์อย่างเป็นระบบเพื่อให้ดำเนินการสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียว

2.2 นิยามและประเภทของคุณค่ามรดกวัฒนธรรม

(ICOMOS, 2002) ได้ให้นิยามมรดกทางวัฒนธรรม คือการแสดงออกของรูปแบบของการใช้ชีวิตที่พัฒนาโดยชุมชนและผ่านจากรุ่นสู่รุ่น รวมทั้งประเพณีปฏิบัติ สถานที่ วัตถุ มรดกทางวัฒนธรรมมักจะแสดงในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง นั่นคือ มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ และมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ด้วยข้อจำกัดในเรื่องของระยะเวลาและข้อมูล ทางผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาที่เน้นในส่วนที่เป็นมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้เป็นหลัก

แนวทางการจัดการด้านการอนุรักษ์ระหว่างหน่วยงานกับประชาชนในการประเมินคุณค่าอาคารและสิ่งก่อสร้าง บริเวณพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์
อมรรัตน์ เทียบอัน และ ดร. ยงฉนิศร์ พิมลเสถียร

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับคุณค่าแหล่งมรดกวัฒนธรรม

ในการประเมินคุณค่าแหล่งมรดกวัฒนธรรมนั้นมีเกณฑ์ในการพิจารณาเพื่อตัดสินว่าอะไรคือสิ่งที่มีคุณค่าซึ่งเกี่ยวข้องกับคุณค่าประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และความงาม

2.4 เหตุผลในการอนุรักษ์

การอนุรักษ์เมือง ชุมชนเก่า หรือย่านประวัติศาสตร์ในเมือง (Sanoff, 1978, pp. 44-45 อ้างใน ยงฉนิศร์, 2556, น. 37-40) ได้ให้เหตุผลของการอนุรักษ์ไว้ดังนี้

1. เพื่อการรักษาความทรงจำทางวัฒนธรรม
2. เพื่อรักษาปฏิสัมพันธ์ในชุมชนและความแน่นแฟ้นทางสังคม
3. เพื่อให้คงไว้ซึ่งความหลากหลายของสภาพแวดล้อม
4. เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

2.5 การประเมินคุณค่า

การประเมินจะพิจารณาจาก 2 ปัจจัยใหญ่ ๆ คือ

1. คุณภาพของอาคารที่มีคุณค่า คือระดับของความแท้พิจารณาโดยพิจารณาจากวัสดุ รูปแบบ ฝีมือช่าง และสภาพโดยรวม
2. ความเสี่ยงต่อการสูญสลาย คือระดับของบูรณภาพ (Integrity) ที่พิจารณาจากลักษณะ 2 ประการ ได้แก่ การรักษาองค์รวม (wholeness) และการไม่ถูกรบกวน (intactness) โดยพิจารณาว่ามีการเปลี่ยนแปลงมากน้อยเพียงใด

2.6 กฎหมายและกฎบัตรที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ในพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ มีดังนี้

- 1) Washington Charter 1987
- 2) UNESCO Recommendation on the Historic Urban Landscape 2011
- 3) พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 และ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535

2.7 กรณีศึกษาชุมชนป้อมมหากาฬ

กรณีศึกษาของชุมชนป้อมมหากาฬถือเป็นกรณีที่มีความแตกต่างทางด้านมุมมองของความคิดระหว่างหน่วยงานของรัฐกับชุมชนที่อาศัยในพื้นที่ซึ่งเป็นกรณีที่มีความคล้ายคลึงกับการให้คุณค่าอาคารและสิ่งก่อสร้าง บริเวณพื้นที่รัตนโกสินทร์ที่มีความแตกต่างกัน

2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนงานวิจัยของจิรพร แสงศิลป์ (2527) และวิภา กิจสัมพันธ์ (2551) ทำให้ทราบปัญหาคือ ในการประเมินคุณค่าสิ่งทีควรค่าแก่การอนุรักษ์นั้นใครเป็นผู้ตัดสิน

3. ประเด็นเปรียบเทียบการประเมินคุณค่าแหล่งมรดกวัฒนธรรม

จากการศึกษาข้อมูลของทั้งสองโครงการพบว่า มีประเภทของแหล่งมรดกวัฒนธรรม 3 ประเภทด้วยกันที่มีการจัดเก็บข้อมูลไม่เหมือนกัน นั่นคือ ประเภททำนน้ำและคลอง นั้นทางคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีการจัดเก็บข้อมูลแต่ทางโครงการแผนที่ชุมชนกรุงรัตนโกสินทร์นั้นไม่ได้มีการจัดเก็บข้อมูล และอีกส่วนคือ โครงการแผนที่ชุมชนกรุงรัตนโกสินทร์นั้นได้มีการจัดเก็บข้อมูลอาคารของชุมชนแต่ทาง

คณะกรรมการกรุงรัตนโกสินทร์นั้นไม่ได้มีการจัดเก็บข้อมูลจึงส่งผลให้ข้อมูลมีความแตกต่างกัน และนอกจากในเรื่องของอาคารของชุมชนที่มีการกำหนดคุณค่าที่แตกต่างกัน ยังพบว่ามีในเรื่องของอายุสมัยที่ใช้ในการประเมินที่ไม่เหมือนกัน

4. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการประเมินคุณค่า แหล่งมรดกวัฒนธรรม

1) ความคิดเห็นของชุมชนเกี่ยวกับประเมินคุณค่าอาคารและสิ่งก่อสร้าง จากการสัมภาษณ์ตัวแทนชุมชนที่มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนที่ชุมชนกรุงรัตนโกสินทร์ พบว่า ทุกคนมีความต้องการในการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานในการประเมินคุณค่าของอาคารและสิ่งก่อสร้างในพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ในครั้งต่อ ๆ ไปที่จะเกิดขึ้น โดยรูปแบบของการมีส่วนร่วมที่ต้องการมีคือการรับทราบข่าวสาร และการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น สำหรับข้อจำกัดในการอนุรักษ์นั้นส่วนใหญ่มองว่ากรรมสิทธิ์เป็นปัญหาที่สำคัญ เพราะแต่ละคนนั้นมีมุมมองเกี่ยวกับการอนุรักษ์ที่แตกต่างกัน และรองลงมาคือปัญหาในเรื่องของการจัดการด้านกฎหมายที่ไม่มีการจัดการอย่างเข้มแข็ง

2) ความคิดเห็นของหน่วยงานที่ประเมินร่วมกับชุมชนในการจัดทำแผนที่ชุมชนนั้นได้มีการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกับหน่วยงานในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของอาคาร และมีการจัดประชุมรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่ สำหรับข้อจำกัดคือข้อมูลนั้นยังไม่ได้มีการนำไปใช้เนื่องจากติดขัดในเรื่องของงบประมาณเพื่อใช้ในการจัดการ และปัญหาในเรื่องของการทับซ้อนของอำนาจหน้าที่

3) ความคิดเห็นของหน่วยงานที่จัดทำบัญชีรายชื่ออาคารที่มีคุณค่าในการจัดทำบัญชีรายชื่ออาคารที่มีคุณค่ารายการสิ่งก่อสร้างที่ควรอนุรักษ์ และปฏิสังขรณ์ในพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อเตรียมการฉลองครบรอบ 200 ปี ของกรุงรัตนโกสินทร์ พบว่า การให้คุณค่านั้นเน้นในส่วนของอาคารที่เป็นของราชการ ประเภทวัด วัง อาคารของสำนักงานทรัพย์สิน โดยไม่ได้ดูในเรื่องของชุมชนโดยจะใช้เกณฑ์ในเรื่องของช่วงอาคารและสิ่งก่อสร้างที่สร้างในช่วงรัชกาลที่ 5 ขึ้นไปถ้าเป็นอาคารที่ก่อสร้างหลังจากนั้นจะไม่ได้ให้ความสำคัญ สำหรับการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้นยังไม่มีกรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม และเป็นไปได้ยาก เพราะถ้าประชาชนไม่ได้รับความเดือดร้อนจะไม่ให้ความร่วมมือ

4) ความคิดเห็นของหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการขึ้นทะเบียนโบราณสถาน จากการสัมภาษณ์หน่วยงาน พบว่า ในการขึ้นทะเบียนโบราณสถานนั้นต้องมีการสำรวจและจะต้องขออนุญาต หากเจ้าของไม่อนุญาตจะไม่สามารถเข้าไปสำรวจได้ โดยการขึ้นทะเบียนนั้นจะมีคณะกรรมการในการตัดสินว่าสมควรขึ้นทะเบียนหรือไม่ สำหรับการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้นคือมีการสัมภาษณ์เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของอาคาร นอกจากนี้ ประชาชนยังสามารถเสนอเข้ามาได้หากเห็นว่าอาคารไหนมีความสำคัญแล้วหน่วยงานจะทำการสำรวจ ส่วนความแตกต่างของโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนกับไม่ได้ขึ้นทะเบียนนั้นคือข้อจำกัดและบทลงโทษที่หนักเบาต่างกัน ข้อดีของการขึ้นทะเบียนโบราณสถานคือ การปกป้องคุ้มครองโดยมีกฎหมายเป็นตัวควบคุม ส่วนข้อเสียคือการขึ้นทะเบียนคือการรื้อถอนสิทธิ์ของเจ้าเพราะต้องขออนุญาตหากมีการซ่อมแซมปรับปรุง

แนวทางการจัดการด้านการอนุรักษ์ระหว่างหน่วยงานกับประชาชนในการประเมินคุณค่าอาคารและสิ่งก่อสร้าง บริเวณพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ อมรรัตน์ เทียบอัน และ ดร. ยงฉนิศร์ พิมลเสถียร

5. สรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 ความแตกต่างในการประเมินคุณค่าแหล่งมรดกวัฒนธรรม

ความแตกต่างในเรื่องของกรรมสิทธิ์ เนื่องจากแต่เดิมนั้นการจัดทำรายการสิ่งก่อสร้างที่ควรอนุรักษ์และปฏิสังขรณ์ในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์ตามผลการศึกษาและตรวจสอบของคณะกรรมการโครงการกรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อฉลองครบรอบ 200 ปี นั้นได้มีการพิจารณาแต่อาคารที่เป็นของราชการ และของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ เนื่องจากในสมัยนั้นไม่ได้มีการให้ความสำคัญกับชุมชนและอาคารของเอกชน และความแตกต่างเกณฑ์ในเรื่องของอายุสมัยนั้นทั้งสองโครงการมีการพิจารณาเรื่องของอายุที่เหมือนกัน แต่มีความเข้าใจที่ไม่ตรงกันในเรื่องของเกณฑ์อายุที่ใช้เป็นเกณฑ์ในการประเมิน

5.2 ข้อเสนอแนะในการประเมินคุณค่าแหล่งมรดกวัฒนธรรม

- เนื่องจากเกณฑ์ในเรื่องของอายุนั้นยังไม่ได้มีการกำหนดที่ตรงกันจึงควรมีการกำหนดเกณฑ์ที่ชัดเจน เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงของทุกหน่วยงาน

- เดิมนั้นการให้คุณค่านั้นส่วนใหญ่จะเป็นอาคารของทางราชการ และของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ควรมีการให้ความสำคัญกับอาคารที่เป็นของชุมชน และเอกชนด้วย เพื่อให้เกิดความกลมกลืนของพื้นที่ไม่ใช่ทำให้แต่ความสำคัญกับอาคารที่เป็นแต่ของราชการ โดยไม่สนใจในเรื่องของชุมชนและเอกชน

- ข้อมูลในการจัดทำประเมินต่าง ๆ นั้นไม่ได้มีการเปิดเผยหรือเผยแพร่ข้อมูลไปสู่ประชาชนเท่าที่ควร ซึ่งจากการสัมภาษณ์ตัวแทน

ของชุมชนพบว่า บางคนไม่ทราบด้วยซ้ำว่าในชุมชนของตนนั้นมีอาคารที่มีคุณค่า ดังนั้นจึงควรมีการเผยแพร่ข้อมูลให้ประชาชนรับทราบอย่างทั่วถึง

รายการอ้างอิง

กลุ่มงานคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม. (2547). *การอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

จิรพร แสงศิลป์. (2527). *ลักษณะทางกายภาพที่เหมาะสมของตึกแถวในบริเวณกรุงรัตนโกสินทร์*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตสถาปัตยกรรมศาสตร์. มหาวิทยาลัยศิลปากร, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, สาขาวิชาออกแบบชุมชนเมือง.

ยงฉนิศร์ พิมลเสถียร. (2556). *การปรับปรุงฟื้นฟูเมืองและการอนุรักษ์เมือง*. ปทุมธานี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วิภา กิจสัมมาบุตร. (2551). *แนวทางการฟื้นฟูย่านประวัติศาสตร์เขตชั้นในของกรุงเทพมหานครกรณีศึกษาย่านแมนศรี*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตสถาปัตยกรรมศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ และการผังเมือง, สาขาวิชาการผังเมือง.

สำนักผังเมืองกรุงเทพมหานคร สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ DANIDA. (2547). *แผนที่ชุมชนกรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพมหานคร: ผู้แต่ง

**แนวทางการออกแบบอาคารพักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุโดยคำนึงถึง
การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม**
**Design Guidelines and Development of Elderly Housing Considering
Social Interaction**

ฉัตรชนินทร์ หวังภัทรวานิช
Chatchanin Wangpatravanich

คณะสถาปัตยกรรมและการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
E-mail: harryim13@hotmail.com

บทคัดย่อ

จากข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พบว่า ประเทศไทย เป็นสังคมผู้สูงอายุมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 การใช้ชีวิตของผู้สูงอายุจึงเป็นปัญหาที่ตามมา ซึ่งในปัจจุบัน สังคมไทยมีเวลาดูแลผู้สูงอายุน้อยลง อาคารพักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุในปัจจุบันมีจำนวนน้อยมาก ไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาดผู้สูงอายุ และเนื่องจากสังคมไทยให้ความสำคัญและความเคารพ ต่อผู้สูงอายุสูงกว่าวัฒนธรรมของประเทศอื่น ส่งผลให้อาคารพักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุที่คำนึงถึงการมี ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมมีความสำคัญ งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพสังคมและวัฒนธรรมของ ผู้สูงอายุภายในประเทศไทยในปัจจุบัน และเสนอแนวทางการออกแบบอาคารพักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุ โดยคำนึงถึงการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม โดยใช้การเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสอบถาม การสังเกตการณ์ และ การสัมภาษณ์ พื้นที่ศึกษาคณะกลางของประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า การออกแบบอาคารพักอาศัย สำหรับผู้สูงอายุที่คำนึงถึงการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม มีผลดีต่อผู้สูงอายุ ทั้งในเรื่องของสภาพจิตใจ และ การใช้ชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุเอง โดยปัจจัยเกี่ยวข้องที่สำคัญ ได้แก่ กิจกรรมในชีวิตประจำวันของ ผู้สูงอายุ และการจัดสรรพื้นที่การใช้งานที่เหมาะสมต่อผู้สูงอายุ

Abstract

Office of the National Economic and Social Development Board of Thailand showed that Thailand became aging society since 2004. There are various types of problem relating to elder's life. Member of family who have to leave home for working does not have time to take care their elder. The number of elderly residential building at present does not match with the needs of the market today. The current elderly residential in Thailand did not take into consideration about social relations. The objectives of this research were to (1) Study on the subject of social and cultural conditions of the elder in Thailand (2) Design guidelines and development of elderly housing considering social interaction. The instruments were interview, observation and

2. กิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ

กิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุไม่ควรเป็นกิจกรรมที่หักโหมหรือแข่งขัน แต่ควรเป็นกิจกรรมที่สร้างความสนุกสนานรื่นเริงบันเทิงใจ และเป็นโอกาสให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในกิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมทางสังคม กิจกรรมการออกกำลังกาย กิจกรรมการท่องเที่ยว และกิจกรรมงานอดิเรก จากการศึกษาของ ศจี วิสารทศจี (2554) ได้ทบทวนและแบ่งหมวดหมู่กิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุไว้ 7 ประเภท ดังนี้

2.1 กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพทางด้านร่างกาย

กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพทางด้านร่างกาย แบ่งออกเป็นสองประเภท คือ

1. กิจกรรมบริหารร่างกาย ได้แก่ โยคะ แอโรบิค วิ่งเหยาะ เดินเร็ว รำมวยจีน ไทเก๊ก เป็นต้น
2. กิจกรรมปรนนิบัติร่างกาย ได้แก่ การนวด การอบสมุนไพร ธรรมชาติบำบัด เป็นต้น

2.2 กิจกรรมทางศาสนา ได้แก่ การทำบุญ ฟังธรรม ฟีกสมาธิ

2.3 **กิจกรรมเสริมทักษะทางปัญญา** ได้แก่ การเล่นเกมสล็อตมองต่างๆ เช่น บิงโก จับคู่ภาพ ปริศนา อ่านหนังสือ หมากฮอส หมากรูก การทายภาพ เรียนรู้เพิ่มเติม การใช้อินเทอร์เน็ต

2.4 **กิจกรรมเพื่อความบันเทิง** ได้แก่ การร้องเพลง การชมภาพยนตร์ การฟังเพลง ร้องเพลงคาราโอเกะ

2.5 **กิจกรรมส่งเสริมสังคม** ได้แก่ การพบปะสังสรรค์ตามโอกาสต่างๆ พุดคุย กิจกรรมตามเทศกาลวันสำคัญ

2.6 **กิจกรรมส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และภูมิปัญญา** ได้แก่ การทำงานศิลปะ การปั้น การเล่นดนตรี งานช่าง งานฝีมือ ดูแลต้นไม้ เลี้ยงสัตว์

2.7 **กิจกรรมพิเศษอื่นๆ** ได้แก่ กิจกรรมอาสาสมัคร การบำเพ็ญประโยชน์ต่างๆ กิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ การดูนก ชมธรรมชาติ เป็นต้น

3. การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม หมายถึง การที่พฤติกรรมของบุคคลมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและทัศนคติซึ่งกันและกัน ในลักษณะที่มีการตอบโต้ และมีปฏิริยาต่อกันและกัน เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองคน และความสัมพันธ์จะมากหรือน้อย ขึ้นกับความผูกพันระหว่างตัวบุคคล เช่น คนในครอบครัวจะมีความสัมพันธ์มากกว่าบุคคลที่เพิ่งรู้จักได้ไม่นาน

3.1 ระดับความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุไทย

ระดับความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุไทยต่อผู้อื่น แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้

- 1) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุต่อผู้สูงอายุด้วยกัน ระดับนี้เป็นระดับที่ผู้สูงอายุจะต้องพบเจอบ่อยที่สุดในการใช้ชีวิต ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมในชีวิตประจำวันหรือกิจกรรมนันทนาการ พื้นที่กิจกรรมที่มีความสำคัญต่อปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้สูงอายุและผู้สูงอายุด้วยกันจากการเก็บข้อมูลของผู้วิจัย ได้แก่ พื้นที่กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพทางด้านร่างกาย พื้นที่กิจกรรมเสริมทักษะทางปัญญา พื้นที่กิจกรรมเพื่อความบันเทิง พื้นที่กิจกรรมส่งเสริมสังคม และพื้นที่กิจกรรมส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และภูมิปัญญา เพราะพื้นที่ดังกล่าวจะมีกิจกรรมที่ผู้สูงอายุจะ

ต้องทำร่วมกัน เพราะส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมที่ทำเป็นกลุ่ม หรือไม่สามารถทำคนเดียวได้ เช่น การพบปะสังสรรค์ การเล่นเกมกอล์ฟ การเล่นเกม บิงโก เป็นต้น

2) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุต่อเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการ ระดับนี้เป็นระดับที่มีความสำคัญเป็นอันดับสอง เพราะเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการจะเป็นบุคคลที่คอยช่วยเหลือ เมื่อผู้สูงอายุมีปัญหาในการใช้ชีวิตประจำวัน พื้นที่กิจกรรมที่มีความสำคัญต่อปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้สูงอายุและเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการจากการเก็บข้อมูลของผู้วิจัย ได้แก่ พื้นที่กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพทางด้านร่างกาย และพื้นที่กิจกรรมส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และภูมิปัญญา โดยกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ส่งเสริมสุขภาพร่างกายที่เจ้าหน้าที่มีความสำคัญ ได้แก่ การนวด การอบสมุนไพร เป็นต้น เพราะกิจกรรมดังกล่าวผู้สูงอายุมีความจำเป็นที่จะต้องรับบริการจากเจ้าหน้าที่ ไม่สามารถทำคนเดียวได้ ส่วนกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่กิจกรรมส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และภูมิปัญญา ได้แก่ งานช่าง งานฝีมือ ที่ผู้สูงอายุควรจะต้องอยู่ในความดูแลของเจ้าหน้าที่อย่างใกล้ชิด เพราะเป็นกิจกรรมที่ต้องใช้อุปกรณ์ เครื่องมือ ซึ่งถ้าหากไม่ระวังหรือไม่มีเจ้าหน้าที่ควบคุมหรือคอยให้ความช่วยเหลือ ก็อาจจะเป็นอันตรายแก่ผู้สูงอายุได้

3) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุต่อบุคคลในครอบครัว แม้ว่าครอบครัวจะเป็นสถาบันที่ใกล้ชิดผู้สูงอายุมากที่สุด มีความสำคัญต่อภาวะจิตใจของผู้สูงอายุ เป็นสถาบันที่ความรัก ความอบอุ่น ความปลอดภัยแก่ผู้สูงอายุ และยังเป็นแหล่งพึ่งพิงที่สำคัญในการดูแล แต่เมื่อผู้สูงอายุมาอยู่ในอาคารพักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุแล้วคนในครอบครัวจะเป็นผู้ที่ผู้สูงอายุมีความถึในการ

พบปะน้อยที่สุด โดยพื้นที่กิจกรรมที่มีความสำคัญต่อปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้สูงอายุและบุคคลในครอบครัวจากการเก็บข้อมูลของผู้วิจัยก็คือ พื้นที่กิจกรรมส่งเสริมสังคม เพราะกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่นี้ ได้แก่ การพบปะสังสรรค์ และกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นตามเทศกาลวันสำคัญ เป็นกิจกรรมที่ญาติพี่น้องของผู้สูงอายุมารวมตัวทำกิจกรรมร่วมกัน โดยกิจกรรมจะมีหลายประเภทเกิดขึ้นทั้งภายในตัวอาคาร และภายนอกอาคาร

4. กรณีศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาถึงปฏิสัมพันธ์ทางสังคมตามวัฒนธรรมไทยของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในอาคารพักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อทำความเข้าใจถึงปัญหาความต้องการของผู้สูงอายุภายในอาคารพักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทยในปัจจุบัน เพื่อนำผลการวิเคราะห์มาสรุปเป็นข้อเสนอแนะในการออกแบบอาคารพักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุโดยคำนึงถึงการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมตามวัฒนธรรมไทย โดยมีผลการสำรวจทั้งหมด 2 กรณี คือ

4.1 สวางคินเวศ อาคารชุดพักอาศัยเพื่อผู้สูงอายุ โครงการของสภาอากาศไทย

สรุปได้ว่า โครงการสวางคินเวศ อาคารชุดพักอาศัยเพื่อผู้สูงอายุ โครงการของสภาอากาศไทยเป็นอาคารที่ออกแบบมาให้เพื่อผู้สูงอายุที่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้โดยเฉพาะ มีพื้นที่ทำกิจกรรมร่วมกันหลายแห่ง เช่น ห้องดูหนัง เวทีทำกิจกรรมสันทนาการ สระว่ายน้ำ ห้องออกกำลังกาย เป็นต้น แต่ห้องสมุดและห้องพระยังมีการออกแบบที่ไม่ดี เพราะมีการใช้งานรวมในพื้นที่เดียวกัน อาจจะทำให้เสียงรบกวนเมื่อมีผู้ใช้งาน

พร้อม ๆ กัน ส่วนการวางผังของอาคารยังไม่ได้คำนึงถึงการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เนื่องจากมีการวางผังเป็นแนวยาว ไม่มีพื้นที่ทำกิจกรรมร่วมกันที่ทุกอาคารสามารถเดินทางมาทำได้อย่างสะดวก และลานที่เป็นสนามหญ้ายังไม่มีทางเดินเชื่อมที่มีหลังคาปกคลุมทำให้ผู้สูงอายุไม่มีแรงจูงใจในการเดินไปยังลานกิจกรรมในวันที่แดดร้อน รวมไปถึงการจัด Landscape พื้นที่รอบอาคารได้ไม่ดีพอ ทำให้เสียพื้นที่ที่น่าจะเป็นประโยชน์ในการทำกิจกรรมร่วมกันไปอย่างน่าเสียดาย

สรุปกรณีศึกษาสวนคนิเวศ

- 1) มีจุดเด่นในเรื่องของพื้นที่กิจกรรมที่หลากหลาย มีจำนวนกิจกรรมให้ผู้สูงอายุเลือกทำตามความต้องการมากมาย
- 2) จุดด้อยของโครงการนี้ก็คือ พื้นที่กิจกรรมต่าง ๆ ยังไม่ได้คำนึงถึงการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เพราะพื้นที่กิจกรรมแต่ละพื้นที่มีการจัดวางในลักษณะกระจัดกระจาย ไม่มีความเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ทำให้ผู้สูงอายุพบปะกับบุคคลอื่นน้อยลง ส่งผลให้เวลาที่ผู้สูงอายุทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นน้อยลงไปด้วย

4.2 ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค (บ้านบางแค)

สามารถสรุปกิจกรรมที่เกิดขึ้นประจำวันของผู้สูงอายุ แบ่งตามช่วงเวลา ได้ดังนี้

1. ในช่วงเวลา 04:01-08:00 น. พื้นที่กิจกรรมของผู้สูงอายุ จะอยู่บริเวณภายในตัวอาคารเกือบทั้งหมด ได้แก่ ภายในอาคารสุขสันต์ อาคารพิบูลสุข อาคารหอพัก และอาคารบังกะไล ยกเว้นกิจกรรมออกกำลังกายเท่านั้น ที่อยู่บริเวณพื้นที่กิจกรรมนอกอาคาร

2. ในช่วงเวลา 08:31-11:00 น. พื้นที่กิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ภายในอาคารพักอาศัย และอาคารพยาบาลสำหรับกายภาพบำบัด หรือผู้ที่ป่วย พื้นที่กิจกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้คือ พื้นที่กิจกรรมอาชีพบำบัดในอาคารสุขสันต์ พื้นที่นันทนาการในแต่ละอาคาร พื้นที่ทางเชื่อมระหว่างอาคารพักอาศัยไปยังอาคารพยาบาล และพื้นที่ภายในอาคารพยาบาล

3. ในช่วงเวลา 11:01 - 16:30 น. หลังจากผู้สูงอายุแยกย้ายจากโรงอาหารของแต่ละอาคาร ผู้สูงอายุก็จะใช้พื้นที่กิจกรรมบริเวณที่พักอาศัย เพราะว่าอากาศร้อน ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการทำกิจกรรมและการสัญจรนอกอาคารของผู้สูงอายุ

4. ในช่วงเวลา 16:31 - 21:00 น. จะเป็นเวลาที่ผู้สูงอายุรับประทานอาหารเย็น และก็แยกย้ายไปทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ ชมโทรทัศน์ เดินเล่น อ่านหนังสือ ฟังวิทยุ นอนพักผ่อน เป็นต้น การใช้พื้นที่ในช่วงเวลานี้สำหรับผู้สูงอายุ เกิดขึ้นบริเวณโรงอาหารประจำอาคาร พื้นที่กิจกรรมอาชีพบำบัด สวนพักผ่อนนอกอาคาร และพื้นที่สำหรับอาศัยภายในตัวอาคาร

สรุปกรณีศึกษาบ้านบางแค

- 1) มีจุดเด่นในเรื่องการพยายามที่จะนำเอากิจกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกันเข้ามาทำในพื้นที่เดียวกันส่งผลให้ผู้สูงอายุมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเพิ่มมากขึ้น สามารถพบปะกับบุคคลอื่น ๆ ในการทำกิจกรรมที่คล้ายกันได้ตลอดเวลา

- 2) จุดด้อยของโครงการนี้คือทางเดินเชื่อมระหว่างพื้นที่กิจกรรมไม่มีอะไรปกคลุม ทำให้เวลากลางวัน ผู้สูงอายุเลือกที่จะอยู่ทำกิจกรรมภายในอาคาร ไม่ออกไปทำกิจกรรมกลางแจ้งหรือเดินไปยังที่อื่น เพราะเหตุผลในเรื่องของสภาพอากาศและแสงแดดที่ส่องลงมา

ตารางที่ 1 กิจกรรมประจำวันของผู้สูงอายุภายในบ้าน บางแค

เวลา	รายละเอียดกิจกรรม
04:01 - 05:00 น.	ตื่นนอน
05:01 - 08:00 น.	กิจกรรมภายในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคม ผู้สูงอายุบ้านบางแค เช่น ออกกำลังกาย ฟังวิทยุ เป็นต้น
08:01 - 08:30 น.	รับประทานอาหารเช้า
08:31 - 10:00 น.	ทำกายภาพบำบัด (สำหรับผู้ที่จำเป็น)
08:31 - 11:00 น.	กิจกรรมภายในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคม ผู้สูงอายุบ้านบางแค เช่น ชมโทรทัศน์ ร่วมกิจกรรม ประจำวัน กิจกรรมอาชีพบำบัด เป็นต้น
11:01 - 11:30 น.	รับประทานอาหารกลางวัน
11:31 - 16:30 น.	กิจกรรมภายในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคม ผู้สูงอายุบ้านบางแค เช่น ชมโทรทัศน์ ร่วมกิจกรรม ประจำวัน กิจกรรมอาชีพบำบัด เป็นต้น
16:31 - 17:00 น.	รับประทานอาหารเย็น
17:01 - 19:00 น.	กิจกรรมอิสระ ชมโทรทัศน์ สังสรรค์ เป็นต้น
19:01 - 21:00 น.	เข้านอน

5. ผลการวิจัย

จากการศึกษาพบว่า การออกแบบอาคาร
โดยคำนึงถึงการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมนั้น คือ
การออกแบบพื้นที่อาคาร ทั้งภายในและภายนอก
เพื่อให้บุคคลสองคนขึ้นไป ได้ทำกิจกรรมร่วมกัน
ซึ่งในที่นี้หมายถึงผู้สูงอายุในการทำกิจกรรมร่วมกับ
ผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นผู้สูงอายุด้วยกันเอง ผู้สูงอายุ
และเจ้าหน้าที่ และผู้สูงอายุและญาติพี่น้อง โดย
สามารถแบ่งออกเป็นพื้นที่สองประเภท คือ พื้นที่
ที่ทำกิจกรรมประจำวันของผู้สูงอายุ และพื้นที่
ส่วนอาศัยของผู้สูงอายุ

**5.1 การออกแบบพื้นที่กิจกรรมของผู้สูงอายุที่
มุ่งเน้นในเรื่องการตอบสนองปฏิสัมพันธ์ของผู้
สูงอายุให้ได้มากที่สุด** ได้แก่ พื้นที่กิจกรรม 6
ประเภทซึ่งสามารถสรุปเป็นตารางความสัมพันธ์
ระหว่างกิจกรรมและความสัมพันธ์ได้ดังตาราง
โดยมีแนวทางการออกแบบพื้นที่ดังกล่าว ดังนี้

ตารางที่ 2 ระดับความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุไทย ในพื้นที่กิจกรรมที่แตกต่างกัน

ความสัมพันธ์ กิจกรรม	ผู้สูงอายุ และ ผู้สูงอายุ	ผู้สูงอายุ และ เจ้าหน้าที่	ผู้สูงอายุ และ ญาติพี่น้อง
กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ ทางกาย	3	3	1
กิจกรรมทางศาสนา	2	1	2
กิจกรรมเสริมทักษะทาง ปัญญา	3	1	1
กิจกรรมเพื่อ ความบันเทิง	3	2	1
กิจกรรมส่งเสริมสังคม	3	1	3
กิจกรรมส่งเสริม ความคิดสร้างสรรค์ และภูมิปัญญา	3	3	1

1 หมายถึง ระดับความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุและบุคคลอื่นภายในพื้นที่กิจกรรม
นั้น ๆ ที่มีระดับต่ำสุด โดยอ้างอิงจากความถี่ในการพบปะและทำกิจกรรมร่วมกัน

2 หมายถึง ระดับความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุและบุคคลอื่นภายในพื้นที่กิจกรรม
นั้น ๆ ที่มีระดับปานกลาง โดยอ้างอิงจากความถี่ในการพบปะและทำกิจกรรมร่วมกัน

3 หมายถึง ระดับความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุและบุคคลอื่นภายในพื้นที่กิจกรรม
นั้น ๆ ที่มีระดับสูงสุด โดยอ้างอิงจากความถี่ในการพบปะและทำกิจกรรมร่วมกัน

5.1.1 พื้นที่กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพทางด้าน ร่างกาย

พื้นที่กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพทางด้าน
ร่างกายของผู้สูงอายุนั้นเมื่อมองจากตารางระดับ
ความสัมพันธ์ทางสังคม ก็จะพบว่ามีระดับความ
สัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุต่อผู้สูงอายุในระดับ 3
เนื่องจากผู้สูงอายุจะทำกิจกรรมทางด้านสุขภาพ
ด้วยกัน โดยจะเป็นกิจกรรมบริหารร่างกาย ได้แก่
โยคะ แอโรบิค วิ่งเหยาะ เดินเร็ว รำมวยจีน ไท
เก๊ก เป็นต้น การออกแบบพื้นที่กิจกรรมส่งเสริม
สุขภาพทางด้านร่างกายที่ดีนั้น จะต้องให้ผู้
สูงอายุรู้สึกเกิดภาวะในการอยากออกกำลังกาย
และสามารถรวมกลุ่มออกกำลังกายได้โดยมีความสุข
โดยใช้ปัจจัยส่งเสริม ดังนี้

1. การสร้างความร่วมมือร่วมเย็นและภาวะ
รู้สึกสบายเป็นการออกแบบที่ใช้ความเย็นเข้ามา
ภายในพื้นที่ และป้องกันความร้อนจากดวง

อาทิตยไม่ให้เข้ามายังพื้นที่กิจกรรม เพื่อให้ผู้สูงอายุ มีความสุขและอยากที่จะมาทำกิจกรรมร่วมกันภายในพื้นที่ดังกล่าว โดยมีวิธีดังนี้

- 1.1 เทคนิคการใช้การระเหยของน้ำ
 - 1.2 เทคนิคการใช้ลมเย็นพัดผ่าน
 - 1.3 เทคนิคการใช้ต้นไม้และพืชคลุมดิน
2. การใช้เนิน และความลาดเอียงของพื้น จะเป็นการเชิญชวนให้ผู้สูงอายุมีความต้องการที่จะเดิน และเพิ่มความเพลิดเพลิน สามารถออกกำลังกายได้นานขึ้น ถ้าหากเป็นบันได ก็ควรที่จะเป็นบันไดที่เดินสบาย

3. การสร้างจุดสนใจเพื่อกระตุ้นให้เกิดการเคลื่อนไหว ของผู้สูงอายุที่ทำกิจกรรมภายในพื้นที่นี้ เช่น

- 3.1 ออกแบบพื้นที่โดยเพิ่มสีสันของต้นไม้และดอกไม้
- 3.2 มีการสร้างเสียงธรรมชาติ โดยมาจากน้ำตก โคมบาย หรือเสียงนกร้อง
- 3.3 สร้างบรรยากาศของพื้นที่โดยกลิ่นของดอกไม้ตามธรรมชาติ
- 3.4 ออกแบบทางเดินให้แคบๆ ไม่เป็นเส้นตรง เพื่อสร้างแรงดึงดูดและความน่าสนใจของพื้นที่ เป็นแรงกระตุ้นให้มีความอยากออกกำลังกายมากขึ้น

4. ทางเดินมีลักษณะวนรอบ ไม่มีทางตัน ผู้ใช้งานสามารถมองเห็นพื้นที่ออกกำลังกายโดยรวมทั้งหมดได้ และมีพื้นที่กิจกรรมอยู่บริเวณใจกลางของทางเดิน มีทางเชื่อมสามารถเดินเข้าไปยังพื้นที่กิจกรรมอย่างง่ายดาย ส่งผลให้ผู้สูงอายุสามารถทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสะดวก

ระดับความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุต่อเจ้าหน้าที่จากการวิจัยพบว่าอยู่ในระดับ 3 เช่นกัน เพราะมีความจำเป็นที่ผู้สูงอายุจะต้องอยู่ในความ

ควบคุมของเจ้าหน้าที่ และบางกิจกรรม เช่น กิจกรรมปรนนิบัติร่างกาย ได้แก่ การนวด การอบสมุนไพร ธรรมชาติบำบัด ยังเป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุไม่สามารถทำด้วยตัวเองได้ จึงต้องมีเจ้าหน้าที่เข้ามาภายในพื้นที่กิจกรรม และเข้ามาให้บริการผู้สูงอายุ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นในการออกแบบ ดังนี้

5. พื้นที่ส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุมีความจำเป็นที่จะต้องอยู่ใกล้กับที่พักของเจ้าหน้าที่ และเจ้าหน้าที่สามารถดูแลได้ตลอดเวลาที่ผู้สูงอายุทำกิจกรรมนั้น ๆ

ระดับความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุต่อญาติพี่น้องจากการวิจัยจะพบว่าอยู่ในระดับ 1 คือมีความสัมพันธ์ภายในพื้นที่กันน้อยมาก เพราะญาติพี่น้องจะเป็นกลุ่มที่มีความห่างไกลที่สุด เพราะไม่ได้อยู่กับผู้สูงอายุตลอดเวลาเหมือนเพื่อนผู้สูงอายุด้วยกัน และเจ้าหน้าที่ที่ดูแลผู้สูงอายุ

5.1.2 กิจกรรมทางศาสนา

พื้นที่กิจกรรมทางศาสนา เป็นพื้นที่เดียวที่ไม่จำเป็นต้องเน้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุและบุคคลอื่นเหมือนพื้นที่อื่น ๆ เพราะค่อนข้างเป็นพื้นที่ส่วนตัว และขึ้นอยู่กับคติความเชื่อของผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน

จากการวิจัยพบว่าระดับความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุต่อผู้สูงอายุด้วยกันเองจะอยู่เพียงระดับที่ 2 คือมีการใช้พื้นที่ด้วยกัน แต่ไม่มีการเกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมขึ้นภายในพื้นที่นี้จะเป็นกิจกรรมที่ค่อนข้างมีความเป็นส่วนตัว และขึ้นอยู่กับความเชื่อที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคล เช่นเดียวกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุและญาติพี่น้อง ซึ่งอาจจะมีบ้างในพิธีจากวัน

สำคัญในเทศกาลต่าง ๆ เช่นวันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา เป็นต้น กิจกรรมที่จะเกิดขึ้นคืออาจจะมีกิจกรรมร่วมกันเมื่อกลับมาจากการทำบุญนอกสถานที่ ซึ่งในหนึ่งปีจะมีกิจกรรมเกิดขึ้นในห้องนี้เพียงไม่กี่วันเท่านั้น การออกแบบพื้นที่กิจกรรมทางศาสนาเพื่อให้รองรับปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุด้วยกัน และระหว่างผู้สูงอายุและญาติพี่น้อง จะต้องออกแบบให้รองรับศาสนาทั้งสามศาสนาหลักของประเทศไทย คือ ศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม และศาสนาคริสต์ โดยออกแบบให้เป็นพื้นที่ส่วนตัว มีช่องเปิดขนาดพอเหมาะระดับหน้าต่างสูงจากพื้น 50 ซม.ขึ้นไป ส่วนขนาดของหน้าต่างขึ้นอยู่กับทิศที่ตั้งของพื้นที่กิจกรรมทางศาสนา อากาศสามารถระบายได้ดี เนื่องจากอาจจะมีการจัดรูปหรือเทียนขึ้นภายในห้องแต่ยังคงมีความจำเป็นที่จะต้องให้เจ้าหน้าที่สามารถดูแลความปลอดภัยได้สะดวก พื้นที่กิจกรรมทางศาสนาควรอยู่ใกล้กับที่พักของเจ้าหน้าที่ และอาจจะประยุกต์ใช้วัสดุที่มีความโปร่งใส เพื่อให้เจ้าหน้าที่สามารถมองเข้าไปในตัวพื้นที่ได้โดยสะดวก เช่น นำกระจกเข้ามาใช้ในการออกแบบผนังกัน เป็นต้น

5.1.3 กิจกรรมเสริมทักษะทางปัญญา

กิจกรรมสร้างเสริมทักษะทางปัญญา เป็นกิจกรรมที่อยู่ในที่ร่ม ตัวอย่างเช่น การเล่นเกมสลับใช้สมองต่าง ๆ เช่น บิงโก จับคู่ภาพปริศนา อ่านหนังสือ หมากฮอส หมากกรุก การทายภาพ การใช้อินเตอร์เน็ต ตามตารางจะเห็นได้ว่าระดับความสัมพัทธ์ทางสังคมระหว่างผู้สูงอายุและผู้สูงอายุด้วยกันในพื้นที่กิจกรรมสร้างเสริมทักษะทางปัญญาจะอยู่ในระดับ 3 คือระดับความสัมพัทธ์สูงสุด เพราะกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่หลาย ๆ กิจกรรม จะเป็นกิจกรรมที่ทำเป็นคู่หรือ

สองคนขึ้นไป การออกแบบพื้นที่กิจกรรมเสริมทักษะทางปัญญาจะต้องออกแบบให้อยู่ในส่วนที่ได้รับแสงสว่างตลอดวันแต่ไม่มีแดด เช่น ทิศเหนือ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีความต้องการที่จะมาทำกิจกรรมร่วมกัน บานหน้าต่างควรอยู่สูงจากพื้นไม่เกิน 50 ซม. เพื่อให้แสงเข้าได้ดี และสามารถมองเห็นทิวทัศน์นอกอาคารได้ มีระบบระบายอากาศที่ดี พื้นที่กิจกรรมแต่ละส่วนสามารถเดินสัญจรได้อย่างสะดวก และมีทางเดินที่เป็นลักษณะทางเดินวนรอบ เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถพบปะพูดคุยได้อย่างทั่วถึง ส่วนความสัมพัทธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุต่อเจ้าหน้าที่ และผู้สูงอายุต่อญาติพี่น้อง จะอยู่ในระดับ 1 คืออยู่ในระดับที่มีความสัมพัทธ์และมีกิจกรรมร่วมกันในระดับที่ต่ำที่สุด การออกแบบพื้นที่กิจกรรมเสริมทักษะทางปัญญา จึงมุ่งหมายให้ออกแบบเพื่อรองรับความสัมพัทธ์และกิจกรรมระหว่างผู้สูงอายุด้วยกันเป็นประเด็นสำคัญ

5.1.4 กิจกรรมเพื่อความบันเทิง

กิจกรรมเพื่อความบันเทิง ได้แก่กิจกรรมการร้องเพลง การชมภาพยนตร์ การฟังเพลง เป็นต้น ระดับความสัมพัทธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุและผู้สูงอายุอยู่ในระดับ 3 คือระดับความสัมพัทธ์ที่สูงที่สุด จะต้องออกแบบให้มีลักษณะการเข้าถึงที่เชิญชวนแก่การใช้งาน มีการออกแบบทางเดินเป็นลักษณะทางเดินวนรอบ เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถพบปะพูดคุยและสามารถทำกิจกรรมร่วมกันได้อย่างทั่วถึง พื้นที่กิจกรรมแต่ละส่วนสามารถเดินสัญจรได้อย่างสะดวก เช่นเดียวกับพื้นที่กิจกรรมประเภทเสริมทักษะทางปัญญา โดยสิ่งที่พื้นที่กิจกรรมเพื่อความบันเทิงมีความแตกต่างจากพื้นที่กิจกรรมเสริมทักษะทางปัญญา ก็คือพื้นที่กิจกรรมเพื่อความบันเทิงจะเน้นความบันเทิง

เป็นหลัก ทำให้เกิดโปรแกรมการร้องเพลง การชมภาพยนตร์ เป็นต้น สิ่งก็ตามมาก็คือจะต้องมีเจ้าหน้าที่คอยดูแลอยู่เป็นระยะ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้สูงอายุ ระดับความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุต่อเจ้าหน้าที่จึงอยู่ในระดับที่ 2 มากกว่าภายในพื้นที่กิจกรรมเสริมทักษะทางปัญญา ซึ่งอยู่ในระดับที่ 1 การออกแบบเพื่อให้รองรับระดับความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุต่อเจ้าหน้าที่จึงต้องออกแบบให้มีพื้นที่ที่รองรับกิจกรรมสำหรับเจ้าหน้าที่ด้วย และจำเป็นที่จะต้องวางโปรแกรมให้อยู่ในพื้นที่ที่เจ้าหน้าที่สามารถเดินมาทำกิจกรรมร่วมกับผู้สูงอายุได้โดยสะดวก และผู้สูงอายุสามารถที่จะขอความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ได้สะดวกเช่นเดียวกัน ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุต่อญาติพี่น้องภายในพื้นที่กิจกรรมเพื่อความบันเทิง จะอยู่ในระดับ 1 คือ อยู่ในระดับที่มีความสัมพันธ์และมีกิจกรรมร่วมกันในระดับที่ต่ำที่สุด การออกแบบพื้นที่กิจกรรมเพื่อความบันเทิงจึงออกแบบให้รองรับปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุด้วยกัน และผู้สูงอายุต่อเจ้าหน้าที่เป็นหลัก ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

5.1.5 กิจกรรมส่งเสริมสังคม

กิจกรรมส่งเสริมสังคม ได้แก่ การพบปะสังสรรค์ตามโอกาสต่าง ๆ พุดคุย กิจกรรมตามเทศกาลวันสำคัญ ระดับความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้สูงอายุต่อผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุต่อญาติพี่น้องจะอยู่ในระดับ 3 เพราะเป็นพื้นที่กิจกรรมที่มีการทำร่วมกันภายในครอบครัวหรือเพื่อฝูงมากกว่าที่ทำร่วมกับเจ้าหน้าที่ ระดับความสัมพันธ์ทางสังคมต่อเจ้าหน้าที่จึงอยู่ในระดับที่ 1 การออกแบบพื้นที่กิจกรรมส่งเสริมสังคมควรออกแบบพื้นที่ให้เป็นลักษณะโล่ง กว้าง รองรับ

กิจกรรมหลากหลาย ควรมีพื้นที่กิจกรรมทั้งภายในอาคาร และภายนอกอาคาร ถ้าเป็นพื้นที่ภายนอกอาคารควรมีหลังคาปกคลุมพื้นที่บางส่วนเพื่อป้องกันความร้อนจากดวงอาทิตย์และสามารถให้แสงธรรมชาติเข้ามาภายในพื้นที่ได้ สามารถที่จะใช้งานร่วมกันได้อย่างดีเยี่ยม ไม่ว่าผู้ใช้งานนั้นจะเป็นผู้สูงอายุหรือญาติที่มาทำกิจกรรม พื้นที่บางส่วนอาจจะออกแบบเป็นสถาปัตยกรรมที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ (Adaptive Architecture) เพื่อให้เกิดความเหมาะสมระหว่างโปรแกรมที่มีความแตกต่างกัน แต่สามารถใช้ในพื้นที่เดียวกันได้ อีกทั้งยังสามารถช่วยสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลมากกว่าการแยกพื้นที่กิจกรรมโดยที่ต่างคนต่างทำกิจกรรมนั้น ๆ ในพื้นที่ของตนเอง

5.1.6 กิจกรรมส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และภูมิปัญญา

กิจกรรมส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และภูมิปัญญา ได้แก่ การทำงานศิลปะ การปั้น การเล่นดนตรี งานช่าง งานฝีมือ ดูแลต้นไม้ เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น จากตาราง ระดับความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุไทย จะเห็นได้ว่าระดับความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้สูงอายุต่อผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุต่อเจ้าหน้าที่ จะอยู่ในระดับ 3 ซึ่งก็คือ ระดับความสัมพันธ์ทางสังคมสูงสุด เมื่อดูกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่กิจกรรมส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และภูมิปัญญา จะพบว่ากิจกรรมต่าง ๆ นั้นจะมีลักษณะการใช้งานใกล้เคียงกับกิจกรรมเสริมทักษะทางปัญญาและกิจกรรมเพื่อความบันเทิง แต่จะมีบางกิจกรรมบางอย่างที่เป็นกิจกรรมกลางแจ้ง การออกแบบพื้นที่ที่จะต้องออกแบบโดยใช้แนวคิดที่ใกล้เคียงกับพื้นที่กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพทางด้านร่างกาย คือจะเป็นกิจกรรมกลางแจ้ง แต่สามารถที่จะดึงดูด และทำให้ผู้สูงอายุมีแรง

กระตุ้นในการทำกิจกรรมมากขึ้น ต้องออกแบบพื้นที่ให้เกิดความร่มรื่นร่มเย็นและภาวะรู้สึกสบายโดยใช้ความเย็นเข้ามาภายในพื้นที่ อาจจะออกแบบให้เป็นสถาปัตยกรรมที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ (Adaptive Architecture) เช่นเดียวกับพื้นที่กิจกรรมส่งเสริมสังคม และสิ่งที่สำคัญคือการออกแบบทางเดินควรมีลักษณะวนรอบ ไม่มีทางตัน ผู้ใช้งานสามารถมองเห็นพื้นที่กิจกรรมส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และภูมิปัญญาโดยรวมทั้งหมดได้ และมีพื้นที่กิจกรรมอยู่บริเวณใจกลางของทางเดิน มีทางเชื่อมพื้นที่กิจกรรมกับอาคารพักอาศัยของผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุสามารถเดินเข้าไปยังพื้นที่กิจกรรมอย่างง่ายดาย ส่งผลให้สามารถทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสะดวก ส่วนความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุต่อญาติพี่น้อง จะอยู่ในระดับ 1 คืออยู่ในระดับที่มีความสัมพันธ์และมีกิจกรรมร่วมกันในระดับที่ต่ำที่สุด การออกแบบพื้นที่กิจกรรมส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และภูมิปัญญา จึงมุ่งหมายให้ออกแบบเพื่อรองรับความสัมพันธ์และกิจกรรมระหว่างผู้สูงอายุด้วยกัน และผู้สูงอายุต่อเจ้าหน้าที่เป็นประเด็นสำคัญ

ตารางที่ 3 สรุปแนวทางการออกแบบพื้นที่กิจกรรมของผู้สูงอายุที่มุ่งเน้นในเรื่องการตอบสนองปฏิสัมพันธ์ของผู้สูงอายุเบื้องต้น

พื้นที่กิจกรรมของผู้สูงอายุ	แนวทางการออกแบบ โดยคำนึงถึงการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม
พื้นที่กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพทางร่างกาย	- สร้างความร่มรื่นเย็นและภาวะรู้สึกสบาย - สร้างจุดกระตุ้นให้เกิดการเคลื่อนไหว - ทางเดินมีลักษณะวนรอบ - อยู่ใกล้กับที่จอดรถเจ้าหน้าที่
พื้นที่กิจกรรมทางศาสนา	- ออกแบบให้เป็นพื้นที่ส่วนตัว - ทัศนศาสนามองทะลุออกไปได้
พื้นที่กิจกรรมสันทนาการทางปัญญา	- สร้างพื้นที่ให้ได้รับแสงสว่างตลอดวันแต่ไม่มีแดด - พื้นที่กิจกรรมแต่ละส่วนสามารถเดินสัญจรได้อย่างสะดวก - มีทางเดินที่เป็นลักษณะทางเดินวนรอบ
พื้นที่กิจกรรมเพื่อความบันเทิง	- มีพื้นที่ที่รองรับกิจกรรมสำหรับเจ้าหน้าที่ - พื้นที่กิจกรรมแต่ละส่วนสามารถเดินสัญจรได้อย่างสะดวก
พื้นที่กิจกรรมส่งเสริมสังคม	- พื้นที่โล่ง กว้าง รองรับกิจกรรมหลากหลาย - มีพื้นที่กิจกรรมทั้งภายในอาคาร และภายนอกอาคาร - ออกแบบเป็นสถาปัตยกรรมที่สามารถปรับเปลี่ยนได้
พื้นที่กิจกรรมส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และภูมิปัญญา	- พื้นที่ความร่มรื่นเย็นและภาวะรู้สึกสบาย - ออกแบบเป็นสถาปัตยกรรมที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ - ทางเดินควรมีลักษณะวนรอบ ไม่มีทางตัน - สามารถมองเห็นพื้นที่กิจกรรมทั้งหมดได้

5.2 การออกแบบพื้นที่ส่วนอยู่อาศัยของผู้สูงอายุ

5.2.1 ห้องนอน

ผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีความต้องการการพักผ่อนอย่างเพียงพอ ดังนั้น ห้องนอนจึงจำเป็นที่จะมืดซิด และเงียบสงบ เพราะถ้าหากมีเสียงรบกวน ผู้สูงอายุจะตื่นได้ง่าย ทำให้พักผ่อนไม่เพียงพอ เติงนอนยาวไม่น้อยกว่า 180 ชม. และมีพื้นที่ว่าง 90 ชม.รอบเตียงทั้งสามด้าน มีพื้นที่สำหรับเตียงเสริมเมื่อลูกหลานมาเยี่ยม พื้นที่ใช้สอยภายในห้องนอนควรมีขนาดที่กว้างพอที่จะพักผ่อนและทำกิจกรรมส่วนตัวไว้ในห้องเดียวกัน เช่น การอ่านหนังสือ ดูโทรทัศน์ เป็นต้น

5.2.2 ห้องนั่งเล่นและห้องรับประทานอาหาร

ห้องนั่งเล่น คือ ห้องที่มีกิจกรรมที่หลากหลายในพื้นที่เดียวกัน และเป็นพื้นที่ที่มีการใช้งานของผู้สูงอายุมากที่สุดในแต่ละวัน ห้องนั่งเล่นจึงจะต้องเป็นห้องที่สามารถรองรับปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุและผู้อื่นได้มากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนผู้สูงอายุด้วยกัน หรือลูกหลานญาติพี่น้อง ห้องนั่งเล่นจำเป็นต้องอยู่ทางทิศเหนือของอาคาร เพื่อให้ได้รับแสงสว่างตลอดวัน แต่ไม่มีแสงแดดเข้ามาทำให้ไม่ร้อน มีช่องเปิดอย่างน้อยสองด้าน เพื่อให้อากาศถ่ายเทได้สะดวกยามที่ไม่ได้เปิดเครื่องปรับอากาศ ทางเดินมีขนาด 1.2 เมตรขึ้นไป เพื่อรองรับรถเข็น และการออกแบบจะต้องคำนึงถึงการเชื่อมต่อกับพื้นที่ส่วนอื่น ๆ ของอาคาร เช่น ห้องนอน เป็นต้น สิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ พื้นที่ว่างเพียงพอที่สามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันกับผู้อื่น เช่น การอ่านหนังสือร่วมกัน หมากฮอส เล่นบิงโก เป็นต้น ห้องนั่งเล่นส่วนใหญ่จะมีพื้นที่สำหรับรับประทานอาหารภายในตัวเลย และจะมีชั้นจัดเตรียมอาหาร เพื่อให้ผู้สูง

อายุและลูกหลานสามารถทำกิจกรรมร่วมกันได้ โดยระดับของโต๊ะและเคาน์เตอร์อยู่ที่ความสูงประมาณ 80 ซม. มีแสงสว่างจากธรรมชาติและแสงไฟแสงสว่างเฉพาะจุด เพื่อป้องกันอุบัติเหตุที่สามารถเกิดขึ้นได้จากการทำอาหาร

5.2.3 ห้องน้ำ

ห้องน้ำเป็นห้องที่เสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุมากที่สุดสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งมีความเสี่ยงที่จะลื่นล้มและอาจเป็นอันตรายถึงชีวิต ขนาดของห้องน้ำไม่ควรกว้างหรือแคบจนเกินไป ควรมีขนาดกว้าง 1.5 เมตร ยาว 2 เมตรโดยประมาณ ประตูเป็นแบบเปิดออก พื้นจะต้องเป็นวัสดุผิวหยาบ และมีราวจับที่มั่นคงตลอดแนวห้องน้ำไปจนถึงประตูทางออก

ตารางที่ 4 ระดับความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุไทยในพื้นที่ส่วนอยู่อาศัย

กิจกรรม \ ความสัมพันธ์	ผู้สูงอายุ และ ผู้สูงอายุ	ผู้สูงอายุ และ เจ้าหน้าที	ผู้สูงอายุ และ ญาติพี่น้อง
ห้องนอน	1	1	2
ห้องนั่งเล่น และ ห้องรับประทานอาหาร	3	1	2
ห้องน้ำ	1	1	1

- 1 หมายถึง ระดับความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุและบุคคลอื่นภายในพื้นที่กิจกรรมนั้น ๆ ที่มีระดับต่ำสุด โดยอ้างอิงจากความคิดเห็นในการพบปะและทำกิจกรรมร่วมกัน
- 2 หมายถึง ระดับความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุและบุคคลอื่นภายในพื้นที่กิจกรรมนั้น ๆ ที่มีระดับปานกลาง โดยอ้างอิงจากความคิดเห็นในการพบปะและทำกิจกรรมร่วมกัน
- 3 หมายถึง ระดับความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุและบุคคลอื่นภายในพื้นที่กิจกรรมนั้น ๆ ที่มีระดับสูงสุด โดยอ้างอิงจากความคิดเห็นในการพบปะและทำกิจกรรมร่วมกัน

ตารางที่ 5 สรุปแนวทางการออกแบบพื้นที่ส่วนอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่มุ่งเน้นในเรื่องการตอบสนองปฏิสัมพันธ์ของผู้สูงอายุเบื้องต้น

พื้นที่ส่วนอยู่อาศัยของผู้สูงอายุ	แนวทางการออกแบบโดยคำนึงถึงгарมปฏิสัมพันธ์ทางสังคม
ห้องนอน	- มีพื้นที่สำหรับเตียงเสริม - มีขนาดที่กว้างพอที่จะพักผ่อนและทำกิจกรรมส่วนตัวไว้ในห้องเดียวกัน
ห้องนั่งเล่น และห้องรับประทานอาหาร	- อยู่ทางทิศเหนือของอาคาร - เชื่อมต่อกับพื้นที่ส่วนอื่นๆ ของอาคาร - มีโซนจัดเตรียมอาหาร - มีพื้นที่ว่างเพียงพอที่สามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับผู้อื่น
ห้องน้ำ	- กว้าง 1.5 เมตร ยาว 2 เมตร - พื้นเป็นวัสดุผิวหยาบ - มี Emergency Switch

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยคือ แนวทางการออกแบบอาคารพักอาศัยสำหรับผู้สูงอายุโดยคำนึงถึงการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่สามารถรองรับความต้องการของผู้สูงอายุ และผู้ใช้งานอาคารได้มากที่สุด

รายการอ้างอิง

กุลนันท์ พันธุ์วิโรจน์. (2551). *โครงการเสนอแนะออกแบบสถาปัตยกรรมภายใน บ้านพักตากอากาศระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุ*. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ไตรรัตน์ จารุทัศน์, จิราพร เกศพิชญวัฒนา, กิตติอร ซาลปิติ, ศรีธญา หล่อมณีนพรัตน์. (2548). *มาตรฐานขั้นต่ำสำหรับที่พักอาศัยและสภาพแวดล้อมของผู้สูงอายุไทย*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ (มสช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).

ธิดารัตน์ สารโกคา. (2555). *โครงการออกแบบสถานดูแลผู้ป่วยโรคอัลไซเมอร์ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์*. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ไพศาล ภูไพบูลย์, อังคนา ตติรัตน์, ปนัดดา มีสมบัติงาม. (2551). *หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ม.1* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.

พรทิพย์ เรืองธรรม. (2546). *เกณฑ์การออกแบบสภาพแวดล้อมทางกายภาพในที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมต่อผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าคุณทหารลาดกระบัง.

ศจี วิสารทศจี. (2554). *แนวทางการออกแบบศูนย์ส่งเสริมสังคมและนันทนาการสำหรับผู้สูงอายุ พื้นที่เขตทุ่งครุ กรุงเทพมหานคร และพื้นที่ใกล้เคียงจังหวัดกรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เครื่องมือทางสถาปัตยกรรมและระบบความสัมพันธ์ในพื้นที่ศูนย์รวมชุมชน

Architectural Tools and System in Community Space

บูรพล มณีวรรณ
Boorapon Maneewan

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

E-mail: boorapon@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงการออกแบบและสร้างระบบความสัมพันธ์ของพื้นที่ศูนย์รวมชุมชน ผู้ศึกษาหมายถึงศูนย์การค้าแบบเปิด ซึ่งปัจจุบันมีลักษณะคล้ายคลึงกันเป็นอย่างมาก โดยมุ่งประเด็นไปที่ระดับความเป็นส่วนตัวและการเข้าถึงพื้นที่ใช้สอยต่างๆ โดยใช้ระบบทางสัญจรเป็นเครื่องมือในการออกแบบ โดยจะทดลองออกแบบในพื้นที่ที่มีศักยภาพแตกต่างกัน 2 แห่ง ด้วยการใช้วิธีวางผังอาคาร 2 วิธี คือ การวางผังแบบรวมกลุ่มและการวางผังแบบกระจายตัว และใช้ระบบทางสัญจร 2 ระบบ คือ ทางสัญจรแบบเส้นตรงและทางสัญจรแบบวงจรเป็นเครื่องมือในการทดลอง การทดลองนี้จะได้ผลลัพธ์ออกมาทั้งหมด 8 กรณี แล้วนำมาเปรียบเทียบกับลักษณะศูนย์การค้าแบบเปิดในปัจจุบัน ซึ่งจะนำไปสู่จุดมุ่งหมายในการทดลอง เพื่อสร้างระบบโครงร่างภายนอกใหม่ขึ้น เพื่อนำไปสู่การพัฒนาการออกแบบให้ตอบสนองความต้องการของผู้ใช้สอยได้มากยิ่งขึ้น

Abstract

This article aims to study the design and creation of relationship system of the community space which is meant open-air shopping center, which, at present, is very similar, by concentrating on private level and access to utilities by using the circulation system as designing tools by testing designing 2 different potential areas using 2 building planning methods, namely, merge planning and split planning and using 2 circulation systems, namely, linear circulation and loop circulation as tools used in testing. This test provided 8 cases of output in comparison with the nature of the current open-air shopping center, leading to the testing objectives so as to create new configuration and leading to developing and designing the new configuration to be in response with the utilizers more than ever.

คำสำคัญ (Keywords): พื้นที่ศูนย์รวมชุมชน (Community Space), เครื่องมือทางสถาปัตยกรรม (Architectural Tools), ระบบความสัมพันธ์ภายใน (Internal Relationship System)

1. บทนำ

พื้นที่ศูนย์รวมของชุมชน คือ พื้นที่ที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารกันของคนภายในชุมชน ซึ่งในที่นี้ผู้ศึกษาหมายถึง ศูนย์การค้าแบบเปิด พื้นที่ดังกล่าวนั้นจะมีลักษณะคล้ายคลึงกับห้างสรรพสินค้าทั่วไปในแง่ของพื้นที่ใช้สอยคือ จะมีการรวบรวมกิจกรรมการใช้งานพื้นที่ต่าง ๆ ที่อำนวยความสะดวกให้กับคนในชุมชนเข้ามาอยู่ในพื้นที่เดียวกัน เช่น ซูเปอร์มาร์เก็ต ร้านค้า ร้านอาหาร คลินิก และโรงเรียนสอนพิเศษ เป็นต้น แต่ลักษณะทางกายภาพของศูนย์การค้าแบบเปิดนี้จะแตกต่างจากห้างสรรพสินค้าตรงที่พื้นที่ภายในและทางสัญจรจะเป็นลักษณะเปิดโล่งจะมีการปิดล้อมเฉพาะในส่วนของผู้ที่ร้านค้าเท่านั้น แต่ถ้าวางตั้งข้อสังเกตดูแล้วนั้นจะเห็นได้ว่า พื้นที่ดังกล่าวนี้จัดว่าเกิดขึ้นมาตั้งแต่ในอดีต ซึ่งอาจจะแฝงตัวอยู่ในชุมชนต่าง ๆ ตั้งแต่ขนาดเล็กไปถึงชุมชนขนาดใหญ่ เช่น ร้านกาแฟที่คนในชุมชนใช้เป็นพื้นที่สำหรับนั่งคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือกระทั่งลานอเนกประสงค์ที่สามารถใช้สร้างกิจกรรม ได้อย่างหลากหลาย เช่น เล่นกีฬา จัดงานรื่นเริง ตลาดนัด ฯลฯ กิจกรรมที่เกิดขึ้นนั้นจะขึ้นอยู่กับเวลา และโอกาส ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ และพื้นที่ที่กล่าวมานั้นจะมีจุดที่เหมือนกันอยู่ก็คือ พื้นที่นั้น ๆ จะถูกใช้ป็นศูนย์รวมการใช้งานโดยผู้ใช้ที่หลากหลาย และเกิดปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้ใช้ในแต่ละกิจกรรม จากที่ลักษณะของพื้นที่ศูนย์รวมของชุมชนที่กล่าวมาข้างต้น ถ้ามองลึกลงไปถึงกายภาพของพื้นที่นั้น จะเห็นได้ว่านอกจากพื้นที่ใช้สอยที่ตอบสนองความต้องการแล้ว ยังมีพื้นที่หรือความสัมพันธ์บางอย่างภายในที่มองไม่เห็นอีก เช่น พื้นที่ส่วนที่เป็นส่วนตัว พื้นที่ส่วนรวม วิธีการเข้าถึง การเลือกใช้งานแต่ละพื้นที่หรือความต่อเนื่องและความสัมพันธ์ของพื้นที่ต่าง ๆ ตามความต้องการของผู้ใช้แต่ละคนที่แตกต่างกัน

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงการออกแบบและสร้างระบบความสัมพันธ์ในศูนย์การค้าแบบเปิด ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน เห็นได้จากการผุดขึ้นมาเป็นจำนวนมากของศูนย์การค้าทั้งหลายเหล่านี้ตามแหล่งชุมชน ซึ่งในแต่ละที่นั้นจะมีลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ทางสถาปัตยกรรมที่คล้ายคลึงกัน พื้นที่ใช้สอยหลักเหมือนกัน จะต่างกันตรงที่ลักษณะภายนอกที่สร้างมาเพื่อเป็นจุดดึงดูดให้กับลูกค้าในแต่ละที่จะแตกต่างกัน จึงเกิดเป็นสมมติฐานตั้งต้นขึ้นว่า ทำไมศูนย์การค้าแบบเปิดที่เกิดขึ้นนี้ถึงมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ผู้ศึกษาสามารถออกแบบศูนย์การค้าแบบเปิดโล่งให้มีลักษณะแตกต่างจากเดิมได้หรือไม่ ถ้าจะปรับเปลี่ยนควรปรับเปลี่ยนเป็นอย่างไร เพื่อให้พื้นที่ศูนย์รวมนี้ตอบสนองความต้องการของผู้ใช้งานในชุมชนได้อย่างตรงความต้องการมากยิ่งขึ้น

รูปที่ 1 ลักษณะของศูนย์การค้าแบบเปิดในปัจจุบัน

2. เนื้อความหลัก

2.1 ประเด็นในการศึกษาเชิงออกแบบ

พื้นที่ภายในศูนย์การค้าแบบเปิดประกอบด้วยหลากหลายพื้นที่ใช้งาน ซึ่งในแต่ละพื้นที่ย่อมมีความต้องการที่แตกต่างกัน ทั้งในมิติของพื้นที่ทางสถาปัตยกรรม เช่น พื้นที่ขายต้องมีความเป็นสาธารณะมาก เนื่องจากลูกค้าต้องเข้ามาใช้ พื้นที่

ส่วนตัวจึงกลายเป็นพื้นที่พักผ่อนของพนักงาน พื้นที่เก็บของและส่วนซ่อมบำรุงเป็นพื้นที่เฉพาะของโครงการไม่อนุญาตให้คนภายนอกเข้า แต่ถ้าเป็นในมุมมองของผู้ใช้งาน พื้นที่ร้านค้าอาจมีความเป็นส่วนตัวมากกว่าพื้นที่ส่วนกลางในโครงการก็เป็นได้ เนื่องจากการใช้งานในพื้นที่แต่ละร้าน ลูกค้าจะไม่ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับบริบทภายนอก จะสนใจเพียงแต่สินค้าที่อยู่ภายในร้านเท่านั้น

FUNCTION	PRIVATE	PUBLIC	USER
	PUBLIC	PRIVATE	

รูปที่ 2 ความเป็นส่วนตัวของพื้นที่ระหว่างการใช้งานและผู้ใช้งานในพื้นที่

ในการศึกษาจะนำประเด็นนี้มาใช้ทั้งสองมุมมอง คือ ในมิติของผู้ใช้งานและมิติของผู้ใช้สอยทั่วไป ซึ่งในมิติของผู้ใช้งานนั้นพื้นที่ที่มีความเป็นส่วนตัวสูง คือ พื้นที่ที่สามารถเลือกเข้าไปใช้งานได้ด้วยตนเอง ส่วนพื้นที่ที่มีความเป็นส่วนตัวน้อย คือ พื้นที่ส่วนกลางที่ต้องใช้ร่วมกับผู้อื่น จึงเกิดเป็นประเด็นต่อมาในการใช้งานพื้นที่ คือ การเข้าถึงแต่ละพื้นที่ของผู้ใช้ ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็นพื้นที่ใช้สอยที่เข้าถึงไม่ได้ตั้งใจ ซึ่งอาจเป็นพื้นที่ที่ถูกออกแบบให้ต้องผ่านก่อนไปต่อยังพื้นที่อื่น มีความเป็นสาธารณะสูง และพื้นที่ที่ผู้ใช้งานมีสิทธิ์ในการเลือกเข้าไปใช้งาน เป็นพื้นที่ที่ผู้ใช้งานสามารถเข้าถึงได้อย่างเฉพาะเจาะจงไม่จำเป็นต้องผ่านไปยังพื้นที่อื่นก่อน ซึ่งจะมีลักษณะเป็นพื้นที่ที่มีความเป็นส่วนตัวสูง

FUNCTION	PRIVATE	PUBLIC	USER
	PUBLIC	PRIVATE	
ACCESSIBILITY	PASSED	NON-PASSED	
REQUIREMENT	NON-SPECIFIC	SPECIFIC	

รูปที่ 3 ลักษณะการใช้งานพื้นที่ของผู้ใช้และลักษณะทางกายภาพของพื้นที่

2.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษาเชิงออกแบบ

จากประเด็นที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ผู้ศึกษาสนใจเรื่องการเข้าถึงของผู้ใช้งาน ในเรื่องของพื้นที่ที่เข้าถึงโดยไม่ได้ตั้งใจ และพื้นที่ที่ผู้ใช้มีสิทธิ์เลือกเข้าไปใช้เอง จึงเชื่อมโยงไปถึงประเด็นในเรื่องความต้องการของผู้ใช้ จึงเกิดเป็นวัตถุประสงค์ในการออกแบบขึ้น คือ ต้องการออกแบบให้ผู้ใช้งาน สามารถเลือกการเข้าถึงพื้นที่ต่างๆ ได้ตามต้องการในส่วนของผู้ใช้ที่มีสิทธิ์ในการเลือก แต่ก็ยังอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่จะต้องผ่านพื้นที่ที่เข้าถึงได้โดยไม่ได้ตั้งใจ ซึ่งขึ้นอยู่กับความตั้งใจในการออกแบบ

FUNCTION	PRIVATE	PUBLIC	USER
	PUBLIC	PRIVATE	
ACCESSIBILITY	PASSED	NON-PASSED	
REQUIREMENT	NON-SPECIFIC	SPECIFIC	

รูปที่ 4 ความต้องการของผู้ใช้งานกับพื้นที่

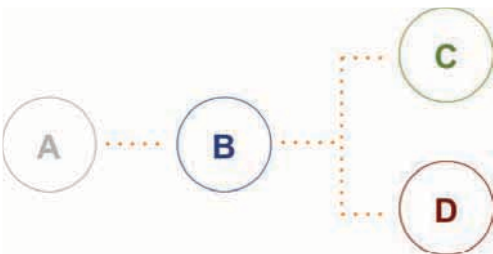
2.3 ลำดับความเป็นส่วนตัวของพื้นที่

พื้นที่ใช้สอยในศูนย์การค้าแบบเปิด ถูกแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ พื้นที่จอดรถ ลานกิจกรรม อเนกประสงค์ ร้านค้าย่อยและร้านค้าขนาดใหญ่ ซึ่งร้านค้าดังกล่าวจะประกอบด้วย ซูเปอร์มาร์เก็ต ร้านอาหาร ธนาคารและศูนย์บริการต่างๆ ศูนย์สุขภาพและคลินิก ผู้ศึกษาได้นำพื้นที่เหล่านั้นมากำหนดความสัมพันธ์ลงในเงื่อนไขแรกที่ได้ตั้งไว้คือ ส่วนที่มีความเป็นสาธารณะคือ พื้นที่จอดรถ และ ลานกิจกรรมอเนกประสงค์ ส่วนพื้นที่ที่มีความเป็นส่วนตัวคือ พื้นที่ร้านค้าย่อยและร้านค้าขนาดใหญ่ โดยพื้นที่ที่ผู้ใช้จะเข้าถึงโดยไม่ได้ตั้งใจจะเป็นพื้นที่ลานกิจกรรมอเนกประสงค์ แล้วจึงจะสามารถเข้าถึงพื้นที่ที่มีสิทธิ์เลือกใช้ได้เอง ได้แก่ ร้านค้าขนาดเล็กและร้านค้าขนาดใหญ่

FUNCTION	PRIVATE	PUBLIC		USER
	PUBLIC	PRIVATE		
	PARKING	COURT	RETAIL	MAXNET
ACCESSIBILITY	PASSED		NON-PASSED	
REQUIREMENT	NON-SPECIFIC		SPECIFIC	

รูปที่ 5 ลำดับการเข้าถึงและความสัมพันธ์ต่างๆ กับพื้นที่ใช้สอย

จากประเด็นในการออกแบบที่กล่าวไว้ในบทก่อนหน้า ผู้ศึกษาต้องการให้พื้นที่ในโครงการแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ พื้นที่ที่ผู้ใช้งานเข้าถึงโดยไม่ตั้งใจ หมายความว่า เป็นพื้นที่ใช้งานที่ถูกระงับไม่ให้เข้าถึงก่อนจะไปถึงพื้นที่อื่นได้ คือ ลานอเนกประสงค์ ดังนั้นพื้นที่ส่วนนี้จะเปรียบได้กับจุดเปลี่ยนถ่ายเพื่อส่งต่อไปยังพื้นที่ใช้สอยส่วนอื่นต่อไป ซึ่งก็คือ พื้นที่ที่ผู้ใช้งาน มีสิทธิเลือกเข้าไปใช้เองได้ ซึ่งก็จะเป็นพื้นที่ในส่วนร้านค้าขนาดเล็กและร้านค้าขนาดใหญ่

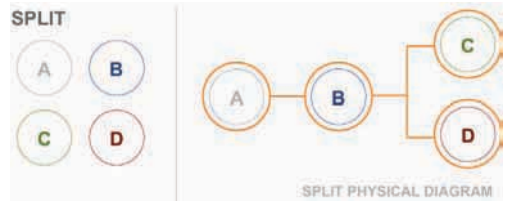

รูปที่ 6 ลำดับและวิธีการเข้าในแต่ละพื้นที่

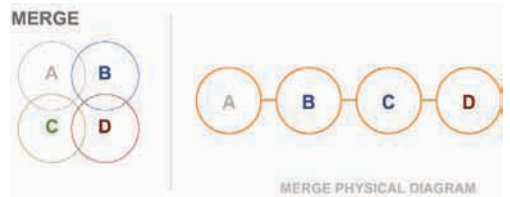
2.4 วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการออกแบบ

หลังจากได้ข้อกำหนดในการออกแบบเชิงพื้นที่ทางสถาปัตยกรรมเป็นค่าคงที่ในการทดลองเบื้องต้นแล้ว ผู้ศึกษาจึงได้กำหนดตัวแปรตามมาสำหรับการทดลอง คือ วิธีการจัดกลุ่มพื้นที่ใช้สอยในการออกแบบ แบ่งออกมาได้เป็น 3 วิธี ได้แก่ การวางผังแบบ แยกพื้นที่ออกจากกันและการรวมกลุ่มเข้าด้วยกัน โดยจะมีทางสัญจรระหว่างพื้นที่

เป็นเครื่องมือในการสร้างความสัมพันธ์ภายในให้ได้ตามวิธีการที่ตั้งไว้ ซึ่งได้แบ่งทางสัญจรออกเป็น 2 แบบ คือ ทางสัญจรแบบเส้นตรงและทางสัญจรแบบวงจร

รูปที่ 7 วิธีการวางผังแบบแยกพื้นที่จากกัน

รูปที่ 8 วิธีการวางผังแบบรวมกลุ่มพื้นที่เข้าด้วยกัน

จากนั้นนำวิธีการและเครื่องมือดังกล่าวไปทดลองออกแบบลงไปพื้นที่ที่ตั้งศูนย์การค้าแบบเปิดที่มีอยู่เดิมในปัจจุบัน 2 แห่ง ที่มีศักยภาพของพื้นที่แตกต่างกัน คือ ลา วิลล่า อารีย์ เป็นโครงการที่ตั้งอยู่ติดถนนพหลโยธิน สามารถเข้าถึงได้จากรถไฟฟ้า รถยนต์ส่วนบุคคล รถบริการสาธารณะ และการเดินเข้าโดยตรง ตั้งอยู่ใจกลางเมือง มีกลุ่มลูกค้าเป็นพนักงานบริษัทและผู้ที่พักอาศัยในละแวกนั้น และตันซุง แอปพเวนิว เป็นโครงการที่ตั้งอยู่ติดถนนประดิษฐ์มนูธรรม ที่ตั้งไม่ได้อยู่ใจกลางเมือง ไม่มีรถไฟฟ้าผ่านด้านหน้า สามารถเข้าถึงได้จากรถยนต์ส่วนตัวและการเดินเข้าโดยตรง กลุ่มลูกค้าส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่พักอาศัยและพนักงานบริษัทในละแวกนั้น ซึ่งจะได้ผลกระทดลองออกมาทั้งหมด 8 กรณี ได้แก่

กรณีที่ 1 ตันซุง แอปพเวนิว: การวางผังแบบรวมกลุ่ม: ทางสัญจรแบบเส้นตรง

กรณีศึกษาที่ 2 ลา วิลล่า อารีเย: การวางผังแบบรวม
 กลุ่ม: ทางสัญจรแบบเส้นตรง

กรณีศึกษาที่ 3 ต้นซุง แอฟเวนิว: การวางผังแบบรวม
 กลุ่ม: ทางสัญจรแบบวงจร

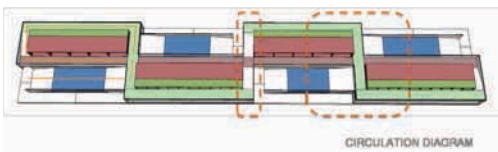
กรณีศึกษาที่ 4 ลา วิลล่า อารีเย: การวางผังแบบรวม
 กลุ่ม: ทางสัญจรแบบวงจร

กรณีศึกษาที่ 5 ต้นซุง แอฟเวนิว: การวางผังแบบแยก
 พื้นที่: ทางสัญจรแบบเส้นตรง

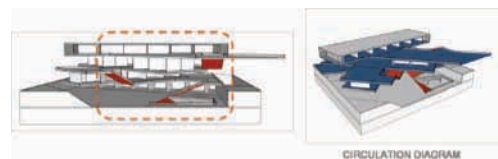
กรณีศึกษาที่ 6 ลา วิลล่า อารีเย: การวางผังแบบแยก
 พื้นที่: ทางสัญจรแบบเส้นตรง

กรณีศึกษาที่ 7 ต้นซุง แอฟเวนิว: การวางผังแบบแยก
 พื้นที่: ทางสัญจรแบบวงจร

กรณีศึกษาที่ 8 ลา วิลล่า อารีเย: การวางผังแบบแยก
 พื้นที่: ทางสัญจรแบบวงจร

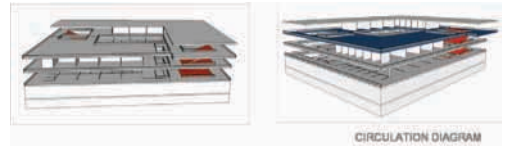
รูปที่ 9 กรณีศึกษาที่ 1 ต้นซุง แอฟเวนิว: การวางผังแบบรวม
 กลุ่ม: ทางสัญจรแบบเส้นตรง

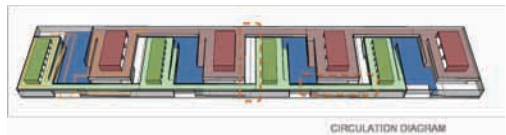
รูปที่ 10 กรณีศึกษาที่ 2 ลา วิลล่า อารีเย: การวางผังแบบรวม
 กลุ่ม: ทางสัญจรแบบเส้นตรง

รูปที่ 11 กรณีศึกษาที่ 3 ต้นซุง แอฟเวนิว: การวางผังแบบรวม
 กลุ่ม: ทางสัญจรแบบวงจร

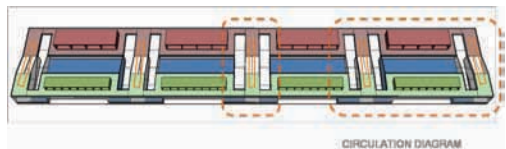
รูปที่ 12 กรณีศึกษาที่ 4 ลา วิลล่า อารีเย: การวางผังแบบรวม
 กลุ่ม: ทางสัญจรแบบวงจร

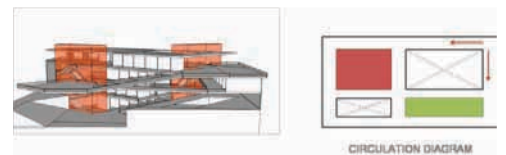
รูปที่ 13 กรณีศึกษาที่ 5 ต้นซุง แอฟเวนิว: การวางผังแบบแยก
 พื้นที่: ทางสัญจรแบบเส้นตรง

รูปที่ 14 กรณีศึกษาที่ 6 ต้นซุง ลา วิลล่า อารีเย: การวางผังแบบแยกพื้นที่: ทางสัญจรแบบเส้นตรง

รูปที่ 15 กรณีศึกษาที่ 5 ต้นซุง แอฟเวนิว: การวางผังแบบแยก
 พื้นที่: ทางสัญจรแบบวงจร

รูปที่ 16 กรณีศึกษาที่ 6 ต้นซุง ลา วิลล่า อารีเย: การวางผังแบบแยกพื้นที่: ทางสัญจรแบบวงจร

2.5 บทสรุป

จากการกำหนดประเด็นในการออกแบบโดยการจัดหมวดหมู่พื้นที่ใช้สอยภายในศูนย์การค้าแบบเปิดและให้ความสำคัญกับนัยของทางสัญจรภายในของผู้ใช้งาน การเข้าถึงในแต่ละพื้นที่ใช้สอย ทั้งที่เข้าถึงพื้นที่ได้โดยไม่ได้ตั้งใจและการมีสิทธิ์เลือกที่จะเข้าไปใช้งานในพื้นที่นั้น ๆ สร้างระดับความเป็นส่วนตัวของพื้นที่แบบใหม่ขึ้น แล้วนำมาทดลองในเงื่อนไขที่สร้างขึ้นโดยใช้วิธีการวางผังและเครื่องมือทางสถาปัตยกรรมเป็นตัวช่วยในการออกแบบ ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ คือ การเปลี่ยนหรือสร้างโครงร่างภายนอกของศูนย์การค้าแบบเปิดขึ้นใหม่ เพื่อให้มีการเกิดขึ้นใหม่ของพื้นที่ว่างทางสถาปัตยกรรม ระบบความสัมพันธ์ภายใน และการใช้งานในพื้นที่ต่าง ๆ ขึ้น ผลลัพธ์ที่ได้ออกมาจากการทดลอง ในบางกรณีก็จะมีทั้งพื้นที่ที่ไม่ได้แตกต่างจากเดิม บางกรณีก็จะเกิดการใช้งานพื้นที่แบบใหม่เอื้อให้สะดวกกับผู้ใช้งานมากขึ้น บางกรณีเกิดเป็นพื้นที่ว่างใหม่นอกเหนือจากพื้นที่ใช้สอยเดิมซึ่งเป็นผลพลอยได้จากการทดลอง และในบางกรณีเกิดเป็นโครงร่างภายนอกใหม่ซึ่งสามารถนำไปพัฒนาหรือเพิ่มเติมปัจจัยภายนอกต่าง ๆ เพื่อให้การออกแบบศูนย์การค้าแบบเปิดเหล่านี้ตอบสนองและตรงกับความต้องของผู้ใช้งานมากยิ่งขึ้น

รายการอ้างอิง

- วิมลสิทธิ์ ทรายางกูร. (2549). *พฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อม* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ตันข้าว ปาณินท์. (2553). *คนและความคิดทางสถาปัตยกรรม*. กรุงเทพฯ: สมมติ.
- เลอสม สถาปิตานนท์. (2555). *มิติสถาปัตยกรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ลายเส้น.
- อรศิริ ปาณินท์. (2538). *ลักษณะการแบ่งประเภทที่ว่างทางสถาปัตยกรรมซึ่งเกี่ยวเนื่องกับการใช้สอย*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- Tonnies, F. (2001). *Community and civil society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Duffy, K. (2003). *Community psychology*. Boston: Allyn and Bacon Publishing.
- Dalton, J. H. (2001). *Community psychology: linking individuals and communities*. Belmont: Thomson Wadsworth.

แนวทางการออกแบบศูนย์ฟื้นฟูผู้ป่วยโรคมะเร็งด้วยวิธีการบำบัด แพทย์ทางเลือกแบบคอมพลีเมนทารี

Design Guidelines for Rehabilitation Center for Cancer Patients in Complementary Therapy

อภิญา บุญวาส

Apinya Boonvas

คณะสถาปัตยกรรมและการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

E-mail: fiwa_valento@hotmail.com

บทคัดย่อ

จากสถานการณ์ในปัจจุบันที่ผู้ป่วยโรคมะเร็งกำลังเพิ่มมากขึ้น องค์การอนามัยโลกได้ประมาณเอาไว้ว่าในปี พ.ศ. 2573 จะมีผู้ป่วยตายด้วยโรคมะเร็งเพิ่มขึ้นเป็นจำนวน 11.4 ล้านคน งานวิจัยนี้จึงให้ความสำคัญกับผู้ป่วยโรคมะเร็งระยะที่สองถึงสาม ที่อยู่ในระหว่างการรักษาโดยแพทย์แผนปัจจุบัน และมีอาการผลข้างเคียงจากการรักษาที่ส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตประจำวัน งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะกายภาพ การจัดพื้นที่ของกิจกรรมบำบัดแบบคอมพลีเมนทารี ด้วยแนวคิดในการออกแบบสภาพแวดล้อมเพื่อการฟื้นฟู ที่นำไปใช้เสริมร่วมกับการรักษาทางแพทย์แผนปัจจุบัน และเสนอแนวทางการออกแบบศูนย์ฟื้นฟูผู้ป่วยโรคมะเร็ง โดยใช้การวิเคราะห์กรณีศึกษา การเก็บข้อมูลด้วยการสืบค้น การลงพื้นที่ และการสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะของศูนย์ฟื้นฟูผู้ป่วยโรคมะเร็ง ควรมีลักษณะเป็นศูนย์รวมกิจกรรมที่ใช้ในการบำบัดโดยมีลักษณะการใช้บรรยากาศแบบบ้าน ร่วมกับธรรมชาติในการออกแบบ

Abstract

World Health Organization forecast that the incidence of dying patients with cancer will increase up to 11.4 million by 2030, therefore this research focused on the cancer patients in the second to third stage who received the conventional treatments and had the side effects affecting their daily life. The objectives of this research are to study physical characteristics of space design for complementary therapy with healing environment concepts for rehabilitation that support the conventional treatments and to propose the design guidelines of the rehabilitation center for cancer patients. This study mainly used case studies. The instruments were documentary research, survey and questionnaire. The research results showed that the physical characteristics of the rehabilitation center for cancer patients should be a hub of activities for complementary therapy with creating home atmosphere and connection to nature.

คำสำคัญ (Keywords): ศูนย์ฟื้นฟูผู้ป่วยโรคมะเร็ง (Rehabilitation Center for Cancer Patients), การบำบัดแพทย์ทางเลือกแบบคอมพลีเมนทารี (Complementary Therapy), สภาพแวดล้อมเพื่อการฟื้นฟู (Healing Environment)

1. บทนำ

การศึกษาเบื้องต้น พบว่าระยะโรคมะเร็งคือ ตัวบ่งชี้ความรุนแรงของโรค ซึ่งแพทย์จะมีแนวทางการรักษาในแต่ละระยะของโรคแตกต่างกัน จากสถิติจำนวนผู้ป่วยโรคมะเร็งระยะลุกลามหรือระยะ 2-3 เป็นกลุ่มผู้ป่วยโรคมะเร็งที่มีจำนวนมากที่สุด และเป็นกลุ่มผู้ป่วยที่อยู่ในช่วงระหว่างการรักษาโดยแพทย์แผนปัจจุบัน โดยมีอาการผลข้างเคียงจากการรักษา ที่ส่งผลกระทบต่ออาการดำรงชีวิตประจำวัน การวิจัยนี้จึงกำหนดขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้ป่วยโรคมะเร็งระยะที่ 2-3 ที่ได้รับผลกระทบจากสภาวะอาการเจ็บปวดจากโรค และผลข้างเคียงที่ได้รับจากการรักษาโดยแพทย์แผนปัจจุบัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจ ที่จะทำการศึกษาการออกแบบศูนย์ฟื้นฟูผู้ป่วยโรคมะเร็งด้วยวิธีการบำบัดแพทย์ทางเลือกแบบคอมพลีเมนทารี เพื่อฟื้นฟูผู้ป่วยโรคมะเร็งที่มีอาการจากผลข้างเคียงระหว่างการรักษา ซึ่งลักษณะของการบำบัดแพทย์ทางเลือกแบบคอมพลีเมนทารีมีรูปแบบของกิจกรรมที่ใช้ในการฟื้นฟูร่างกายและจิตใจ ส่งผลให้ในปัจจุบัน มีการใช้กิจกรรมบำบัดแพทย์ทางเลือกแบบคอมพลีเมนทารี ในศูนย์ฟื้นฟูผู้ป่วยโรคมะเร็ง ที่สามารถพบได้หลากหลายทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยการออกแบบศูนย์ฟื้นฟูผู้ป่วยโรคมะเร็งดังกล่าว มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะการจัดพื้นที่ให้เป็นศูนย์รวมกิจกรรมบำบัดทางเลือกแบบคอมพลีเมนทารี เพื่อให้ผู้ป่วยสามารถเลือกการบำบัดที่มีความเหมาะสมกับอาการผลข้างเคียงของตนเองได้ดีที่สุด เพื่อศึกษาลักษณะกายภาพของพื้นที่

กิจกรรมบำบัดที่ส่งผลต่อการฟื้นฟูอาการผลข้างเคียงจากโรคมะเร็งและการรักษาด้วยการแพทย์แผนปัจจุบัน และเพื่อเสนอแนวทางการออกแบบศูนย์ฟื้นฟูผู้ป่วยโรคมะเร็งที่มีลักษณะกิจกรรมบำบัดแพทย์ทางเลือกแบบคอมพลีเมนทารี ที่ช่วยในการฟื้นฟูผู้ป่วยโรคมะเร็ง มีขอบเขตการออกแบบ คือ การออกแบบพื้นที่กิจกรรมบำบัดด้วยแพทย์ทางเลือกแบบคอมพลีเมนทารี ในระดับแผนผัง (schematic) ภายใต้หลักแนวคิดเรื่องการออกแบบสภาพแวดล้อมเพื่อการฟื้นฟูผู้ป่วยโรคมะเร็งทางร่างกายและจิตใจ ที่จะช่วยในการปรับตัวการใช้ชีวิต เข้าใจสภาวะที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เพื่อช่วยให้ผู้ป่วยสามารถดำรงชีวิตประจำวันได้ดีมากขึ้น

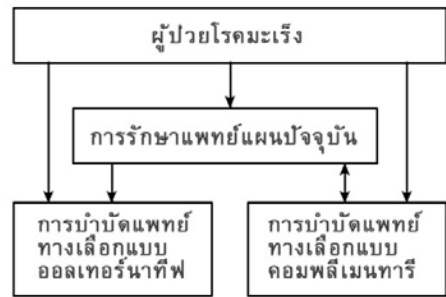
2. ผลข้างเคียงจากโรคมะเร็งและการรักษาด้วยการแพทย์แผนปัจจุบัน

งานวิจัยนี้มีขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้ป่วยโรคมะเร็งระยะลุกลามหรือระยะ 2-3 ที่มีผลกระทบจากสภาวะอาการเจ็บปวดจากโรคมะเร็งทั้งทางร่างกายและจิตใจ โดยผลข้างเคียงที่ได้รับจากการรักษาโดยแพทย์แผนปัจจุบัน ได้แก่ การผ่าตัด การฉายรังสี และการให้ยาเคมีบำบัด ซึ่งอาการผลข้างเคียงดังกล่าว ส่งผลกระทบต่ออาการดำรงชีวิตประจำวัน (สาโรจน์ วิกิจ, 2553; ชมรมฟื้นฟูสุขภาพผู้ป่วยโรคมะเร็งแห่งประเทศไทย, 2555; และสถาบันมะเร็งแห่งชาติ, 2556; ศูนย์วิจัยและบำบัดโรคมะเร็งสถาบันวิจัยจุฬาภรณ์, 2556; คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2556) จากการศึกษาวิเคราะห์อาการผลข้างเคียง

ที่เกิดขึ้นจากโรคมะเร็งและการรักษาทางแพทย์แผนปัจจุบัน ผู้วิจัยได้ทำการสรุปอาการผลข้างเคียงที่อาจเกิดขึ้นระหว่างการรักษา เมื่อวิเคราะห์อาการ พบว่าลักษณะ 8 อาการ ได้แก่ อาการปวด คลื่นไส้ อาเจียน อาการเวียนศีรษะ อาการเกี่ยวกับระบบขับถ่าย อ่อนเพลีย ผม่วง ปัญหาเกี่ยวกับระบบทางเดินปัสสาวะ และอาการกลัว เป็นกลุ่มอาการที่มีความเสี่ยงที่จะพบมากที่สุดในกลุ่มผู้ป่วยโรคมะเร็งระยะที่ 2-3

3. แพทย์ทางเลือก

การจำแนกการแพทย์ทางเลือกนั้น จำแนกได้หลายแบบ วิธีแรกจำแนกตามการนำไปใช้มี 2 ประเภท ได้แก่ การบำบัดแพทย์ทางเลือกแบบอัลเทอร์เนทีฟ (Alternative Therapy) คือ การแพทย์ทางเลือกที่สามารถนำไปใช้แทนการแพทย์แผนปัจจุบันได้ และการบำบัดแพทย์ทางเลือกแบบคอมพลีเมนทารี (Complementary Therapy) คือ การแพทย์ทางเลือกที่นำไปใช้เสริมหรือใช้ร่วมกับการแพทย์แผนปัจจุบัน (ดาวน้อย สุทธินิภาพันธ์, 2552; พวงทอง ไกรพิบูลย์, 2552; สำนักแพทย์ทางเลือก, 2556; เทวัญ ธานีรัตน์, 2556) งานวิจัยนี้ใช้การบำบัดแพทย์ทางเลือกแบบคอมพลีเมนทารี ที่เป็นการรักษาเสริม เพื่อการฟื้นฟู สามารถใช้ควบคู่กับการรักษาด้วยแพทย์แผนปัจจุบันได้ รูปแบบประเภทการใช้การบำบัดแพทย์ทางเลือกแบบคอมพลีเมนทารี ได้แก่ การนวด การกดจุด การใช้สมุนไพร การฝังเข็ม รวมไปถึง การให้คำปรึกษาและการใช้กลุ่มสนับสนุน (พวงทอง ไกรพิบูลย์, 2553; Cancer Research UK, 2012)

รูปที่ 1 ตัวอย่างการเลือกใช้การบำบัดด้วยแพทย์ทางเลือก

4. สถานการณ์การบำบัดแพทย์ทางเลือกแบบคอมพลีเมนทารีกับโรคมะเร็ง

จากการสำรวจเบื้องต้น 8 กรณี ได้แก่ ศูนย์เอกชน 4 แห่ง คือ ชิวจิตโฮม อโรคยาศาล (วัดคำประมง) คลินิกหัวเฉียวไทยจีน และศูนย์ธรรมชาตบัลวี และโรงพยาบาลแบ่งเป็นโรงพยาบาลรัฐจำนวน 1 แห่ง ได้แก่ โรงพยาบาลการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ผสมผสาน และเอกชน จำนวน 4 แห่ง ได้แก่ โรงพยาบาลกรุงเทพ โรงพยาบาลบำรุงราษฎร์ และโรงพยาบาลสมิติเวช พบว่ามีการเลือกใช้กิจกรรมบำบัดแบบคอมพลีเมนทารีทั้งหมด 14 กิจกรรม โดยงานวิจัยนี้ได้ทำการเลือกจากการสำรวจเบื้องต้น 8 กรณี หาลักษณะกิจกรรมบำบัดที่มีการใช้มากกว่า 3 แห่งขึ้นไปพบว่า มีจำนวนทั้งหมด 7 กิจกรรม เพื่อใช้ในการฟื้นฟูผู้ป่วยโรคมะเร็งระยะที่ 2-3 ได้แก่ การฝังเข็ม การนวดกดจุด การออกกำลัง การใช้สมาธิบำบัด การใช้สมุนไพร การบำบัดสุขภาพจิต และการใช้กลุ่มบำบัด สาเหตุที่มีการเลือกใช้กิจกรรมบำบัดแบบคอมพลีเมนทารี ที่มีความหลากหลาย เนื่องจากผู้ป่วยโรคมะเร็ง พบอาการผลข้างเคียงที่หลากหลาย และการมีกิจกรรมบำบัดที่หลากหลายผู้ป่วยจะสามารถเลือกการบำบัดที่มีความเหมาะสมกับตนเองได้ดีที่สุด

5. แนวคิดในการออกแบบสภาพแวดล้อมเพื่อการฟื้นฟู (Healing environment)

แนวคิดในการออกแบบสภาพแวดล้อมเพื่อการฟื้นฟู หมายถึง แนวคิดในการออกแบบสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการฟื้นฟูร่างกายและจิตใจของผู้ป่วย ผลจากการค้นคว้าพบว่า สภาพแวดล้อมที่ถูกออกแบบอย่างเหมาะสม สามารถฟื้นฟูและบรรเทาอาการผลข้างเคียงที่เกิดขึ้น (Wilson, 1984; Ulrich, 1991; Hartig, 2003; Annerstedt and Wahrborg, 2011; Susan Erickson, 2012)

5.1 ทฤษฎีของการฟื้นฟู (Restorative Design)

ทฤษฎีของการฟื้นฟู (Ulrich, 1999) เป็นพื้นฐานที่ใช้ในการออกแบบ จากทฤษฎีดังกล่าวได้เสนอในเรื่องของการออกแบบพื้นที่โครงการที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูสุขภาพ ซึ่งพบว่า ทฤษฎีดังกล่าวสามารถช่วยในการฟื้นฟูทางร่างกายและจิตใจของผู้ป่วยโรคมะเร็งโดยมีหลักสำคัญ 4 ประการดังนี้

5.1.1 การสนับสนุนทางสังคม (Social support)

การสนับสนุนทางสังคม เป็นองค์ประกอบสำคัญ หมายถึง การรับรู้ การสนับสนุนทางอารมณ์ หรือการดูแลให้ความช่วยเหลือที่ได้รับจากผู้อื่น (Brannon & Feist, 1997) มิงานวิจัยที่พบว่า กลุ่มผู้ป่วยที่มีการสนับสนุนทางสังคม จะมีความเครียดที่น้อยลง และมีภาวะสุขภาพที่ดีมากกว่า (ธิตยา สิริสิงห, 2552; สาโรจน์ วิกิจ, 2553; Cohen & Syme, 1985; Shumaker & Czajkowski, 1994)

รูปที่ 2 ตัวอย่างการใช้สภาพแวดล้อมทางสังคมและจิตใจ

5.1.2 การคุมสถานการณ์ (Sense of control)

การคุมสถานการณ์ หมายถึง การที่ผู้ป่วยสามารถรับรู้และเข้าใจ ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 ที่ ช่วยในการเพิ่มความมั่นใจให้ผู้ป่วย ตัดสินใจเลือกวิธีในการรับมือกับความตึงเครียดของการรักษา การที่ผู้ป่วยสามารถคุมสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นได้ดี จะส่งผลให้มีการเข้าใจและรับมือกับโรคได้ดีมากขึ้น (Gatchel, 1989)

5.1.3 การออกกำลังกายและการเคลื่อนไหว (Physical movement and exercise)

การออกกำลังกายและการเคลื่อนไหว มีส่วนในการช่วยเหลือผู้ป่วย เช่น การบรรเทาภาวะซึมเศร้าทางจิตใจ หรือการเปลี่ยนแปลงทางจิตวิทยาในเชิงบวกของผู้ป่วย (McNeil, 1991)

5.1.4 การเข้าถึงธรรมชาติและ การเบี่ยงเบนความสนใจ (Access to nature and other positive distractions)

ธรรมชาติถูกนำมาใช้ เพื่อการเบี่ยงเบนความสนใจของผู้ป่วย ต่อภาวะเจ็บปวดที่เกิดขึ้น เนื่องจากการใช้ธรรมชาติ ช่วยให้ผู้ป่วยมีความรู้สึกสบายใจ อดได้จากความเครียดที่ลดลง

รูปที่ 3 ตัวอย่างการใช้ธรรมชาติ

จากทฤษฎีของการฟื้นฟู (Ulrich, 1999) พบว่า หลักสำคัญ 4 หัวข้อ มีลักษณะของการทำงานร่วมกันเพื่อให้เกิดการฟื้นฟูของผู้ป่วย จะเห็นว่าเมื่อมีความเครียดลดลงแล้ว จะนำไปสู่การฟื้นฟูสุขภาพที่ดีขึ้นของผู้ป่วย

5.2 ลักษณะกายภาพของทฤษฎีของการฟื้นฟู

5.2.1 การสนับสนุนทางสังคม

การสนับสนุนทางสังคม จะต้องมีการออกแบบพื้นที่ให้เกิดการส่งเสริม การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม โดยการออกแบบพื้นที่ให้เหมาะสำหรับกลุ่มที่มีขนาดเล็ก เนื่องจากถ้าพื้นที่มีขนาดใหญ่เกินไปจะเกิดช่องว่างของการอยู่เพียงลำพัง และให้ความสำคัญกับการสนับสนุนในรูปแบบของครอบครัว

5.2.2 การคุมสถานการณ์

การคุมสถานการณ์ จะต้องมีการออกแบบพื้นที่ให้ ผู้ที่ใช้งานในพื้นที่สามารถเข้าถึงได้สะดวก ผู้ใช้งานสามารถเลือกได้ เช่น ผู้ใช้งานในพื้นที่สามารถมองเห็น เส้นทางและกิจกรรมที่เกิดขึ้นโดยรอบหรือ การเลือกตำแหน่งที่นั่ง

5.2.3 การออกกำลังกายและการเคลื่อนไหว

การออกกำลังกายและการเคลื่อนไหว จะต้องมีการออกแบบพื้นที่ให้ พื้นที่ในโครงการมีลักษณะน่าดึงดูดต่อการเคลื่อนไหว เช่น ทางเดินที่มีหน้าตาต่างที่สามารถมองเห็นสวน อาจมีแรงดึงดูดให้เดิน นานกว่า ทางเดิน ที่ไม่มีมุมมองจากภายนอก

5.2.4 การเข้าถึงธรรมชาติและการเบี่ยงเบน

ความสนใจ

การเข้าถึงธรรมชาติและการเบี่ยงเบนความสนใจ จะต้องมีการออกแบบโดยให้ความสำคัญกับการใช้แสงธรรมชาติ เนื่องจากแสงแดดสามารถมีอิทธิพลต่อการฟื้นฟู ในการศึกษา 25 % ของคนที่ให้สัมภาษณ์ ในสวนที่มีแสงธรรมชาติ พบว่า แสงแดดมีส่วนช่วยให้ อารมณ์ดีขึ้นและ ส่งเสริมให้เกิดการฟื้นฟู (Cooper Marcus & Barnes, 1999)

การใช้ธรรมชาติเพื่อช่วยในการฟื้นฟู พบว่า มีการใช้ในรูปแบบของ แสงธรรมชาติ สีของธรรมชาติ จากต้นไม้ ดอกไม้ และเสียงจากธรรมชาติ เนื่องจากธรรมชาติมีแนวโน้มในการลดความเครียดได้ (Ulrich, 1999; โกลด์ จิ้งเสถียรทรัพย์, 2553)

รูปที่ 4 ลักษณะกายภาพของทฤษฎีของการฟื้นฟู

6. กรณีศึกษา

งานวิจัยนี้ใช้การวิเคราะห์กรณีศึกษาเป็นสำคัญ โดยวิเคราะห์กรณีศึกษา โครงการศูนย์ฟื้นฟูผู้ป่วยโรคมะเร็ง ด้วยวิธีการบำบัดแพทย์ทางเลือกแบบคอมพลีเมนทารีจำนวน 5 กรณี ได้แก่ กรณีศึกษาในประเทศไทย 2 กรณี ได้แก่ ชิวจิตโฮมและโรงพยาบาลการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ผสมผสาน และกรณีศึกษาต่างประเทศ 3 กรณี ได้แก่ ศูนย์ให้คำปรึกษาโรคมะเร็งลิฟสะลิน ศูนย์สุขภาพสำหรับผู้ป่วยโรคมะเร็งโคเปนเฮเกน และแม็กก็เซนเตอร์ สาขา ลอนดอน

รูปที่ 5 ชิวจิตโฮม

รูปที่ 6 โรงพยาบาลการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ผสมผสาน

รูปที่ 7 ศูนย์ให้คำปรึกษาโรคมะเร็งลิฟสะลิน

รูปที่ 8 ศูนย์สุขภาพสำหรับผู้ป่วยโรคมะเร็งโคเปนเฮเกน

รูปที่ 9 แม็กก็เซนเตอร์ สาขา ลอนดอน

มีเกณฑ์ในการเลือกกรณีศึกษา 3 เกณฑ์ ได้แก่

- 1) โครงการที่ให้ความสำคัญ กับกลุ่มเป้าหมายผู้ป่วยโรคมะเร็งระยะที่ 2-3
- 2) ศูนย์ฟื้นฟูผู้ป่วยโรคมะเร็ง ที่ใช้กิจกรรมบำบัดแบบคอมพลีเมนทารี
- 3) โครงการที่มีกิจกรรมบำบัดแบบคอมพลีเมนทารีในโครงการ มากกว่า 3 กิจกรรม หรือได้รับรางวัลจากการประกวดออกแบบศูนย์ฟื้นฟูผู้ป่วยโรคมะเร็ง

6.1 วิเคราะห์แนวคิดในการออกแบบกรณีศึกษา

งานวิจัยชิ้นนี้ได้เลือกใช้กิจกรรมบำบัดแบบคอมพลีเมนทารี จำนวน 7 กิจกรรมบำบัด ได้แก่ การฝังเข็ม การนวดกดจุด การออกกำลังกาย สมาริบำบัด สมุนไพร การบำบัดสุขภาพจิต และกลุ่มบำบัด กิจกรรมบำบัดทั้ง 7 กิจกรรม มีลักษณะการฟื้นฟูที่ตอบสนองต่อผู้ป่วยโรคมะเร็งระยะที่ 2-3 ที่พบกลุ่มอาการผลข้างเคียง 8 อาการ โดยแบ่งการวิเคราะห์แนวคิดในการออกแบบกรณีศึกษาออกเป็น 4 หัวข้อ ได้แก่

6.1.1 การวิเคราะห์ลักษณะที่ตั้ง การเข้าถึง

จากการวิเคราะห์กรณีศึกษา 5 กรณีพบว่า กรณีศึกษาทุกกรณี ให้ความสำคัญกับ ที่ตั้ง โครงการจะต้องอยู่ใกล้ หรือเดินทางไปโรงพยาบาลได้สะดวก รวมถึงลักษณะการเข้าถึง ภายในโครงการจะมีลักษณะของการออกแบบที่ ให้ผู้ป่วยสามารถมองเห็นและเข้าถึงแต่ละพื้นที่ได้ โดยสะดวก

6.1.2 การวิเคราะห์รูปทรงของอาคาร

จากการวิเคราะห์กรณีศึกษา 5 กรณีพบว่า มีแนวคิดในการออกแบบในเรื่องของ การสร้าง บรรยากาศให้เหมือนบ้าน โดยมีกรออกแบบ พื้นที่กิจกรรมบำบัด ให้มีลักษณะที่อบอุ่น เป็นกันเอง โดยในทุกกิจกรรมบำบัดที่ผู้ป่วยโรคมะเร็ง ได้ใช้บริการ จะมีบรรยากาศเปรียบเสมือนอยู่ใน บ้านของตนเอง

6.1.3 การวิเคราะห์การแบ่งใช้พื้นที่

การแบ่งพื้นที่ สามารถแบ่งการใช้พื้นที่ได้ เป็น 2 ส่วน คือ พื้นที่กิจกรรมบำบัด ได้แก่ พื้นที่ กิจกรรมบำบัดแบบคอมลิเมนทารี ที่ได้กำหนดไว้ ตามขอบเขต และพื้นที่สนับสนุน ได้แก่ พื้นที่ส่วน บริหาร พื้นที่ห้องน้ำ และพื้นที่สีเขียว โดยการแบ่ง พื้นที่ที่จะต้องแบ่งให้มีความชัดเจน อาจแบ่งผังหรือ การแบ่งโดยการใช้ลำดับชั้นของอาคาร และพบว่า มีการใช้พื้นที่สีเขียวในการเชื่อมกิจกรรมบำบัด ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

6.1.4 การวิเคราะห์ลักษณะพื้นที่กิจกรรมบำบัด

รูปแบบกิจกรรมบำบัดสามารถแบ่งเป็น กิจกรรมแบบกลุ่มและกิจกรรมแบบส่วนตัว พบว่า โครงการกรณีศึกษา 5 กรณี ให้ความสำคัญกับการ ใช้กิจกรรมแบบกลุ่ม ที่มีรูปแบบของกิจกรรม กลุ่มที่หลากหลายรูปแบบ ได้แก่ การออกแบบ

พื้นที่กลุ่มสำหรับ การทำกิจกรรม (workshop) หรือการออกแบบพื้นที่กลุ่มให้เป็นพื้นที่กิจกรรม สำหรับทำครัว เพื่อให้ผู้ป่วยและญาติ สามารถมี ปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน

ลักษณะกิจกรรมบำบัด ในแนวความคิด ของการออกแบบบรรยากาศสภาพแวดล้อมของ โครงการที่มีลักษณะแบบครอบครัวและการเข้าถึง ธรรมชาติและการเบี่ยงเบนความสนใจจากอาการ เจ็บปวดที่เกิดขึ้น โดยลักษณะกิจกรรมบำบัดการ ใช้กลุ่มบำบัด จะต้องเป็นกิจกรรมที่ครอบครัว สามารถที่จะมีส่วนร่วมได้ เช่น การทำอาหาร หรือ ในส่วนของกิจกรรมบำบัดการเข้ายาสมนุไพร ลักษณะกายภาพที่เกิดขึ้น สามารถเกิดเป็นห้อง นวดหรือห้องอบสมุนไพรได้ ลักษณะกายภาพที่ ช่วยในการฟื้นฟู พบว่า การเลือกใช้สีโทนร้อน และการใช้ธรรมชาติ เช่น การใช้สวน จะช่วยให้ผู้ ป่วยเกิดความรู้สึกอบอุ่น

6.2 วิเคราะห์ลักษณะกายภาพของทฤษฎีของ

การฟื้นฟูในกรณีศึกษา

6.2.1 การสนับสนุนทางสังคม

จากทฤษฎีของการฟื้นฟูพบว่า กรณีศึกษา 5 กรณี เมื่อวิเคราะห์แนวคิดในการออกแบบรูป ทรงของอาคารและการวิเคราะห์ลักษณะพื้นที่ กิจกรรมบำบัด พบว่าให้ความสำคัญกับ แนวคิด ในการใช้การสนับสนุนทางสังคม เนื่องจากในทุก โครงการมีแนวคิดในการออกแบบโครงการที่ ให้ความสำคัญกับ ครอบครัวและพบรูปแบบกิจกรรม บำบัดที่เป็นกิจกรรมการใช้กลุ่มสนับสนุน

6.2.2 การดูแลสุขภาพ

จากทฤษฎีของการฟื้นฟูพบว่า กรณีศึกษา 5 กรณี เมื่อวิเคราะห์แนวคิดในการออกแบบการ วิเคราะห์ลักษณะที่ตั้ง การเข้าถึงและวิเคราะห์ แนวคิดในการออกแบบรูปทรง ให้ความสำคัญกับ

แนวคิดในการคุมสถานการณ์ เนื่องจากในทุกโครงการมีแนวคิดในการออกแบบโครงการที่ให้ความสำคัญกับ การเชื่อมต่อของกิจกรรมบำบัด และทางเดินภายในโครงการ

6.2.3 การออกกำลังกายและการเคลื่อนไหว

จากทฤษฎีของการฟื้นฟูพบว่า กรณีศึกษา 4 กรณี เมื่อวิเคราะห์แนวคิดในการออกแบบการวิเคราะห์ลักษณะพื้นที่กิจกรรมบำบัด ให้ความสำคัญกับแนวคิดในการออกกำลังกายและการเคลื่อนไหว เนื่องจากพบว่ามีกรอกแบบพื้นที่สำหรับการออกกำลังกายในโครงการ

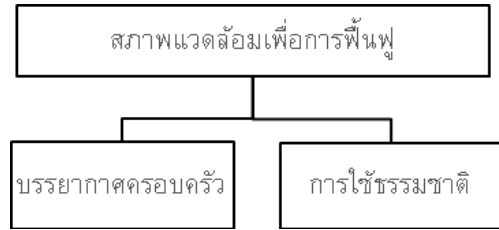
6.2.4 การเข้าถึงธรรมชาติและการเบี่ยงเบนความสนใจ

จากทฤษฎีของการฟื้นฟูพบว่า กรณีศึกษา 4 กรณี เมื่อวิเคราะห์แนวคิดในการออกแบบการวิเคราะห์การแบ่งใช้พื้นที่และการวิเคราะห์ลักษณะพื้นที่กิจกรรมบำบัด ให้ความสำคัญกับแนวคิดในการใช้การเข้าถึงธรรมชาติและการเบี่ยงเบนความสนใจ มีการออกแบบโครงการโดยการ ใช้ธรรมชาติหรือพื้นที่สีเขียว ในการออกแบบภายในโครงการ เช่น การสร้างพื้นที่สีเขียวที่สามารถเข้าถึงได้ภายในโครงการ

7. ผลการศึกษา

แนวคิดที่ใช้ในการออกแบบโครงการศูนย์ฟื้นฟูผู้ป่วยโรคมะเร็งด้วยวิธีการบำบัดแพทย์ทางเลือกแบบคอมพลีเมนทารี คือ การออกแบบสภาพแวดล้อมของโครงการ ด้วยแนวคิดจากทฤษฎีการฟื้นฟู ร่วมกับการวิเคราะห์กรณีศึกษาจำนวน 5 กรณี พบว่า แนวคิดสำคัญที่ใช้ในการออกแบบพื้นที่โครงการคือ การออกแบบให้มีบรรยากาศเหมือนบ้านและการเลือกใช้ธรรมชาติ

เพื่อช่วยในการฟื้นฟูทางด้านร่างกาย สังคม และจิตใจ เป็นแนวคิดหลักที่ใช้ในการออกแบบโครงการ

รูปที่ 10 แนวความคิดการออกแบบโครงการศูนย์ฟื้นฟูผู้ป่วยโรคมะเร็งด้วยวิธีการบำบัดแพทย์ทางเลือกแบบคอมพลีเมนทารี

7.1 ลักษณะที่ตั้ง การเข้าถึง

ลักษณะที่ตั้งของโครงการ จะต้องสามารถเดินทางไปโรงพยาบาลได้โดยสะดวกและการเข้าถึงกิจกรรมจะต้องเข้าถึงแต่ละกิจกรรมได้สะดวก โดยการออกแบบเส้นทางเชื่อมแต่ละกิจกรรม ให้พื้นที่ในโครงการมีลักษณะน่าดึงดูดต่อการเคลื่อนไหว ควรออกแบบให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์ทางสายตาและทางสังคมได้ โดยการเลือกใช้ธรรมชาติในการดึงดูด พบว่า ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีของการฟื้นฟูในเรื่องของการคุมสถานการณ์และการเข้าถึงธรรมชาติและ การเบี่ยงเบนความสนใจ

7.2 รูปทรงของอาคาร

รูปทรงอาคาร จะต้องมีความคิดในการออกแบบสภาพแวดล้อมที่มีลักษณะบรรยากาศแบบครอบครัว โดยการออกแบบให้ พื้นที่มีรูปทรงที่โอบล้อม เพื่อสร้างบรรยากาศเปรียบเสมือนอยู่ในบ้านของตนเอง และจะต้องมีการออกแบบพื้นที่ให้เกิดการส่งเสริม การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม โดยการออกแบบพื้นที่ให้เหมาะสำหรับ

กลุ่มที่มีขนาดเล็ก เนื่องจากถ้าพื้นที่มีขนาดใหญ่เกินไปจะเกิดช่องว่างของการอยู่เพียงลำพัง และให้ความสำคัญกับการสนับสนุนในรูปแบบของครอบครัว พบว่า ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีของการฟื้นฟูในเรื่องของ การสนับสนุนทางสังคมและ การดูแลสุขภาพการณ

7.3 การแบ่งใช้พื้นที่

การแบ่งใช้พื้นที่ภายในโครงการศูนย์ฟื้นฟูผู้ป่วยโรคมะเร็งด้วยวิธีการบำบัดแพทย์ทางเลือกแบบคอมพลิเมนทารีจะต้องแบ่งการใช้พื้นที่เป็น 2 ส่วน โดยการแบ่งพื้นที่จะต้องแบ่งให้มีความชัดเจน อาจแบ่งผังหรือการแบ่งโดยใช้ลำดับชั้นของอาคาร

1) พื้นที่กิจกรรมบำบัด

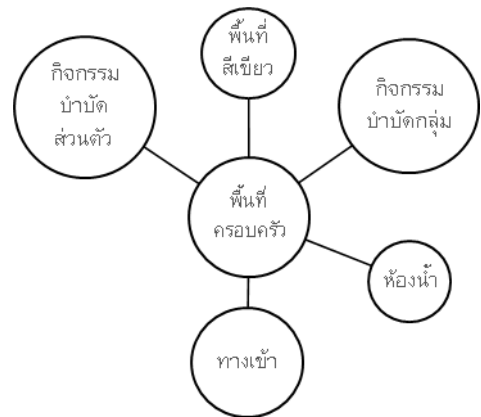
พื้นที่กิจกรรมบำบัด สามารถแบ่งตามลักษณะประเภทการใช้งานของกิจกรรมบำบัดแบบกลุ่ม ได้แก่การนัดจุด การออกกำลังกาย การใช้สมุนไพร การใช้กลุ่มบำบัดและ กิจกรรมบำบัดแบบส่วนตัว ได้แก่ การฝังเข็ม สมุนไพรบำบัด การบำบัดสุขภาพจิต

2) พื้นที่สนับสนุน

พื้นที่สนับสนุน สามารถแบ่งพื้นที่ในส่วนนอกเหนือจากพื้นที่กิจกรรมบำบัด ได้แก่ พื้นที่ส่วนบริหาร พื้นที่ห้องน้ำและพื้นที่สีเขียว

ผู้ที่ใช้งานในพื้นที่สามารถเข้าถึงได้สะดวก และผู้ใช้งานสามารถเลือกกิจกรรมที่ใช้ได้ โครงการควรมีลักษณะการใช้พื้นที่ ที่มีการออกแบบให้พื้นที่ครอบครัวเป็นพื้นที่สำคัญในการกระจายไปสู่กิจกรรมอื่น ๆ และมีการใช้พื้นที่สีเขียวในการเสริม เพื่อสร้างให้พื้นที่มีความน่าสนใจ เป็นการดึงดูดไปสู่การเลือกเข้าใช้กิจกรรม โดยสำหรับกิจกรรมพื้นที่ครอบครัวและกิจกรรมบำบัดแบบกลุ่ม ผู้เข้าใช้งานจะต้องสามารถเข้าถึงพื้นที่สีเขียว

ได้ เพื่อใช้เป็นส่วนหนึ่งของการออกแบบเพื่อการฟื้นฟู และสำหรับกิจกรรมบำบัดแบบส่วนตัวให้มีความสัมพันธ์กับพื้นที่สีเขียว ผ่านทางการมองเห็นเพียงอย่างเดียว เพื่อใช้ประโยชน์ในเรื่องของการจำกัดการเข้าถึง ซึ่งพบว่าลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวนี้อาจสอดคล้องกับทฤษฎีของการฟื้นฟูในเรื่องของการสนับสนุนทางสังคม การดูแลสุขภาพการณ การออกกำลังกายและการเคลื่อนไหวและการเข้าถึงธรรมชาติและการเบี่ยงเบนความสนใจ

รูปที่ 11 แสดงลักษณะการใช้พื้นที่

7.4 ลักษณะพื้นที่กิจกรรมบำบัด

ลักษณะพื้นที่กิจกรรมบำบัด จะต้องมีความคิดในการออกแบบสภาพแวดล้อมที่มีลักษณะแบบครอบครัว การสร้างบรรยากาศเปรียบเสมือนอยู่ในบ้านของตนเอง และจะต้องมีการออกแบบพื้นที่ให้เกิดการส่งเสริม การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม โดยการออกแบบพื้นที่ให้เหมาะสำหรับกลุ่มที่มีขนาดเล็ก และมีการเข้าถึงธรรมชาติและการเบี่ยงเบนความสนใจ เพื่อเบี่ยงเบนความสนใจไปจากอาการเจ็บปวดที่เกิดขึ้นกับผู้ป่วย โดยลักษณะกิจกรรมบำบัดประเภทการใช้กลุ่มบำบัดจะต้องเป็นกิจกรรมที่ครอบครัวสามารถที่จะมีส่วนร่วมได้ พบว่า ลักษณะดังกล่าว

สอดคล้องกับทฤษฎีของการฟื้นฟูในเรื่องของการสนับสนุนทางสังคม การออกกำลังกายและการเคลื่อนไหวและการเข้าถึงธรรมชาติและการเบี่ยงเบนความสนใจ

8. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

จากผลการศึกษาที่เกิดขึ้น สามารถนำเอาลักษณะกายภาพที่เกิดจากวิเคราะห์ลักษณะกายภาพของทฤษฎีของการฟื้นฟูในกรณีศึกษา มาใช้ในการเสนอแนวทางการออกแบบจัดสรรพื้นที่โครงการศูนย์ฟื้นฟูผู้ป่วยโรคมะเร็งด้วยวิธีการบำบัดแพทย์ทางเลือกแบบคอมพลิเมนทารีในระดับแผนผัง (schematic) ที่ช่วยในการฟื้นฟูผู้ป่วยโรคมะเร็งจากอาการผลข้างเคียงจากโรคมะเร็งและการรักษาด้วยการแพทย์แผนปัจจุบัน เพื่อช่วยให้ผู้ป่วยสามารถดำรงชีวิตประจำวันได้ดีมากขึ้น

รายการอ้างอิง

คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (2556). *การดูแลจิตใจผู้ป่วยมะเร็ง*. สืบค้นเมื่อวันที่ 5 กันยายน 2556 จาก <http://medinfo.psu.ac.th/pr/Cancer/cancer3.html>

ชมรมฟื้นฟูสุขภาพผู้ป่วยโรคมะเร็งแห่งประเทศไทย. (2555). *ผลข้างเคียงของรังสีรักษาโรคมะเร็ง*. สืบค้นเมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2556 จาก <http://www.siamca.com/knowledge-id319.html>

ดาวน้อย สุทธินิภาพันธ์. (2552). *แพทย์ทางเลือก*. สืบค้นเมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 2556 จาก <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=38675>

วงทอง ไกรพิบูลย์. (2552). *มะเร็ง*. สืบค้นเมื่อวันที่ 22 กันยายน 2556 จาก <http://haamor.com/th/มะเร็ง>

สถาบันมะเร็งแห่งชาติ. (2556). *การรักษามะเร็งตามหลักสากลที่ปฏิบัติกันอยู่ในประเทศไทย*. สืบค้นเมื่อวันที่ 22 กันยายน 2556 จาก <http://www.nci.go.th/th/Knowledge/treat.html>

ศูนย์วิจัยและบำบัดโรคมะเร็งสถาบันวิจัยจุฬาภรณ์. (2556). *อาการปวดจากโรคมะเร็ง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สถาบันวิจัยจุฬาภรณ์.

ศูนย์วิจัยและบำบัดโรคมะเร็งสถาบันวิจัยจุฬาภรณ์. (2556). *รังสีรักษา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สถาบันวิจัยจุฬาภรณ์.

สาโรจน์ วีกิจ. (2553). *การดูแลสภาพจิตใจของผู้ป่วยโรคมะเร็ง*. *ล้างพิษมะเร็ง*, 67-72.

สำนักการแพทย์ทางเลือก. (2556). *การดูแลผู้ป่วยมะเร็ง*. สืบค้นเมื่อ วันที่ 5 กันยายน 2556 จาก http://www.thaicam.go.th/index.php?option=com_content&view=category&id=59&Itemid=87

ธิดิยา สิริสิงห. (2552). *เมื่อเพื่อนหรือคนรู้จักเป็นมะเร็ง*. สืบค้นเมื่อ 8 เมษายน 2557 จาก <http://www.tsco.or.th/index.php/component/content/article/45-2011-02-23-16-46-59/83-2011-02-25-15-59-15>

เทวัญ ธานีรัตน์. (2556). *ความหมายการแพทย์ทางเลือก*. สืบค้นเมื่อวันที่ 5 กันยายน 2556 จาก http://www.thaicam.go.th/index.php?option=com_content&view=article&id=110&Itemid=109

โกศล จีงเสถียรทรัพย์. (2553). *Healing environment*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ สถาบันรับรองคุณภาพสถานพยาบาล (องค์กรมหาชน).

- Annerstedt, M., & Wahrborg, P. (2011). Nature-assisted therapy: Systematic review of controlled and observational studies. *Scandinavian Journal of Public Health*, 39, 371-388.
- Brannon, L., & Feist, J. (1997). *Health psychology* (3 ed.). Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.
- Cancer Research UK. (2012). *Complementary and alternative therapies*. Retrieved September 5, 2013, from <http://www.cancerresearchuk.org/cancer-help/about-cancer/treatment/complementary-alternative/>
- Cohen, S., & Syme, S. L. (Eds.). (1985). *Social support and health*. New York: Academic Press.
- Cooper Marcus, C., & Barnes, M. (Eds.). (1999). *Healing gardens: Therapeutic benefits and design recommendations*. New York: John Wiley & Sons.
- Gatchel, R. J., Baum, A., & Krantz, D. S. (1989). *An introduction to health psychology* (2nd ed.). New York: McGraw-Hill.
- Hartig, T., Evans, G. W., Jamner, L. D., Davis, D. S., & Garling, T. (2003). Tracking restoration in natural and urban field settings. *Journal of Environmental Psychology*, 23, 109-123.
- McNeil, J. K., LeBlanc, E. M., & Joyner, M. (1991). The effect of exercise on depressive symptoms in the moderately depressed elderly. *Psychology and Aging*, 6, 487-488.
- Shumaker, S. A., & Czajkowski, S. M. (Eds.). (1994). *Social support and cardiovascular disease*. New York: Plenum.
- Susan Erickson. (2012). RESTORATIVE GARDEN DESIGN: Enhancing wellness through healing spaces. *Journal of Art and Design Discourse*, 2, 89-102.
- Ulrich, R., Simons, R. F., Losito, B. D., Fiorito, E., Miles, M. A., & Zelson, M. (1991). Stress recovery during exposure to natural and urban environments. *Journal of Environmental Psychology*, 11, 201-230.
- Ulrich, R. (1999). Effects of gardens on health outcomes: Theory and research. In C. C. Marcus & M. Barnes (Eds.), *Healing gardens* (pp. 27-86). New York: Wiley.
- Wilson, E. O. (1984). *Biophilia: The human bond with other species*. Cambridge: Harvard University Press.

แนวทางการออกแบบและบริหารจัดการหอศิลป์ร่วมสมัยชุมชน

กรณีศึกษา เทศบาลนครเชียงราย

Design Guideline and Management of Contemporary Art Museum for Community Case Study: Chiang Rai Municipality

ธันวา แซ่จ้อ

Thunwa Saechor

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

E-mail: Saechor.th@live.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของวงการศิลปะและพื้นที่สำคัญที่เกี่ยวข้องในจังหวัดเชียงราย ศึกษาและวิเคราะห์องค์ประกอบในการออกแบบและบริหารจัดการหอศิลป์ร่วมสมัยชุมชน สรุปแนวทางออกแบบและบริหารจัดการหอศิลป์ร่วมสมัยชุมชน และนำเสนอแนวทางการออกแบบ รวมถึงการบริหารจัดการหอศิลป์ร่วมสมัยชุมชนที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งพบว่า จังหวัดเชียงรายมีศักยภาพในการพัฒนางานศิลปะ ร้อยละ 84 กลุ่มประชาชนให้ความสนใจ และร้อยละ 49 เข้าชมเพราะต้องการพักผ่อนหย่อนใจ และเทศบาลนครเชียงรายพร้อมสนับสนุนโครงการที่จะเกิดขึ้น จากการสำรวจ ประเมินพื้นที่ตั้งโครงการสวนตุ้งและโคมเชียงราย เฉลิมพระเกียรติ 75 พรรษา มีความเหมาะสมเนื่องจากบริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ มีสวนพักผ่อน เป็นศูนย์กลางของชุมชน มีกิจกรรมทางวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวต่อเนื่องตลอดทั้งปี โดยแนวทางการออกแบบนั้นแบ่งพื้นที่ใช้งานออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ พื้นที่จัดแสดงผลงาน พื้นที่บริการ และพื้นที่กิจกรรมที่เหมาะสมกับชุมชน

Abstract

The objectives of the study were to investigate current state of the art circles, important art places in Chiang Rai, design guidelines and management of contemporary art museums that are suitable for community and offer some efficacy design guidelines and management. Presents design guidelines and potential management. From the research, it was found that Chiang Rai had the potential to develop art circles. 84 percent of public are interest in art and 49 percent of them are interest because they want to rest and Chiang Rai municipality are support this projects.

From the survey research, Chiang Rai Toong and Khom Garden in Celebration of the 75th Birthday of King Rama IX is appropriate because the area is a historical garden into a

community center, Cultural activities and tourism throughout the year. The design guidelines are divided into three area: the area use Exhibition Area, Service Area and appropriate activities with the Community Area.

คำสำคัญ (Keywords): คุณค่างานศิลปะ (Value of Artworks), หอศิลป์ร่วมสมัยชุมชน (Contemporary Art Museum for Community), พื้นที่กิจกรรมชุมชน (Community Public Space)

1. บทนำ

งานศิลปะและหอศิลป์ร่วมสมัยในปัจจุบันได้รับความนิยมและขยายตัวเพิ่มมากขึ้นในสังคมไทย ซึ่งกลุ่มศิลปินจังหวัดเชียงรายได้เล็งเห็นถึงความสำคัญ จึงรวมตัวเรียกร้องพื้นที่จัดแสดงผลงานจากทางหน่วยงานภาครัฐ และได้รับการสนับสนุนผ่านโครงการต่าง ๆ อาทิ โครงการ 13 บ้านศิลปิน และโครงการ 100 ศิลปินเมืองเชียงราย แต่โครงการดังกล่าวไม่สามารถพัฒนาศักยภาพของศิลปินเชียงรายให้เป็นที่ยอมรับในสังคมได้ สาเหตุสำคัญของปัญหาประการหนึ่งคือ ประชาชนในพื้นที่ไม่เห็นถึงความสำคัญงานศิลปะและตระหนักถึงคุณค่าที่มีในพื้นที่ ซึ่งการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ และเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมร่วมกับโครงการหอศิลป์ร่วมสมัยที่เหมาะสมกับชุมชน จะเป็นวิธีหนึ่งที่สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้

2. ความสำคัญของงานศิลปะ พื้นที่ศิลปะ และการพัฒนาชุมชน

2.1 หน้าที่ของศิลปะในสังคม

มนุษย์ไม่ได้มองศิลปะเป็นเพียงภาพวาดที่แสดงออกทางอารมณ์หรือความรู้สึก เพราะศิลปะถูกถ่ายทอดออกมาแทนคำพูดก่อนจะกลายเป็นภาษาหรือตัวอักษร ศิลปะเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในระบบการสื่อสารของมนุษย์ไม่ว่าจะ

เป็นภาพนิ่ง สัญลักษณ์ แสงสี จังหวะดนตรี หรือการเต้นรำ ซึ่งสามารถพบได้ในทุกพื้นที่ เช่น พื้นที่ทางการเมืองการปกครอง พื้นที่การอยู่อาศัย พื้นที่ทางธุรกิจ เป็นต้น ดังนั้นศิลปะในยุคปัจจุบันยังคงทำหน้าที่ สื่อสารความคิด ความเชื่อ และความเป็นไปของคนในสังคม (วิสาข์ สอตระกูล, 2556)

เมื่อมองกลับมายังศิลปะในประเทศไทย การสื่อสารผ่านงานศิลปะในพื้นที่ต่าง ๆ ก็มีให้เห็นอยู่เสมอในสังคม เช่น ภาพวาดฝาผนังแสดงถึงเรื่องราวคำสอน ทางพระพุทธศาสนา ภาพถ่ายเพื่อบันทึกเรื่องราวชีวิต การใช้สัญลักษณ์ของกลุ่มความคิดเห็นทางการเมือง เป็นต้น เกิดเป็นความเข้าใจในคำสอนของพระพุทธศาสนา หรือการแสดงออกทางความคิดเห็นที่แตกต่างโดยไม่ต้องอธิบาย แม้ว่ามุมมองของสังคมไทยกับศิลปะยังเป็นเพียงความสวยงามของผลงานที่ถูกถ่ายทอดออกมาเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทหรือต่างจังหวัดที่ยังไม่เห็นความสำคัญ ศิลปะจึงเป็นเพียงเครื่องมือในการแสวงหาประโยชน์มากกว่าการสื่อสาร

2.2 แนวความคิดต่อความสัมพันธ์ระหว่างงานศิลปะและพื้นที่ศิลปะ

การจัดแสดงผลงานศิลปะในพื้นที่สีขาวภายในอาคารศิลปะ เป็นภาพที่คุ้นเคยกันดีใน

สังคม ทำให้คนทั่วไปเข้าใจว่าศิลปะมีเพียงแต่ในห้องจัดแสดง ทั้งที่จริงแล้วศิลปะนั้นอยู่รอบตัวเรา ดังนั้นเมื่อสังคมตีความหมายของพื้นที่ศิลปะในรูปแบบอื่น ช่องว่างของสังคมกับศิลปะย่อมลดลงตามมา เช่น โครงการครีเอทีฟสเปซเซส (Creative Spaces) จัดขึ้นโดยหน่วยงานภาครัฐของออสเตรเลีย ร่วมกับองค์กรเอกชนอาร์ต วิคตอเรีย (Art Victoria) มีแนวคิดในการบริหารจัดการที่ว่างภายในอาคารต่าง ๆ ให้กับศิลปินท้องถิ่นได้มีโอกาสในการแสดงผลงาน และแสดงความคิดเห็น ผ่านงานศิลปะต่อเมืองของตน ให้คนทั่วไปได้รับรู้ ความสำเร็จของโครงการนี้ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงเพราะศิลปินมีพื้นที่แสดงผลงานให้คนได้เห็น แต่การเปิดโอกาสให้เจ้าของพื้นที่ มีบทบาทในการปล่อยเช่าพื้นที่ให้แก่ศิลปิน ทำให้ได้ประโยชน์ซึ่งกันและกัน

ประเทศไทยการให้ความสำคัญกับพื้นที่ศิลปะ ก็เห็นชัดมากขึ้นในสังคมเช่นกัน ยกตัวอย่าง การบูรณะวัดร่องขุน ของศิลปินแห่งชาติ อาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ด้วยการสร้างผลงานศิลปะบนสถานที่ที่สำคัญของชุมชนที่ตัวเองอยู่อาศัย นอกจากการบูรณะให้แก่ชุมชน ยังเป็นการลดช่องว่างระหว่างงานศิลปะกับสังคมไทย ที่ศิลปะไม่ได้มีหน้าที่เพียงการสื่อสาร แต่ยังช่วยส่งเสริมรายได้ พัฒนาชีวิต และความเป็นอยู่ของชุมชน เหตุการณ์ลักษณะนี้ทำให้ศิลปินท้องถิ่นตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมกับชุมชนมากขึ้น สังเกตได้จากกรรวมตัวของกลุ่มศิลปินเรียกร้องขอพื้นที่ในการจัดแสดงงานนโยบาย และโครงการสนับสนุนด้านศิลปะ เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย

2.3 หอศิลป์ร่วมสมัยกับการพัฒนาชุมชน

บทบาทของหอศิลป์ร่วมสมัยเปรียบ

เสมือนห้องสมุดทางศิลปะ ทำหน้าที่ถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคม การที่สังคมมีวัฒนธรรมเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างสรรค์ และมีความสัมพันธ์กันระหว่างศิลปะและวัฒนธรรม หอศิลป์อาจมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบจากพื้นฐานเดิม การเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาตามรูปแบบของศิลปะร่วมสมัย นำไปสู่การสร้างสรรค์พื้นที่กิจกรรม การนำเสนอเนื้อหา รวมถึงตั้งงานสถาปัตยกรรม โดยคงซึ่งวิสัยทัศน์และวัตถุประสงค์ของโครงการ (ศิริวัฒน์ แสนเสริม, 2548)

3. ความต้องการและแรงจูงใจต่อการเข้าใช้หอศิลป์ร่วมสมัยชุมชน

จากผลสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง พบว่าประชาชนในพื้นที่เทศบาลนครเชียงรายรู้จักสถานที่จัดแสดงจากชื่อเสียงของศิลปินและสถานที่ ดังนี้ ร้อยละ 100 ประชาชนรู้จักวัดร่องขุน ของ ดร. เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ร้อยละ 65 รู้จักบ้านดำ ของ ดร. ถวัลย์ ดัชนี และ ร้อยละ 44 รู้จักโครงการชั่วคราวศิลปะ ของกลุ่มศิลปินเชียงราย ในขณะที่ 9 Art Gallery ที่ก่อตั้งมายาวนาน เป็นที่รู้จักเพียง ร้อยละ 7 แสดงให้เห็นว่าประชาชนรู้จักสถานที่จากบุคคลที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักในวงกว้าง ทั้งนี้ประชาชนเคยเข้าชมผลงานศิลปะ ร้อยละ 84 มีเหตุผลในการเข้าชม ได้แก่ พักผ่อนหย่อนใจ ร้อยละ 49 อาคารสวยงาม ร้อยละ 25 และศึกษางานศิลปะ ร้อยละ 24 ส่วนประชาชน ร้อยละ 16 ไม่เคยชมผลงานศิลปะ ไม่มีความสนใจด้านผลงานศิลปะถึงร้อยละ 42.86 แสดงให้เห็นถึงแรงจูงใจหลักของการเข้าชมคือ การพักผ่อนหย่อนใจ หรือภาพลักษณ์ภายนอกของอาคาร มากกว่าการศึกษาผลงานศิลปะอย่างตั้งใจ ด้านสถาปัตยกรรม ประชาชนมีความ

ต้องการรูปแบบอาคารโมเดิร์น เรียบง่าย เน้นการใช้วัสดุท้องถิ่นและพื้นที่กิจกรรมรอบอาคารที่มีความร่มรื่นจากธรรมชาติและสวนสาธารณะ

4. การเลือกพื้นที่ตั้งและวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพที่ตั้งโครงการ

แนวทางในการออกแบบและบริหารจัดการให้ประสบความสำเร็จจำเป็นต้องมีความเหมาะสมหลายปัจจัยขึ้นอยู่กับบริบท สภาพแวดล้อมและความต้องการของโครงการ ดังนั้นการกำหนดมาตรฐานแนวทางการออกแบบและการบริหารจัดการจึงสรุปในลักษณะของขั้นตอนพิจารณา ข้อกำหนดต่าง ๆ รวมถึงแนวทางในการวิเคราะห์เพื่อเป็นข้อมูลในตอนต่อไป (วิมลสิทธิ์ ทรยางกูร, 2535)

4.1 เกณฑ์การเลือกที่ตั้งโครงการ

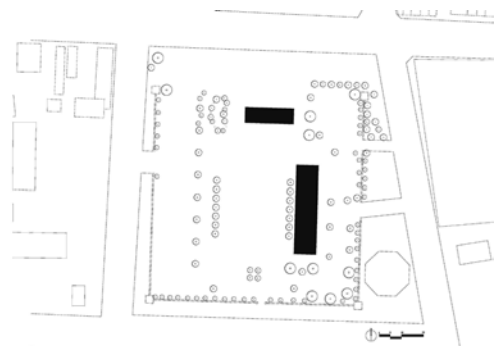
- 1) อาคารควรตั้งอยู่ในพื้นที่ที่สำคัญหรือใจกลางชุมชน มีทำเลที่มองเห็นง่ายสำหรับบุคคลทั่วไปที่สัญจรผ่านไปมา
- 2) ที่ตั้งโครงการอยู่ในพื้นที่สามารถก่อสร้างอาคารทางวัฒนธรรม ตามพระราชบัญญัติผังเมืองและเทศบัญญัติที่เกี่ยวข้องในพื้นที่
- 3) การคมนาคมเข้าถึงสะดวก ลักษณะของเส้นทางควรเอื้ออำนวยต่อการใช้งาน เช่น สภาพถนนที่ไม่แออัด หรือทางเดินเท้าที่มีร่มเงาปกคลุม
- 4) ขนาดของพื้นที่เหมาะสมกับโครงการ ไม่แออัดหรือกว้างขวางจนเกินความจำเป็น สามารถรองรับการจัดกิจกรรมหรือการแสดงผลงานกลางแจ้ง
- 5) ตั้งอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ไม่มีปัญหาด้านมลพิษและการควบคุมความปลอดภัย

6) สถานที่ตั้งมีความสัมพันธ์กับชุมชนที่เกี่ยวข้องกับโครงการ เพื่อส่งเสริมชุมชนเดิมให้ยิ่งขึ้นและเป็นที่ยอมรับของชุมชน

จากการสำรวจได้พบทำเลที่ตั้ง 3 แห่งตามเกณฑ์การเลือก ดังนี้

1. สวนตุ้งและโคมเฉลิมพระเกียรติ 75 พรรษา
 2. พื้นที่เอกชน (ห้างสรรพสินค้าอภิสแควร์เก่า)
 3. พื้นที่เอกชน (ศูนย์บริการนิสสันเก่า)
- การประเมินเลือกพื้นที่ตั้งโครงการ พบว่าสวนตุ้งและโคมเฉลิมพระเกียรติ 75 พรรษา ถนนหน้าถวัลย์ มีคะแนนความเหมาะสมมากที่สุด มีรายละเอียด ดังนี้

พื้นที่ขนาด 12,500 ตร.ม. หรือ ประมาณ 8 ไร่ เจ้าของพื้นที่เป็นหน่วยงานรัฐบาล (อยู่ในการดูแลของเทศบาลเมืองเชียงราย) ตามกฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวมเมืองเชียงราย พ.ศ. 2550 ออกตามความในพระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518 อยู่ในเขตที่ดินสีเขียว ให้เป็นที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการและรักษาสิ่งแวดล้อม ให้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่ออยู่อาศัยเกษตรกรรม การสาธารณสุขโรคและสาธารณสุขการหรือสาธารณสุขประโยชน์เท่านั้น

รูปที่ 1 พื้นที่สวนตุ้งและโคมเฉลิมพระเกียรติ 75 พรรษา

5. ผลการศึกษา

5.1 แนวความคิดในการออกแบบ

จากการศึกษาแนวคิดในการออกแบบและแก้ปัญหาของศูนย์ศิลปะวัฒนธรรมจอร์จปอมปิดู ประเทศฝรั่งเศส (Centre Georges Pompidou) และพิพิธภัณฑ์ศตวรรษที่ 21 คณะชะวะ ประเทศญี่ปุ่น (21st Century Museum of Art: Kanazawa) พบว่า แนวความคิดของศูนย์ศิลปะวัฒนธรรมจอร์จปอมปิดู ตีความหมายของการให้ความสำคัญกับการใช้งานที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมากกว่า มุ่งเน้นการจัดเก็บหรือจัดแสดงผลงานทางศิลปะ ทำให้มีการสร้างพื้นที่สาธารณะหรือลานกิจกรรมเชื่อมต่อระหว่างอาคารและชุมชน เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนและงานศิลปะ (Buchanan, 1993 pp.52-59)

ด้านแนวคิดของพิพิธภัณฑ์ศตวรรษที่ 21 คณะชะวะ ให้ความสำคัญกับการใช้งานเพื่อกระตุ้นผู้เข้าชมโดยกำหนดกรอบการออกแบบ 2 ประการ คือ

1) การออกแบบอาคารสัมพันธ์กับโปรแกรม ซึ่งเป็นเนื้อหาของงานศิลปะและกิจกรรมอื่น ๆ

2) การกระตุ้นผู้ชมให้เป็นผู้สร้างเนื้อหาในระดับภัณฑารักษ์ด้วยตนเอง เหมือนคำกล่าวของ Joseph Beuys ศิลปินเยอรมัน ที่ว่า “Everyone is an artist” และการสร้างคุณค่าของงานศิลปะจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างลักษณะสมัยใหม่ตะวันตก และท้องถิ่น (ชัยยศ อิชฎิวรรณ์, 2554)

แนวคิดทั้งสองสอดคล้องกับบทบาทของหอศิลป์ร่วมสมัยในการพัฒนาชุมชนและผลสำรวจวิเคราะห์จากกลุ่มตัวอย่าง ที่ประชาชนมีแนวโน้มให้ความสนใจไปในทิศทางที่สามารถใช้แนวความคิดดังกล่าวได้ แสดงให้เห็นถึงการออกแบบโดยเน้นกิจกรรมที่จะเกิดขึ้น เป็นทางเลือกหนึ่งที่สามารถกระตุ้นให้ประชาชนหันมา

สนใจโครงการหอศิลป์ร่วมสมัยชุมชน และสร้างความคุ้นเคยระหว่างประชาชนกับงานศิลปะ ผ่านกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในโครงการ

5.2 รูปแบบการใช้งานพื้นที่กิจกรรม

ควรริเริ่มจากความต้องการของประชาชน เพื่อสร้างแรงจูงใจต่อการเข้าชมและใช้งานภายในโครงการ โดยไม่ขัดต่อความเชื่อและศิลปะวัฒนธรรมของชุมชน เช่น ภายในพื้นที่สวนตุงและโคมเฉลิมพระเกียรติ 75 พรรษา ซึ่งเป็นสถานที่ใจกลางชุมชนประกอบไปด้วยอาคารอนุรักษ์ 2 หลัง และต้นไม้ขนาดใหญ่ การออกแบบพื้นที่ควรให้ความสำคัญกับการสร้างกิจกรรมร่วมกับอาคารอนุรักษ์เดิมและหลีกเลี่ยงการตัดทำลายต้นไม้ที่มีอยู่ให้ได้มากที่สุด เพื่ออนุรักษ์ธรรมชาติและไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมมากจนประชาชนเกิดความรู้สึกแปลกแยกกับสถานที่ เป็นต้น

5.3 แนวทางการออกแบบอาคารหอศิลป์ร่วมสมัยชุมชน

การออกแบบอาคารควรมาจากความต้องการของประชาชน เช่นเดียวกับกรอบออกแบบพื้นที่กิจกรรม ซึ่งจากการศึกษา พบว่า ประชาชนเข้าชมผลงานศิลปะ เพราะอาคารสวยงาม ร้อยละ 25 แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของอาคาร ดังเช่น วัดร่องขุนที่มีการผสมผสานระหว่างงานศิลปะและสถาปัตยกรรมเข้าด้วยกัน เป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึง การใช้อาคารดึงดูดให้ผู้คนรู้จักและสนใจเข้าชม

5.4 แนวทางการบริหารจัดการ

จากการศึกษา พบว่า โครงสร้างการบริหารจัดการในปัจจุบันของสภาการพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ

(ICOM: International Council of Museum) ต้องประกอบไปด้วย ฝ่ายบริหาร ฝ่ายภัณฑารักษ์ และฝ่ายดำเนินการ (ICOM, 2004) เพื่อให้การบริหารโครงการเป็นไปอย่างทั่วถึงและครอบคลุม ช่วยให้โครงการประสบความสำเร็จได้ในระยะยาว เบื้องต้นได้กำหนดแนวทางการบริหารจัดการโดยเป็นความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และองค์กรท้องถิ่น ดังนี้

1) การบริหารโครงการแบ่งเป็นภาครัฐร้อยละ 60 เพื่อมีส่วนร่วมจากทางกระทรวงวัฒนธรรมในการบริหารและส่งเสริมรายได้ ส่วนภาคเอกชน องค์กรท้องถิ่น ร้อยละ 40 เพื่อกระตุ้นการดำเนินการด้วยบุคลากรที่มีคุณภาพ และมีความรู้เฉพาะทาง สามารถดูแลโครงการได้อย่างใกล้ชิดให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพยั่งยืน (นตวัน ชื่นชม, 2549)

2) จากกรณีของโครงการขัวศิลปะ พบว่าโครงการจำเป็นต้องมีนักบริหารมืออาชีพ เพื่อดำเนินโครงการให้มีผลกำไร และสามารถอยู่ได้ด้วยตัวเองต่อเนื่องยาวนาน

3) มีบุคลากรที่มีความสามารถเฉพาะด้านคอยสนับสนุน

4) เปิดโอกาสให้นักเรียน นักศึกษา ศิลปินรุ่นใหม่ ศิลปินต่างประเทศในการจัดแสดงผลงานต่อเนื่อง โดยพิจารณาจากผลงาน โดยบุคลากรที่มีประสบการณ์

5) จัดกิจกรรมด้านศิลปะต่อเนื่อง ให้เป็นที่รู้จักในวงกว้างมากขึ้น

6) จากการศึกษากรณีขัวศิลปะ ควรจัดกิจกรรมเพื่อสังคม โดยการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกิจกรรมให้มีความหลากหลายและไม่จำเจ กระตุ้นให้สังคมรับรู้และหันมาสนใจผลงานศิลปะ

6. บทสรุป

จากการศึกษาพบว่า จังหวัดเชียงใหม่ศักยภาพในการพัฒนางานศิลปะร่วมสมัยแห่งหนึ่งในประเทศไทย อุดมด้วยทรัพยากรบุคคลทางด้านศิลปะ มีหน่วยงาน องค์กร และประชาชนคอยให้การสนับสนุน จากกลุ่มตัวอย่างพบว่าประชาชนมีแรงจูงใจในการเข้าชมงานศิลปะ มาจากการพักผ่อนหย่อนใจ และภาพลักษณ์ภายนอกของอาคาร แสดงให้เห็นว่าแท้จริงแล้วประชาชนยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับงานศิลปะ แต่ก็ได้ปิดกั้นที่จะเรียนรู้ ซึ่งหอศิลป์ร่วมสมัยในปัจจุบันยังไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และสัมพันธ์กับชุมชนที่แวดล้อม ด้านสถาปัตยกรรม พบว่า ประชาชนมีความต้องการรูปแบบอาคารโมเดิร์น เรียบง่าย เน้นการใช้วัสดุท้องถิ่น เพื่อเข้ากับยุคสมัยปัจจุบัน

ผลการศึกษาดังกล่าวนำไปสู่การพัฒนาแนวทางการออกแบบหอศิลป์ร่วมสมัยชุมชนที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมของชุมชน สามารถส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนและงานศิลปะร่วมสมัยเข้าด้วยกัน เพื่อนำเสนอเป็นแนวทางการออกแบบและบริหารจัดการหอศิลป์ร่วมสมัยชุมชน กรณีศึกษา: เทศบาลนครเชียงใหม่

รายการอ้างอิง

- ชัยยศ อิชฎิวรพันธ์. (2554). The Japanese contemporary art Museum. *วารสารอาษา*, 80-86.
- นตวัน ชื่นชม. (2549). *หอศิลป์ร่วมสมัยกรุงเทพมหานคร: แนวทางในการออกแบบและบริหารจัดการ*. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วิมลสิทธิ์ ทรายางกูร. (2535). *การจัดทำรายละเอียด
โครงการเพื่อการออกแบบงานสถาปัตยกรรม.*
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

วิสาข์ สอตระกุล. (2556). พื้นที่ศิลปะ พื้นที่ชีวิต.
นิตยสารคิด Creative Thailand, 4(9),12-16.

ศิริวิวัฒน์ แสนเสริม. (2549). การพัฒนาพิพิธภัณฑ์
ศิลปะและหอศิลป์ร่วมสมัยเพื่อเป็นแหล่งการ
เรียนรู้ตลอดชีวิต. *BU Academic Review*,
5(2), 61-72.

ICOM. (2004). *Running a museum: A practical
handbook*. ICOM International Council of
Museums Maison de l'UNESCO.

Buchanan, P. (1993). *Renzo piano building
workshop complete work volume one*.
London: PHAIDON

แนวรูปแบบอาคารศูนย์ราชการ: กรณีการออกแบบศูนย์ราชการแห่งใหม่ จังหวัดสระบุรี

The Characteristic of a Government Center Building: Designing a New Provincial Government Center of Saraburi

พัฒน บูรณสันติ
Pat Boornasanti

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
E-mail: smn_pat@hotmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยแนวรูปแบบอาคารศูนย์ราชการ: กรณีการออกแบบศูนย์ราชการแห่งใหม่ จังหวัดสระบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาการใช้งานและกิจกรรมที่เกิดขึ้นในศูนย์ราชการจังหวัด เพื่อใช้ในการออกแบบ พื้นที่ใช้สอยที่รองรับกิจกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน ศึกษาแนวความคิดที่เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ เพื่อใช้ในการออกแบบ และออกแบบอาคารศูนย์ราชการจังหวัดสระบุรีแห่งใหม่ ผู้วิจัยศึกษาโดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร สัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง และใช้วิธีการแจกแบบสอบถามด้วยวิธีการเลือกตัวอย่างแบบบังเอิญกับกลุ่มเป้าหมาย 3 กลุ่ม จำนวน 800 คน โดยผลการศึกษาพบว่า กลุ่มเป้าหมายมีความเห็นสนับสนุนการออกแบบงานสถาปัตยกรรมที่เอื้อต่อการใช้ประโยชน์กว้างขวางขึ้นตาม ลักษณะกิจกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน นอกเหนือจากการให้บริการพื้นฐานของหน่วยงาน ให้ความสำคัญต่อรูปลักษณะอาคารในเชิงประยุกต์การใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ซึ่งจะถูกนำไปใช้เป็นข้อมูลในการออกแบบอาคารศูนย์ราชการจังหวัดสระบุรีแห่งใหม่

Abstract

The Characteristic of a Government Center Building: Designing a New Provincial Government Center of Saraburi aimed to study the use of the center and related activities in the Government Center in order to design the building to match with the current trend, study the ideas relating to modern Thai architecture style used in designing and to design a new Provincial Government Center of Saraburi. The researcher collected the data by studying related documents, interviewing stakeholders and using questionnaires as research instruments. There were 3 groups of participants consisting of 800 people. The findings revealed that the participants' opinions supported the architectural design which would help facilitate the usage more than the basic service of the offices, placed more importance on the building appearance

in applying modern Thai architecture style. This led to designing a new Provincial Government Center of Saraburi.

คำสำคัญ (Keywords): ศูนย์ราชการจังหวัด (Provincial Government Center), กิจกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน (Current Change), สถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ (Modern Thai Architecture)

1. บทนำ

ศูนย์ราชการจังหวัดสระบุรีในปัจจุบันประสบปัญหาแออัด เนื่องจากสภาพพื้นที่จำกัดทำให้จังหวัดมีโครงการจัดตั้งศูนย์ราชการจังหวัดแห่งใหม่ โดยรูปแบบเบื้องต้นของศูนย์ราชการจังหวัดในปัจจุบันยังเป็นรูปแบบของสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์ ที่เป็นแบบแปลนมาตรฐานที่ออกแบบจากส่วนกลางและแต่ละจังหวัดจะนำไปปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสม

ศูนย์ราชการจังหวัดสระบุรีในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทั้งความต้องการใช้พื้นที่ใช้สอยที่เพิ่มมากขึ้นทั้งส่วนที่เกี่ยวข้องกับการติดต่อราชการ กิจกรรมตามเทศกาล หรือการจัดงานต่าง ๆ ศูนย์ราชการจังหวัดจากที่เคยเป็นพื้นที่ทำการของจังหวัดสำหรับติดต่องานราชการ มีการใช้พื้นที่สาธารณะบางส่วนของศูนย์ราชการเป็นพื้นที่ที่ประชาชนเข้ามาใช้งานมากขึ้น การเดินทางมาติดต่อราชการ สามารถมีพื้นที่ให้รอระหว่างการดำเนินงานด้านเอกสาร

ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่า กิจกรรมเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของประโยชน์ใช้สอยศูนย์ราชการจังหวัด เป็นอีกปัจจัยในการนำมาออกแบบที่ทำให้ได้แนวรูปแบบอาคารศูนย์ราชการจังหวัดที่เกิดการพัฒนาในรูปแบบสถาปัตยกรรมของอาคารราชการในปัจจุบันให้แตกต่างไปจากรูปแบบเดิมที่มีความสำคัญเป็นพื้นที่บริการประชาชนและสำนักงานราชการของจังหวัด เป็นโอกาสในการ

สร้างข้อเสนอแนวรูปแบบอาคารศูนย์ราชการที่เข้ากับบริบทสังคมสมัยใหม่ในปัจจุบัน จึงเห็นควรที่ต้องทำการศึกษารูปแบบของพื้นที่ใช้สอยของกิจกรรมต่าง ๆ และแนวความคิดที่เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ เพื่อนำไปสู่การนำเสนอแนวรูปแบบอาคารศูนย์ราชการ: กรณีการออกแบบศูนย์ราชการแห่งใหม่ จังหวัดสระบุรี

2. เนื้อความหลัก

2.1 วัตถุประสงค์ในงานวิจัย

- 1) ศึกษาการใช้งานและกิจกรรมที่เกิดขึ้นในศูนย์ราชการจังหวัด เพื่อใช้ในการออกแบบพื้นที่ใช้สอยที่รองรับกิจกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน
- 2) ศึกษาแนวความคิดที่เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ เพื่อใช้ในการออกแบบอาคารศูนย์ราชการจังหวัด
- 3) ศึกษาการออกแบบอาคารศูนย์ราชการจังหวัดสระบุรีแห่งใหม่ บนพื้นที่ที่มีแนวโน้มในการพัฒนาเป็นศูนย์ราชการจังหวัดสระบุรีในอนาคต

2.2 ขอบเขตงานวิจัย

2.2.1 ขอบเขตทางด้านเนื้อหา

การศึกษาปัจจัยด้านกิจกรรมและพื้นที่ใช้สอยภายในศูนย์ราชการจังหวัดที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน และการศึกษาแนวความคิดที่เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ เพื่อใช้ในการ

พัฒนา สร้างสรรค์เอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทย สมัยใหม่ เพื่อนำเสนอการออกแบบอาคารศูนย์ราชการจังหวัดสระบุรีแห่งใหม่

2.2.2 ขอบเขตทางด้านพื้นที่

ขอบเขตด้านพื้นที่ของกลุ่มประชากรที่ศึกษา คือ พื้นที่จังหวัดสระบุรี ซึ่งเป็นเขตที่กลุ่มประชากรอาศัยอยู่ทั้งในเขตเทศบาลเมืองสระบุรี และพื้นที่นอกเขตตัวเมืองสระบุรี ทั้ง 13 อำเภอ

2.2.3 ขอบเขตด้านประชากร

งานวิจัยนี้กำหนดขอบเขตของกลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่ม คือ 1) ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ภายในศูนย์ราชการจังหวัดสระบุรี 2) ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของส่วนราชการต่าง ๆ ที่มาใช้งานศูนย์ราชการจังหวัดสระบุรี ซึ่งไม่ได้ประจำอยู่ในศูนย์ราชการจังหวัดสระบุรี 3) ประชาชนจังหวัดสระบุรี

2.3 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.3.1 การใช้งานและสภาพปัจจุบันของศูนย์ราชการจังหวัดสระบุรี มีความแออัดในตัวเมืองสระบุรี เนื่องจากมีปริมาณรถมาก จำนวนประชากรที่มากขึ้น มีองค์กรของหน่วยงานรัฐเพิ่มมากขึ้น จึงจำเป็นที่จะต้องย้ายศูนย์ราชการจังหวัด โดยจังหวัดสระบุรีอยู่ในแผนนโยบายการก่อสร้างศูนย์ราชการแห่งใหม่ (ส่วนนโยบายและแผนรวม สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย, มิถุนายน 2555)

2.3.2 แนวคิดและทิศทางการออกแบบศูนย์ราชการระดับจังหวัดในปัจจุบัน ศูนย์ราชการจังหวัดสระบุรีในปัจจุบันมีพื้นที่ที่ประชาชนเข้ามาติดต่อราชการซึ่งไม่มีพื้นที่พักคอยสำหรับสำนักงานต่าง ๆ รวมทั้งพื้นที่การจัดประชุมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และมีพื้นที่สำหรับการใช้

ประโยชน์ โดยไม่เกี่ยวข้องกับติดต่อราชการ ประกอบด้วย พื้นที่สำหรับจัดงานนิทรรศการ และงานเทศกาล แต่ใช้แบบแปลนของศูนย์ราชการจังหวัดทั่วไปซึ่งไม่รองรับกับกิจกรรมดังกล่าว และยังคงมีรูปแบบของงานสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์ที่เข้ามาเป็นเวลานาน

2.3.3 รูปแบบพื้นที่การใช้งานของกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในศูนย์ราชการจังหวัดสระบุรี แบบแปลนของศูนย์ราชการจังหวัดทั่วไปในปัจจุบันจะมีการออกแบบพื้นที่ใช้งานที่มีการวางผังแบบสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่เหมือนมีอาคารสี่หลังเรียงต่อกัน ตรงกลางมีสนามหน้าเป็นลานอเนกประสงค์ ห้องสำนักงานต่าง ๆ เรียงกันไปตามความยาวของอาคารและมีระเบียงโล่งด้านหน้าเป็นตัวเชื่อม ซึ่งการใช้พื้นที่ในบริเวณศูนย์ราชการจังหวัดเพื่อจัดกิจกรรมและงานเทศกาลเกิดขึ้น เฉลี่ยปีละ 20 ครั้ง แต่แต่ละครั้งมีระยะเวลาตั้งแต่ 3, 5 และ 7 วัน (สำนักงานจังหวัดสระบุรี, สัมภาษณ์, สิงหาคม 2556) ลักษณะการใช้สอยพื้นที่มี 5 ลักษณะ คือ (1) เวที/ จัดการแสดง และกิจกรรม (2) พื้นที่กองอำนวยการ (3) พื้นที่จัดนิทรรศการและเพื่อจัดหารายได้ในกรณีการจัดงานกาชาด เช่น การออกร้านนาวากาชาดพาโชค (4) พื้นที่จำหน่ายสินค้าชั่วคราวของร้านค้าบริเวณถนนและลานอเนกประสงค์ภายในศูนย์ราชการจังหวัด (เด่นท์/บุธ ติดแอร์) และ (5) พื้นที่สวนสนุก

2.3.4 แนวความคิดที่เกี่ยวกับรูปแบบพื้นที่การใช้งานของกิจกรรมต่าง ๆ ในศูนย์ราชการจังหวัด ประกอบด้วยรูปแบบของพื้นที่สาธารณะ และพื้นที่เป็นลานโล่ง ทางเดินที่รองรับผู้ใช้งานจำนวนมาก พื้นที่ใช้สอยของสำนักงานจากการสำรวจการใช้งาน ปัญหา และความต้องการของศูนย์ราชการจังหวัดสระบุรีในปัจจุบัน รวมทั้งพื้นที่โครงการก่อสร้างศูนย์ราชการจังหวัดแห่งใหม่

ที่ทางจังหวัดพิจารณาการใช้พื้นที่อยู่ในปัจจุบัน (จังหวัดสระบุรี, ตุลาคม 2556)

2.3.5 แนวความคิดที่เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ เป็นการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ในงานสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ ของอาคารศูนย์ราชการจังหวัดให้เข้ากับบริบทสังคมสมัยใหม่ในปัจจุบัน

2.4 ระเบียบวิธีวิจัย

ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลโดยศึกษาจากเอกสารสำรวจ สัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องกับการใช้งานพื้นที่ศูนย์ราชการจังหวัดสระบุรีในปัจจุบัน และใช้วิธีการแจกแบบสอบถาม โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) ศึกษาด้านพื้นที่เพื่อรองรับกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกัศูนย์ราชการจังหวัดสระบุรีในปัจจุบัน

2) ศึกษาด้านแนวคิดที่เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ สำหรับอาคารศูนย์ราชการจังหวัด

3) แจกแบบสอบถามซึ่งกลุ่มเป้าหมายมีจำนวน 800 คน โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มข้าราชการในศูนย์ราชการจังหวัดสระบุรี จำนวน 200 คน ข้าราชการจากส่วนราชการต่าง ๆ ที่มาใช้งานศูนย์ราชการจังหวัด จำนวน 200 คน และประชาชนทั่วไป จำนวน 400 คน ซึ่งสถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม คือ การหาค่าเฉลี่ย และการหาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อเปรียบเทียบค่าน้ำหนักและจัดลำดับ

4) วิเคราะห์ข้อมูลจากกรณีศึกษาด้านแนวคิดในการออกแบบ รูปแบบสถาปัตยกรรม ลักษณะการใช้งานของอาคาร แนวคิดในการสร้างพื้นที่ใช้งาน การเข้าถึงอาคาร รูปแบบพื้นที่สาธารณะกับกิจกรรมที่เกิดขึ้นนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบ รวมถึงแนวรูปแบบอาคารที่พัฒนา

จากแนวความคิดที่เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่

3. วิเคราะห์ผลการศึกษา

จากการศึกษาและเก็บข้อมูลในงานวิจัยสามารถจำแนกการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 4 ส่วนซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

3.1 การวิเคราะห์ข้อมูลการใช้งานและกิจกรรมที่เกิดขึ้นในศูนย์ราชการจังหวัดเพื่อใช้ในการออกแบบพื้นที่ใช้สอยที่รองรับกิจกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน

จากการศึกษาพบว่า ความเห็นจากกลุ่มตัวอย่างยืนยันผลการศึกษว่า ศูนย์ราชการจังหวัดสระบุรีในปัจจุบันประสบปัญหาแออัด มีพื้นที่สำหรับส่วนราชการใช้ประโยชน์ไม่เพียงพอ และมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้พื้นที่ศูนย์ราชการจังหวัดที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน คือ ลักษณะเฉพาะของโครงการ พื้นที่ใช้สอยชั้นล่างส่วนใหญ่มีหน่วยงานราชการ 4 สำนักงาน ได้แก่ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด สำนักงานคลังจังหวัด สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัด เพราะการปฏิบัติงานของหน่วยราชการดังกล่าว มีทั้งงานสำนักงานและการลงพื้นที่ภาคสนาม และเป็นสำนักงานที่มีประชาชนเข้ามาติดต่อเป็นประจำทุกวัน รวมทั้งมีหลายหน่วยงานที่มีการจัดประชุมผู้รับบริการที่เกี่ยวข้องมากขึ้น ชั้นอื่น ๆ มีหน่วยงานราชการ 7-8 สำนักงาน และมีห้องประชุมทุกชั้น ความจุเฉลี่ย 40-50 คน ชั้นบนสุดเป็นที่ปฏิบัติงานของผู้บริหาร และห้องประชุมใหญ่ ความจุ 200-250 คน

พื้นที่ใช้สอยเบื้องต้นสำหรับวางแผนออกแบบศูนย์ราชการจังหวัดสระบุรีแห่งใหม่

14,915 ตร.ม. และพื้นที่ใช้สอยเพิ่มเติมสำหรับรองรับการจัดงานมีความต้องการพื้นที่ขั้นต่ำ 1,950 ตารางเมตร และความต้องการพื้นที่สำหรับงานขนาดใหญ่ 3,300 ตารางเมตร รวมทั้งควรมีพื้นที่สำหรับจอดรถ 1,934 ตร.ม. พื้นที่สำหรับศูนย์ราชการจังหวัดสระบุรีแห่งใหม่อยู่บริเวณเขาตะกร้า ถนนมิตรภาพ เขตเทศบาลเมือง ที่ดินเนื้อที่ 70 ไร่ โดยเบื้องต้นอาคารศูนย์ราชการจะอยู่ในบริเวณตรงกลางระหว่าง อาคารส่วนราชการอื่น ๆ ซึ่งตรงกับทางเข้าจากถนนมิตรภาพ (จังหวัดสระบุรี, ตุลาคม 2556)

รูปที่ 1 พื้นที่ก่อสร้างศูนย์ราชการจังหวัดแห่งใหม่ (ที่มา: จังหวัดสระบุรี, 2556)

3.2 การวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาแนวความคิดที่เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ เพื่อใช้ในการออกแบบอาคารศูนย์ราชการจังหวัด

จากการศึกษาพบว่า การวิวัฒนาการหรือการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตามสภาพการณ์ของบริบทสังคม กิจกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน จะช่วยผลักดันให้งานสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่มีการพัฒนา ซึ่งไม่ควรเป็นกระบวนการคิดใน

ลักษณะตั้งใจให้งานสถาปัตยกรรมมีลักษณะอย่างไร แต่มาจากปัจจัยของรูปแบบการใช้งานในปัจจุบันของแต่ละท้องถิ่นว่าเป็นอย่างไร เพื่อให้ไม่ให้ความเป็นท้องถิ่นของแต่ละภูมิภาคเลือนหายไป (วิมลสิทธิ์ หรั่งงูร, 2539)

3.3 วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม

จากการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามทั้ง 3 ส่วน มีรายละเอียดดังนี้

ส่วนที่ 1 ความต้องการรูปแบบพื้นที่การใช้งาน ได้แก่ พื้นที่พักผ่อน ทางเข้าออก ทางเดิน พื้นที่การจัดประชุม สำนักงาน และการใช้พื้นที่เพื่อจัดงานในศูนย์ราชการจังหวัดแห่งใหม่ สรุปได้ว่า กลุ่มตัวอย่างมีความต้องการรูปแบบพื้นที่การใช้งานในภาพรวมระดับมาก โดยกลุ่มข้าราชการมีความต้องการรูปแบบพื้นที่การใช้งานที่มีค่าเฉลี่ยรายข้ออยู่ในระดับ มากที่สุด 3 ข้อ คือ ห้องประชุมที่มีหลายห้องและหลายขนาด ห้องประชุมที่สามารถปรับเปลี่ยนเป็นพื้นที่ใช้สอยอย่างอื่นได้ และทางเข้าออกของอาคารที่เชื่อมต่อกับพื้นที่จอดรถมีขนาดใหญ่เพื่อรองรับผู้ใช้งานจำนวนมาก ตามลำดับ

ส่วนที่ 2 ความคิดเห็นที่มีต่อรูปแบบพื้นที่การใช้งานที่สามารถใช้ประโยชน์หลายวัตถุประสงค์ร่วมกัน ได้แก่ พื้นที่พักผ่อนและพื้นที่สำหรับจัดงาน ห้องอเนกประสงค์ ประตูปานพับที่สามารถเปิดรับวิวภายนอกอาคาร พื้นชั้นลอย และพื้นที่อเนกประสงค์สำหรับการจัดงาน สรุปได้ว่า กลุ่มตัวอย่างมีความต้องการรูปแบบพื้นที่การใช้งานที่สามารถใช้ประโยชน์หลายวัตถุประสงค์ร่วมกันได้ในภาพรวม ระดับ มาก โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ยรายข้อ อยู่ในระดับ มากทั้งหมด

ส่วนที่ 3 ความคิดเห็นที่มีต่อสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ในการกำหนดรูปแบบอาคารศูนย์

ราชการจังหวัดสระบุรีแห่งใหม่ ได้แก่ รูปแบบอาคารชั้นล่าง ลักษณะเสลาดอย พื้นที่บริการประชาชน ห้องที่สามารถเปิดให้เห็นวิวภายนอกอาคาร การนำแสงสว่างเข้ามาใช้ภายในอาคาร รูปแบบหลังคาทรงไทย รูปแบบหลังคาทรงสมัยใหม่ และพื้นที่เปิดโล่งภายในอาคาร สรุปได้ว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นที่มีต่อสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ในการกำหนดรูปแบบอาคารศูนย์ราชการจังหวัดสระบุรีแห่งใหม่ ในภาพรวมระดับมาก โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ยรายชื่อ อยู่ในระดับมากที่สุด โดยกลุ่มตัวอย่างของข้าราชการศูนย์ราชการจังหวัดสระบุรีและข้าราชการที่มาใช้งานให้ความสำคัญต่อการมีพื้นที่บริการประชาชนของบริเวณชั้นต่าง ๆ ในอาคารศูนย์ราชการในระดับสูงสุด และกลุ่มตัวอย่างของประชาชนให้ความสำคัญต่อรูปแบบหลังคาลักษณะทรงจั่วในระดับสูงสุด

3.4 วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อกำหนดแนวทางการออกแบบอาคารศูนย์ราชการจังหวัดสระบุรีแห่งใหม่ บนพื้นที่ที่มีแนวโน้มในการพัฒนาเป็นศูนย์ราชการจังหวัดสระบุรีในอนาคต

แนวทางการออกแบบอาคารศูนย์ราชการจังหวัดสระบุรีแห่งใหม่ มีประเด็นสำคัญ 4 ส่วน ดังต่อไปนี้

(1) แนวคิดในการออกแบบ

ศูนย์ราชการระดับจังหวัดในปัจจุบันเป็นพื้นที่บริการประชาชนทั้งการติดต่อราชการและยังมีกิจกรรมที่นอกเหนือหน้าที่พื้นฐานของหน่วยงานราชการ ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่การใช้งานภายในศูนย์ราชการจังหวัด ซึ่งมีกิจกรรมที่เกิดขึ้นอย่างหลากหลายตามบริบทสังคม เศรษฐกิจ ที่เปลี่ยนแปลงจากเดิม

(2) รูปแบบพื้นที่การใช้งาน

ทางเข้าออกอาคารควรมีลักษณะเป็นพื้นที่โล่งใต้อาคาร ส่วนต้อนรับบริเวณทางเข้าภายในอาคารควรเป็นพื้นที่โล่งกิจกรรมภายในอาคาร ซึ่งเป็นพื้นที่รองรับกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งหลาย

(3) รูปแบบพื้นที่การใช้งานที่สามารถใช้ประโยชน์หลายวัตถุประสงค์ร่วมกันได้

ควรประยุกต์ใช้พื้นที่ที่สามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ เช่น พื้นที่พักผ่อนสามารถใช้เป็นพื้นที่จัดงาน ห้องอเนกประสงค์ภายในศูนย์ราชการที่ประชาชนเข้ามาใช้ได้ การเปิดหรือปิดวิวภายนอกอาคารได้ตามการใช้งาน เป็นต้น

(4) แนวทางการกำหนดรูปแบบอาคารศูนย์ราชการจังหวัดสระบุรีแห่งใหม่

ความต้องการด้านรูปแบบพื้นที่การใช้งานในอาคารศูนย์ราชการจังหวัดควรมีการประยุกต์ให้มีรูปแบบที่ทันสมัย ไม่จำเป็นต้องคงรูปแบบอาคารศูนย์ราชการตามรูปแบบทั่วไปในปัจจุบันที่แสดงถึงส่วนกลาง กลุ่มตัวอย่างมีการยอมรับลักษณะของสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่ที่สร้างขึ้นในยุคสมัยปัจจุบันในการนำมาพัฒนารูปแบบอาคารศูนย์ราชการจังหวัดได้

4. การอภิปรายผลการศึกษาและบทสรุป

จากผลการศึกษาพบว่า กลุ่มเป้าหมายมีความเห็นสนับสนุนการออกแบบงานสถาปัตยกรรมที่เอื้อต่อการใช้ประโยชน์กว้างขวางขึ้นนอกเหนือจากการให้บริการพื้นฐานของหน่วยงาน ซึ่งรูปแบบทั่วไปในปัจจุบันของอาคารศูนย์ราชการจังหวัดยังคงมีรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์ที่มีพื้นที่ใช้สอยรองรับเพียงสำนักงานต่าง ๆ โดยกิจกรรมที่เกิดขึ้นในศูนย์ราชการจังหวัดสระบุรีและรูปแบบพื้นที่การใช้งานที่ทำการศึกษา

นั้น กลุ่มเป้าหมายให้ความสำคัญต่อรูปแบบพื้นที่การใช้งานของอาคารศูนย์ราชการที่รองรับกิจกรรมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน และระบุลักษณะอาคารสมัยใหม่จากกรณีศึกษาของสถาปัตยกรรมไทยที่สร้างขึ้นในยุคปัจจุบัน

ผลการศึกษาจะถูกใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนารูปแบบสถาปัตยกรรมไทยรูปแบบใหม่สำหรับอาคารศูนย์ราชการจังหวัดให้เข้ากับบริบทสังคมในปัจจุบัน เพื่อนำเสนอแนวรูปแบบอาคารศูนย์ราชการ: กรณีการออกแบบศูนย์ราชการจังหวัดสระบุรีแห่งใหม่ บนพื้นที่สำหรับการก่อตั้งศูนย์ราชการจังหวัดสระบุรีแห่งใหม่ในอนาคต

รายการอ้างอิง

- กรมโยธาธิการและผังเมืองกระทรวงมหาดไทย. (2551). *ผังภาคกลางปี พ.ศ. 2600*. กรมโยธาธิการและผังเมืองกระทรวงมหาดไทย.
- วิมลสิทธิ์ หรยางกูร. (2539). สถาปัตยกรรมสมัยใหม่ (ไทย ร.9). *อาษา*, มิถุนายน, น. 48-65. สระบุรี, จังหวัด. “แผนพัฒนาจังหวัดสระบุรี พ.ศ.2553-2556” <http://www.saraburi.go.th/Strategicandplan1/plan.html>, กรกฎาคม 2555.
- สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสระบุรี, สัมภาษณ์, สิงหาคม 2556.
- ส่วนนโยบายและแผนรวม สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย. (2555). *สรุปภาพรวมศาลากลาง*. กระทรวงมหาดไทย.

แนวทางการออกแบบและพัฒนาพื้นที่และสถาปัตยกรรมซึ่งมีคุณค่าทาง
ประวัติศาสตร์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา กลุ่มอาคาร
ตึกแถวบนถนนแปลงนาม เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร
Design Guidelines and Development of Historical District and
Architecture for Cultural Tourism: The Case of Shophouses
on Plaengnam Street, Samphantawong, Bangkok

ศุภสิทธิ์ ศิรินุกุลวัฒนา
Suppasit Sirinukulwattana

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
E-mail: suppasit.siri@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอแนวทางการออกแบบและพัฒนาพื้นที่และสถาปัตยกรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจากผลกระทบของโครงการรถไฟฟ้าใต้ดิน โดยทำการศึกษาพื้นที่บริเวณถนนแปลงนาม เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร ด้วยการสังเกตและลงสำรวจพื้นที่อาคารตึกแถวตลอดสองฟากฝั่งริมถนนแปลงนาม และค้นคว้าข้อมูลทางประวัติศาสตร์ เพื่อนำมาวิเคราะห์ร่วมกับทฤษฎีและกรณีศึกษา ผลการศึกษาพบว่า ถนนแปลงนามมีศักยภาพที่สามารถพัฒนาได้ เนื่องจากเป็นที่ตั้งของประตูสถานีรถไฟฟ้าใต้ดิน และเป็นถนนที่ทะลุไปถึงถนนเยาวราช ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญทั้งกลางวันและกลางคืน ผลที่ได้จากการวิจัยนี้สามารถนำเสนอเป็นแนวทางพัฒนาที่เหมาะสมกับพื้นที่นี้ โดยได้แบ่งเป็น 3 แนวทาง คือ 1) คงสภาพเดิม 2) พื้นฟูและเพิ่มองค์ประกอบต่าง ๆ 3) ก่อสร้างใหม่ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางพัฒนาพื้นที่นี้ได้ในอนาคต

Abstract

With an increase of growth rate in tourism, it leads to massive development in urban area. This has impacts on some of the cultural landmarks inside that region; for instance, 'Plaengnam Street', one of the areas in Chinatown is affected by the subway extension plan. This research aims to introduce a new development scheme to the affected region in the way that it would help promote cultural tourism. For the procedure, it begins with surveying the area and asking opinions of people. There are three directions for this development. The first one is to sustain its originality. The second one is to renovate and add some new components. The last alternative is to entirely re-build. Throughout the research, the potentials of each possible option will be discussed.

คำสำคัญ (Keywords): ถนนแปลงนาม (Plaengnam Street), การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism), ผลกระทบของโครงการรถไฟฟ้าใต้ดิน (Subway Constructed Extension Plan)

1. บทนำ

เนื่องจากกระแสการพัฒนาเมืองและการปรับปรุงพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยวมีความเป็นไปอย่างรวดเร็ว “ไม่เว้นแม้แต่เมืองเก่า “เขาวราช” หรือ “เขาน้ำทาวร์” ย่านการค้าของคนไทยเชื้อสายจีนที่สืบทอดกิจการต่อกันมาอย่างยาวนาน เป็นหนึ่งในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนา ซึ่งก็คือ “โครงการรถไฟฟ้าใต้ดินสายสีน้ำเงิน” มีการรื้อถอนอาคารเก่าเพื่อทำตัวสถานีทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่มากเกินไปและไม่ได้ตระหนักถึงสภาพบริบทในปัจจุบันที่เป็นย่านพาณิชย์กรรมเก่าแก่และมีความหนาแน่นสูง ส่งผลต่อวิถีชีวิตของผู้คน เอกลักษณ์ของย่านการค้า ตลอดจนกลิ่นหอมและทำลายคุณค่าของทรัพยากรทางวัฒนธรรมเดิมที่มีอยู่ แต่คงปฏิเสธไม่ได้ว่าการเข้ามาของรถไฟฟ้าใต้ดินจะส่งผลดีต่อเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว จากผลกระทบดังกล่าว การออกแบบและพัฒนาพื้นที่และสถาปัตยกรรมควรเป็นอย่างไรที่เหมาะสมต่อการพัฒนาเมืองควบคู่กับการรักษาคุณค่าของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ในอนาคต โดยทำการศึกษาพื้นที่ “ถนนแปลงนาม” ซึ่งมีศักยภาพสูงเนื่องจากเป็นจุดที่ตั้งของประตูสถานีรถไฟฟ้าใต้ดินและเป็นถนนที่เชื่อมต่อกับเขาวราชอีกด้วย

โดยมีวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ดังนี้

- 1) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี การพัฒนาอาคารและพื้นที่ที่ควรส่งเสริมการอนุรักษ์เชิงวัฒนธรรม
- 2) ศึกษาวิธีการพัฒนาพื้นที่ในย่านอนุรักษ์จากกรณีศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศ
- 3) สสำรวจพื้นที่เชิงบริบทบริเวณถนน

แปลงนามและพื้นที่โดยรอบ กำหนดแนวทางการพัฒนาและปรับปรุง

4) นำเสนอวิธีการออกแบบและพัฒนาสำหรับกลุ่มอาคารที่เลือกศึกษา

5) สรุปผลวิธีการออกแบบและเสนอแนะเป็นแนวทางการพัฒนาพื้นที่เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2. แนวความคิดด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและระบบการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวเพื่อชมสิ่งทีแสดงความเป็นวัฒนธรรม เช่น โบราณสถาน บ้านเรือน โบราณวัตถุ ประเพณี วิถีชีวิต ศิลปะทุกแขนง รวมถึงสินค้าพื้นเมือง จัดว่าเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (กาญจนา แสงลัมสุวรรณ และ ศรีนยา แสงลัมสุวรรณ, 2555: 139-146) เป็นการแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองที่พัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและการดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละยุคสมัย (สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม, 2549) ทำให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาหาความรู้ในพื้นที่และบริเวณที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

องค์ประกอบของการพัฒนาให้แหล่งท่องเที่ยวที่อยู่นั้นบรรลุวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ สิ่งดึงดูดใจ สิ่งอำนวยความสะดวก และการเข้าถึง (ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์, 2537: 21-27) ซึ่งพื้นที่เขาวราชนั้นประสบปัญหาด้านการเข้าถึง เนื่องจากเป็นย่านพาณิชย์กรรมขนาดใหญ่ ทั้งในด้านการค้าและการท่องเที่ยว ทำให้มีผู้คนเข้ามาในพื้นที่มากขึ้น จึง

แนวทางการออกแบบและพัฒนาพื้นที่และสถาปัตยกรรมซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา กลุ่มอาคารตึกแถวบนถนนแปลงนาม เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร ศุภสิทธิ์ ศิริกุลวัฒนา

ก่อให้เกิดโครงการรถไฟฟ้าใต้ดินสายสีน้ำเงินส่วนต่อขยาย ช่วงหัวลำโพง-บางแค บริเวณสถานีวัดมังกรกมลาวาสขึ้น เพื่อแก้ปัญหาด้านการจราจรที่ติดขัด และส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวในอนาคต

3. ปัจจัยที่ใช้ในการออกแบบและพัฒนาพื้นที่บริเวณถนนแปลงนาม

จากการที่มีการสร้างเส้นทางรถไฟฟ้าใต้ดินสายสีน้ำเงินขึ้นบริเวณริมฝั่งถนนเจริญกรุง และได้มีการสร้างสถานีวัดมังกรกมลาวาสและจุดขึ้นลงของสถานีอยู่บริเวณแยกแปลงนาม ส่งผลให้พื้นที่ถนนแปลงนามมีประโยชน์และศักยภาพในการพัฒนาได้ในอนาคต เพราะเป็นถนนที่สามารถเชื่อมต่อด้วยการเดินเท้าไปยังถนนเยาวราชได้ ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญทั้งในด้านอาหารการกิน การค้า และการท่องเที่ยวทั้งในช่วงกลางวันและกลางคืน

ถนนแปลงนามอยู่ในพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และมีการพัฒนามายาวนาน จึงประกอบไปด้วยอาคารหลากหลายยุคหลายสมัย โดยจากข้อมูลการสำรวจและจัดทำฐานข้อมูลอาคารที่มีคุณค่าบนถนนเจริญกรุงตอนบนพบว่า อาคารตึกแถวบนถนนแปลงนาม มีลักษณะตรงกับอาคารในยุคแรก (ยงธนิศร์ พิมลเสถียร, 2552: 43-52) คือ เป็นอาคารตึกแถว 2 ชั้น โครงสร้างผนังรับน้ำหนักประดับลวดลายปูนปั้น ตามกรอบหน้าต่าง กรอบและบานประตูเป็นไม้ แต่ในปัจจุบันอาคารเหล่านี้มีสภาพทรุดโทรมและมีการดัดแปลงต่อเติม และจากการประเมินอาคารที่มีคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรมจากกรมศิลปากรได้แบ่งเป็น 4 ระดับ คือ Grade 1: national level, Grade 2: regional level, Grade 3: provincial level, Grade 4: local level (ยงธนิศร์ พิมลเสถียร, 2552: 43-52) ผลจากการประเมินอาคารบนถนนแปลงนามอยู่ในระดับ

ที่ 4 ซึ่งมีคุณค่าน้อยที่สุด และกรมศิลปากรจะพิจารณาขึ้นทะเบียนสำหรับลำดับที่ 1-3 ซึ่งเป็นกลุ่มอาคารขนาดใหญ่ อาคารราชการ อาคารสำคัญทางศาสนาและพระมหากษัตริย์ ส่งผลให้คุณค่าทางสถาปัตยกรรมและประวัติศาสตร์ของตึกแถวบนถนนแปลงนามหลงเหลืออยู่น้อยมาก

4. ผลกระทบจากโครงการรถไฟฟ้าใต้ดินบนถนนแปลงนามและพื้นที่ข้างเคียง

ระบบคมนาคมขนส่งเป็นส่วนช่วยให้การท่องเที่ยวประสบความสำเร็จ แต่เส้นทางรถไฟฟ้าส่วนต่อขยายเส้นนี้มีลักษณะที่ไม่เหมาะสมต่อบริบทของพื้นที่ เพราะรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการที่นักท่องเที่ยวเข้าไปศึกษาและเรียนรู้ภายในพื้นที่ผ่านสิ่งต่าง ๆ แต่การที่เส้นทางรถไฟฟ้าตัดผ่ากลางไชน่าทาวน์บริเวณถนนเจริญกรุง ก่อให้เกิดการเวนคืนพื้นที่และรื้อถอนอาคารบางส่วน ทำให้กิจกรรมการค้า เอกลักษณ์ของย่าน และส่งผลด้านการรับรู้ต่อแหล่งท่องเที่ยว (สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม, 2549) เช่น ย่านการค้าอุปกรณ์ประกอบพิธีแต่งงานของชาวจีน ร้านค้ายาสมุนไพรจีน และอาชีพถอนขนหน้า นอกจากนี้มีการรื้อถอนอาคารตึกแถวเก่าที่ตรงกับลักษณะอาคารในยุคที่ 2 บริเวณฝั่งถนนเจริญกรุงที่สร้างราว พ.ศ. 2450-2480 ด้วย (ยงธนิศร์ พิมลเสถียร, 2552: 43-52) ดูรูปที่ 1

รูปที่ 1 อาคารในยุคที่ 2 ที่ถูกรื้อถอน

5. อาคารตึกแถวถนนแปลงนาม

ถนนแปลงนาม เป็นผลจากการตัดถนนเยวราช เพื่อเปิดพื้นที่รอบนอกของลำเพ็ง และได้มีการสร้างตึกแถวสองชั้นขึ้นสองฝั่งถนนตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เพื่อให้ชาวจีนได้เช่าค้าขายและอยู่อาศัย ปัจจุบันถนนแปลงนามอยู่ระหว่างถนนผดุงด้าวและซอยอิสรานุภาพ เป็นถนนที่เชื่อมระหว่างถนนเยวราชและถนนเจริญกรุง คูรูปที่ 2 กิจการการค้าส่วนใหญ่ล้วนมีรากฐานมาจากวัฒนธรรมจีนที่สืบทอดต่อกันมา เช่น เครื่องดนตรีจีน ตะเกียงเจ้าพายุ ยาสมุนไพร รั้งนก เป็นต้น ตลอดความยาวประมาณ 160 เมตร ประกอบด้วยตึกแถวเก่าสองชั้น ซึ่งมีลักษณะอาคารตรงกับอาคารยุคแรก (ยงธนิศร์ พิมลเสถียร, 2552: 43-52) ที่ยังคงลักษณะเดิม 44 ห้อง และอีก 22 ห้อง ได้มีการต่อเติมและเปลี่ยนแปลงรูปร่างหน้าตาผิดแปลกไป จากการใช้งานมากกว่า 100 ปี ทำให้อาคารมีความทรุดโทรมอย่างมาก และทางผู้อาศัยขาดความรู้และการดูแลรักษาเท่าที่ควร ทำให้ลักษณะอาคารและคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมมีความเสื่อมถอยลงจนเอกลักษณ์ของอาคารบางส่วนถูกทำลายลงไป คูรูปที่ 3

รูปที่ 2 แผนผังพื้นที่ถนนแปลงนามในปัจจุบัน

รูปที่ 3 สภาพอาคารบนถนนแปลงนามในปัจจุบัน

6. อภิปรายผลการศึกษา

6.1 วิเคราะห์กายภาพของถนนแปลงนาม

จากการลงพื้นที่สำรวจและพิจารณาตามเกณฑ์ที่กำหนดพบว่า สภาพแวดล้อมและบริบทของถนนแปลงนามมีสภาพทรุดโทรมอย่างมาก ทั้งใช้เป็นที่ทิ้งขยะ ที่เก็บรถเข็นขายอาหาร ส่งผลให้พื้นที่ในบางส่วนมีสภาพเฉอะแฉะ และคับแคบ เนื่องจากมีการวางของยื่นล้ำตามเขตทางเดิน ซึ่งส่งผลเสียต่อทัศนียภาพ คูรูปที่ 4 จากการรวบรวมข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์นั้นได้บ่งบอกว่า ถนนแปลงนามเป็นแหล่งการค้าจีนโบราณที่สำคัญของไชน่าทาวน์ แต่ผลจากการสำรวจพื้นที่ในปัจจุบัน ร้านค้าจีนโบราณคงเหลืออยู่เพียง 3-4 คูหา จากทั้งหมด 66 คูหา ซึ่งไม่ได้ส่งผลด้านการรับรู้ความเป็นเอกลักษณ์ของย่านการค้าจีนเหมือนอย่างย่านการค้าอื่น ๆ ของเยวราชที่มีเอกลักษณ์ที่แสดงออกมาได้อย่างชัดเจนผ่านทางกิจกรรมการค้า

แนวทางการออกแบบและพัฒนาพื้นที่และสถาปัตยกรรมซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
กรณีศึกษา กลุ่มอาคารตึกแถวบนถนนแปลงนาม เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร
ศุภสิทธิ์ ศิริบุญกุลวัฒนา

รูปที่ 4 ลักษณะแหล่งเสื่อมโทรมบนถนนแปลงนาม

6.2 ข้อจำกัดด้านการออกแบบและพัฒนา

อาคารในพื้นที่ถูกสร้างขึ้นก่อนข้อกำหนดทางกฎหมาย ส่งผลให้อาคารมีความไม่เหมาะสมต่อการใช้งานในปัจจุบัน ในด้านขนาด พื้นที่ใช้สอย การใช้งานต่าง ๆ รวมถึงการป้องกันอัคคีภัย และเนื่องจากเป็นพื้นที่ต่อเนื่องจากเกาะรัตนโกสินทร์ทำให้มีการกำหนดขอบเขตความสูงของอาคารซึ่งพื้นที่นี้จำกัดห้ามสร้างอาคารสูงเกิน 16 เมตร จากผังเมืองรวมกรุงเทพมหานครฉบับ พ.ศ. 2556 กำหนดพื้นที่บริเวณนี้เป็นย่านพาณิชย์กรรม พ.3 ค่าอัตราส่วนพื้นที่อาคารรวมต่อพื้นที่ดิน (F.A.R) สูงสุดที่ 7 อัตราส่วนพื้นที่ว่างต่อพื้นที่อาคารรวม (O.S.R) ไว้ที่ร้อยละ 4.5 และยังส่งผลให้ถนนแปลงนามอยู่ในขอบเขตพื้นที่ที่อยู่รอบสถานีในระยะ 500 เมตร ได้รับข้อยกเว้นสามารถสร้างและพัฒนาเป็นอาคารขนาดใหญ่ที่มีพื้นที่เกิน 10,000 ตารางเมตรได้ ซึ่งส่งผลต่อพื้นที่และบริบทโดยรอบที่เป็นชุมชนเก่าแก่ อาจเป็นการทำลายสภาพเมืองเก่าในอนาคตได้

7. แนวทางการพัฒนาสำหรับพื้นที่และอาคารบนถนนแปลงนามในอนาคต

ผลการศึกษาเห็นได้ว่า พื้นที่ถนนแปลงนามและบริบทโดยรอบมีความเป็นไปได้ที่จะเกิด

อาคารขนาดใหญ่ ซึ่งรูปแบบที่เป็นไปได้ประกอบด้วย ที่อยู่อาศัยรวม สำนักงาน โรงแรม ห้างสรรพสินค้า เป็นต้น หากรวบรวมที่ดินได้มากเพียงพอ งานวิจัยนี้จึงเห็นคุณค่าของพื้นที่เมืองเก่า โดยนำเสนอแนวทางในการพัฒนาพื้นที่สำหรับถนนแปลงนามเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมควบคู่ไปกับการรองรับการเข้ามาของโครงการรถไฟฟ้าใต้ดินในอนาคตอันใกล้ รูปแบบหรือแนวทางที่มีความเป็นไปได้สำหรับพื้นที่บริเวณนี้สามารถนำเสนอออกเป็น 3 แนวทาง คือ 1) คงสภาพเดิม 2) การฟื้นฟูสภาพ 3) การก่อสร้างใหม่ โดยนำมาพิจารณาเปรียบเทียบในส่วนของกรพื้นที่ฟื้นฟูสภาพและการก่อสร้างใหม่ จำแนกและทำการเปรียบเทียบได้ดังนี้

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบแนวทางการพัฒนา

รายละเอียด	การฟื้นฟูสภาพ	การก่อสร้างใหม่
จำนวนคูหา	เท่าเดิม	ลดลง
ค่า F.A.R สูงสุด	เท่าเดิม	7:1
ค่า O.S.R	เท่าเดิม	ตามข้อกำหนด
ระยะร่น	-	เพิ่มระยะร่น
ความสูง	เท่าเดิม	ไม่เกิน 16 เมตร
พื้นที่สีเขียว	เหมือนเดิม	เพิ่มขึ้น
ความหนาแน่น	มาก	ลดลง
ป้องกันอัคคีภัย	ลำบาก	สะดวก
เอกลักษณ์พื้นที่	ไม่ชัดเจน	ภาพลักษณ์ใหม่
ส่งเสริมท่องเที่ยว	ไม่ชัดเจน	ภาพลักษณ์ใหม่

1) การฟื้นฟูสภาพ

ข้อดี รักษารูปแบบของอาคาร และวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่ไว้ ซึ่งยังคงคุณค่าทางด้านจิตใจและความต่อเนื่องของประวัติศาสตร์วัฒนธรรม อาจทำการเพิ่มเติมองค์ประกอบต่าง ๆ

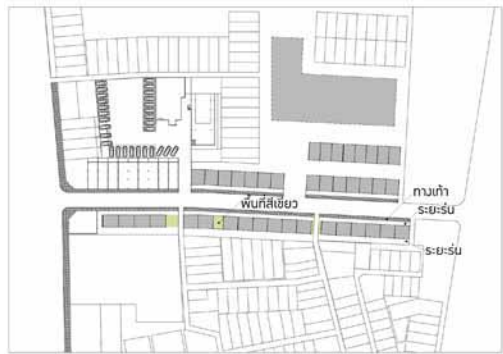
ข้อเสีย อาคารที่มีสภาพทรุดโทรม ความปลอดภัย และประโยชน์ในการใช้สอยของอาคารไม่เอื้ออำนวยในปัจจุบัน อาจทำการแก้ไขได้เพียงบางส่วน

2) การก่อสร้างใหม่

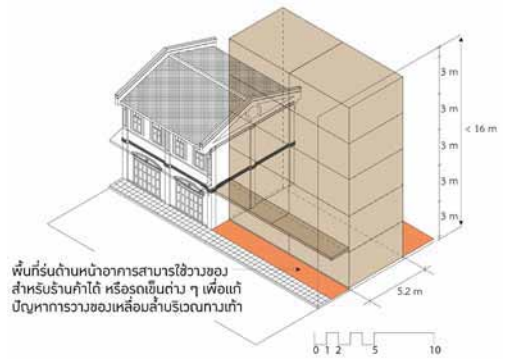
ข้อดี อาคารที่สร้างจะถูกต้องตามข้อกำหนดและสามารถใช้งานได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ สามารถสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้กับถนนเส้นนี้

ข้อเสีย อาคาร 2 ชั้นโบราณจะถูกรื้อทิ้งวิถีชีวิตและการใช้งานของคนอาจเกิดการเปลี่ยนแปลงข้อจำกัดทางกฎหมายบางประการทำให้เกิดการสูญเสียพื้นที่

หากพิจารณาจากกายภาพของพื้นที่ในปัจจุบันที่มีสภาพทรุดโทรม และคำนึงถึงด้านความปลอดภัย การป้องกันอัคคีภัย และการใช้สอยของผู้ใช้งานเป็นสำคัญ พื้นที่บริเวณถนนแปลงนามควรได้รับการพัฒนาอย่างเร่งด่วน จึงได้ทำการจำลองแนวทางในการออกแบบและพัฒนาพื้นที่โดยใช้รูปแบบการก่อสร้างอาคารขึ้นใหม่ โดยพิจารณาตามข้อจำกัดต่าง ๆ สามารถแสดงออกมาได้ดังนี้

รูปที่ 5 แผนผังอาคารใหม่บนถนนแปลงนาม

รูปที่ 6 เปรียบเทียบขนาดอาคารเดิมกับอาคารที่สร้างใหม่

รูปที่ 5 และ 6 แสดงถึงแนวทางการพัฒนาแบบการก่อสร้างใหม่ จากแบบจำลองจะเห็นว่า ปริมาณอาคารมีจำนวนน้อยลงส่งผลให้พื้นที่มีความหนาแน่นลดลงและมีพื้นที่โล่งมากขึ้น พร้อมทั้งเพิ่มปริมาณพื้นที่สีเขียวให้กับพื้นที่ได้นอกจากนั้นอาคารรูปแบบใหม่ยังสามารถสร้างได้สูงขึ้นจากเดิมที่เป็นเพียงอาคาร 2 ชั้นเป็นอาคารรูปแบบใหม่ที่สูงไม่เกิน 16 เมตร หรือประมาณ 4-5 ชั้น (ข้อกฎหมาย) โดยอาคารรูปแบบใหม่นั้นต้องมีการออกแบบที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์และสร้างบรรยากาศที่สื่อถึงเยาวราช เช่น พัฒนาเป็นถนนสายอาหาร (food street) หรือตกแต่งสีเส้นของถนนด้วยป้ายไฟต่าง ๆ ที่เป็นเสน่ห์ของเยาวราช เป็นต้น เพื่อส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเป็นการสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้กับถนนแปลงนามรวมทั้งเยาวราชด้วย

รูปที่ 7 อาหารริมถนนลักษณะเด่นของเยาวราช

แนวทางการออกแบบและพัฒนาพื้นที่และสถาปัตยกรรมซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
กรณีศึกษา กลุ่มอาคารตึกแถวบนถนนแปลงนาม เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร
ศุภสิทธิ์ ศิริบุญกุลวัฒนา

รูปที่ 8 สีฉลนของป้ายไฟบนถนนเยาวราช

8. สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

จากแนวทางการพัฒนาพื้นที่บริเวณถนนแปลงนามทั้ง 3 รูปแบบนั้นมีข้อดีข้อเสียที่แตกต่างกัน ซึ่งแต่ละแนวทางมีส่วนสำคัญที่ส่งผลต่อชุมชนและบริบทโดยรอบของพื้นที่เยาวราช แม้ว่าการคงสภาพเดิม หรือฟื้นฟูสภาพพร้อมทั้งเพิ่มเติมองค์ประกอบต่าง ๆ อาจดูเป็นผลดีมากกว่า แต่ควรคำนึงถึงเรื่องความปลอดภัยของผู้ใช้งานและการป้องกันอัคคีภัยด้วยเช่นกัน เพราะ บริบทเป็นชุมชนอยู่อาศัยหนาแน่น และแม้ว่าการสร้างใหม่จะช่วยให้การใช้สอยมีประสิทธิภาพที่ดียิ่งขึ้น แต่ควรคำนึงถึงกิจการการค้าที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาอย่างยาวนาน คุณค่าทางวัฒนธรรมทำอย่างไรให้คงอยู่ หรือสร้างเอกลักษณ์ผ่านการรับรู้บนถนนเส้นนี้ได้อย่างไร ซึ่งผู้ทีนำไปศึกษาต่ออาจต้องพิจารณาในส่วนนี้ โดยการลงพื้นที่สำรวจเชิงลึก ทำประชาพิจารณ์ต่อประชาชนโดยรอบไม่เพียงแต่บนถนนแปลงนาม แต่ครอบคลุมพื้นที่

เยาวราช และทางภาครัฐควรให้ความสนใจเพราะหน่วยงานอนุรักษ์ไทยส่วนใหญ่มักคุ้นเคยกับการอนุรักษ์อดีตที่ห่างไกล เช่น แหล่งโบราณคดี โบราณสถานที่ไม่มีคนอาศัย ซึ่งอิงกับประวัติศาสตร์ระดับชาติ ควรให้ความสำคัญกับอดีตใกล้ตัวหรือประวัติศาสตร์ชุมชนที่ยังไม่มีทิศทางที่ชัดเจน

รายการอ้างอิง

- กาญจนา แสงล้มสุวรรณ, และศรันยา แสงล้มสุวรรณ. (2555). การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน. *Executive Journal*: 139-146.
- ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์. (2537). *การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว*. เชียงใหม่: ภาควิชามนุษยศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ยงธนิศร์ พิมลเสถียร. (2552). *อาคารที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์บริเวณถนนเจริญกรุงตอนบน*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2549). *คู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม, โครงการพัฒนาปรับปรุงมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ.